

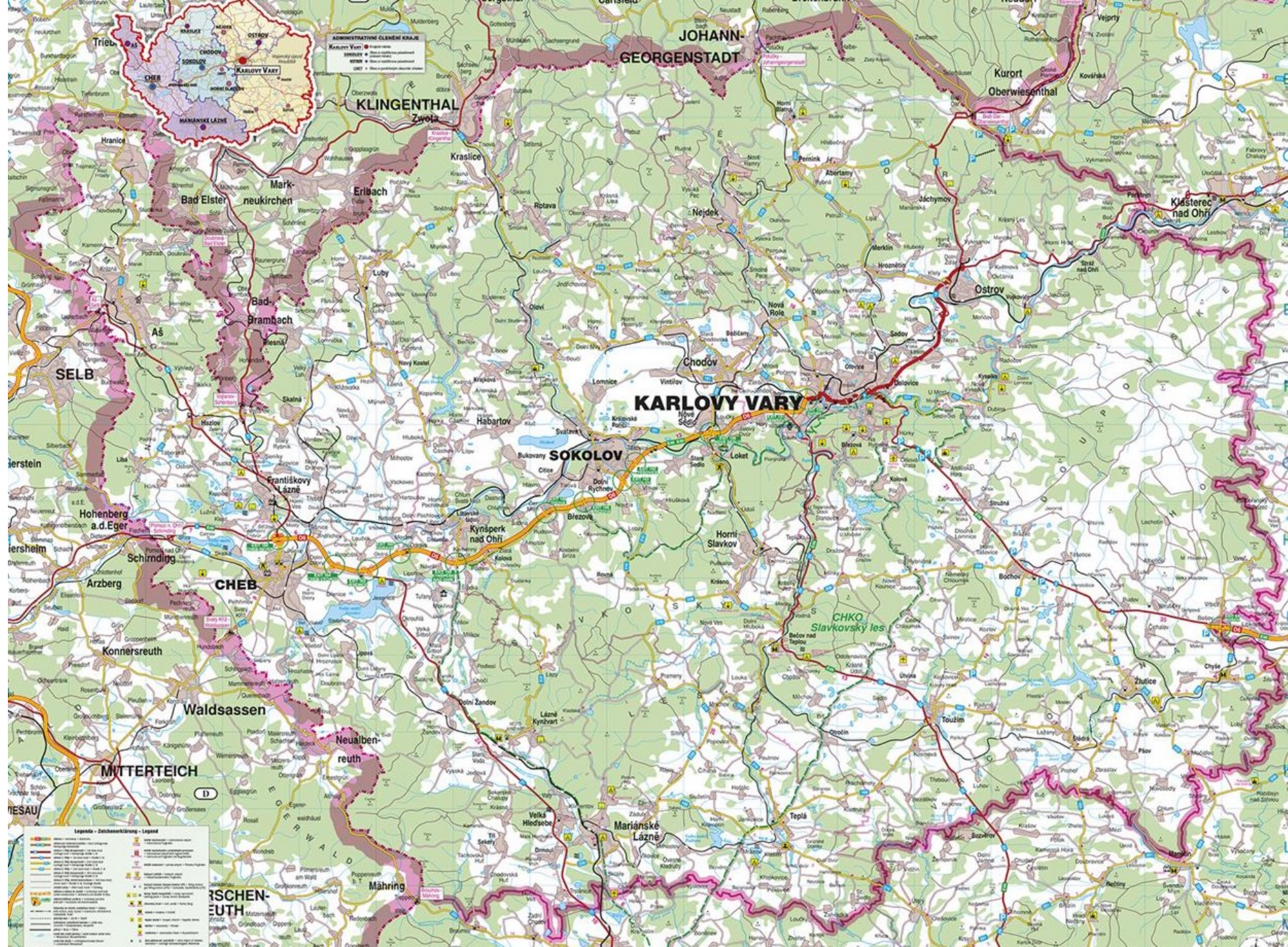

Tradiční průmysl Karlovarského kraje

Ostatní průmysl

- Průmyslové dějiny Karlovarského kraje patří k nejpestřejším v České republice. Ačkoli je region dnes nejčastěji spojován s lázeňstvím, jeho skutečná podoba se po staletí utvářela především díky těžbě nerostných surovin a navazujícím řemeslům i průmyslovým oborům. **Hornictví** zde stálo u zrodu měst, ovlivnilo skladbu obyvatelstva a dalo vzniknout energetice, strojírenství i specializovaným výrobám, zatímco sklářství a výroba hudebních nástrojů vtiskly kraji kulturní a exportní rozměr.
- Nejstarší a historicky nejslavnější kapitolou je hornictví v Krušných horách, zejména na **Jáchymovsku**. Po objevu bohatých stříbrných ložisek na počátku 16. století vzniklo město Jáchymov, které se během několika desetiletí zařadilo mezi nejvýznamnější horní města střední Evropy. Těžba stříbra přinesla mimořádný hospodářský rozmach, rozvoj hutnictví i mincovnictví a ovlivnila evropské peněžnictví prostřednictvím jáchymovského tolaru. V pozdějších staletích význam drahých kovů slábl, avšak hornická tradice v oblasti nezanikla. Od 19. století se Jáchymovsko spojilo s těžbou uranových rud, která vyvrcholila ve 20. století. Uran zde sehrál zásadní roli nejen hospodářsky, ale i politicky a společensky, a zároveň nepřímo přispěl k rozvoji lázeňství díky využití radonových vod.
- Druhým těžebním pilířem kraje se stalo **Sokolovsko**, kde se od 19. století intenzivně dobývalo hnědé uhlí. Povrchová těžba výrazně proměnila krajinu, ale zároveň položila základy regionální energetiky a průmyslové infrastruktury. Uhlí zásobovalo elektrárny a teplárny, které zajišťovaly energii nejen pro průmysl, ale i pro domácnosti. Energetika se tak stala jedním z klíčových oborů Karlovarského kraje a dodnes prochází složitou proměnou spojenou s útlumem těžby a hledáním nových zdrojů a využití posttěžebních území.
- Vedle kovů a uhlí sehrála mimořádnou roli také **těžba kaolinu**, která je pro Karlovarsko typická a mezinárodně významná. Ložiska kvalitního kaolinu se nacházejí především v okolí Karlových Varů, Božičan, Sadova či Horního Slavkova. Od 19. století se zde kaolin stal strategickou surovinou pro porcelánový a keramický průmysl, ale také pro výrobu žáruvzdorných hmot a papíru. Karlovarský kaolin byl ceněn pro svou čistotu a fyzikální vlastnosti a významně přispěl k rozvoji porcelánek nejen v Čechách, ale i v zahraničí. Těžba kaolinu představovala specifickou formu hornictví, která sice nebyla tak viditelná jako uhlí, ale dlouhodobě poskytovala stabilní pracovní příležitosti a navazovala na tradici jemnějších průmyslových oborů.
- Zcela odlišnou, avšak neméně důležitou kapitolu představuje **výroba hudebních nástrojů**. Ve městě Luby u Chebu se již od 17. století rozvíjela houslařská tradice, která vyrostla z domácí výroby a postupně dosáhla světové úrovně. Luby se staly synonymem pro kvalitní smyčcové nástroje a po dlouhou dobu byly jedním z nejvýznamnějších center houslařství v Evropě. Výroba hudebních nástrojů zde představovala specifický typ průmyslu založený na řemeslné zručnosti, znalosti materiálů a akustiky a schopnosti reagovat na zahraniční poptávku.
- Výraznou stopu zanechalo v regionu také **sklářství**, úzce spojené s lázeňským prostředím Karlových Varů. Založení sklárny Moser v roce 1857 položilo základ světově proslulé značce luxusního křišťálu. Produkce se zaměřila na ručně vyráběné, broušené a ryté sklo nejvyšší kvality, které se stalo symbolem reprezentace českého sklářství. Sklářství v Karlovarském kraji tak nepůsobilo pouze jako průmyslový obor, ale i jako nositel kulturní prestiže a exportního potenciálu.
- Na hornictví, energetiku i těžbu nerostů přirozeně navazovalo **strojírenství**. Vznikaly dílny, kovárny a později továrny, které vyráběly zařízení pro doly, elektrárny i dopravu. Významnými strojírenskými centry se staly Chodov, Rotava či Ostrov, kde se ve 20. století rozvinula velkovýroba a technický vývoj, včetně známé produkce trolejbusů. Strojírenství dalo regionu technickou základnu a odborné školství a pomohlo mu překlenout období hospodářských změn.
- Dějiny Karlovarského kraje tak ukazují mimořádnou schopnost přizpůsobení. Region se opakovaně proměňoval od těžby drahých kovů přes uhlí a kaolin až po specializovaná řemesla, energetiku a strojírenskou výrobu. Právě tato rozmanitost a schopnost navazovat nové obory na starší tradice tvoří podstatu průmyslové identity Karlovarska a vysvětlují, proč je jeho historie mnohem bohatší, než by se při pohledu na lázeňská města mohlo zdát.

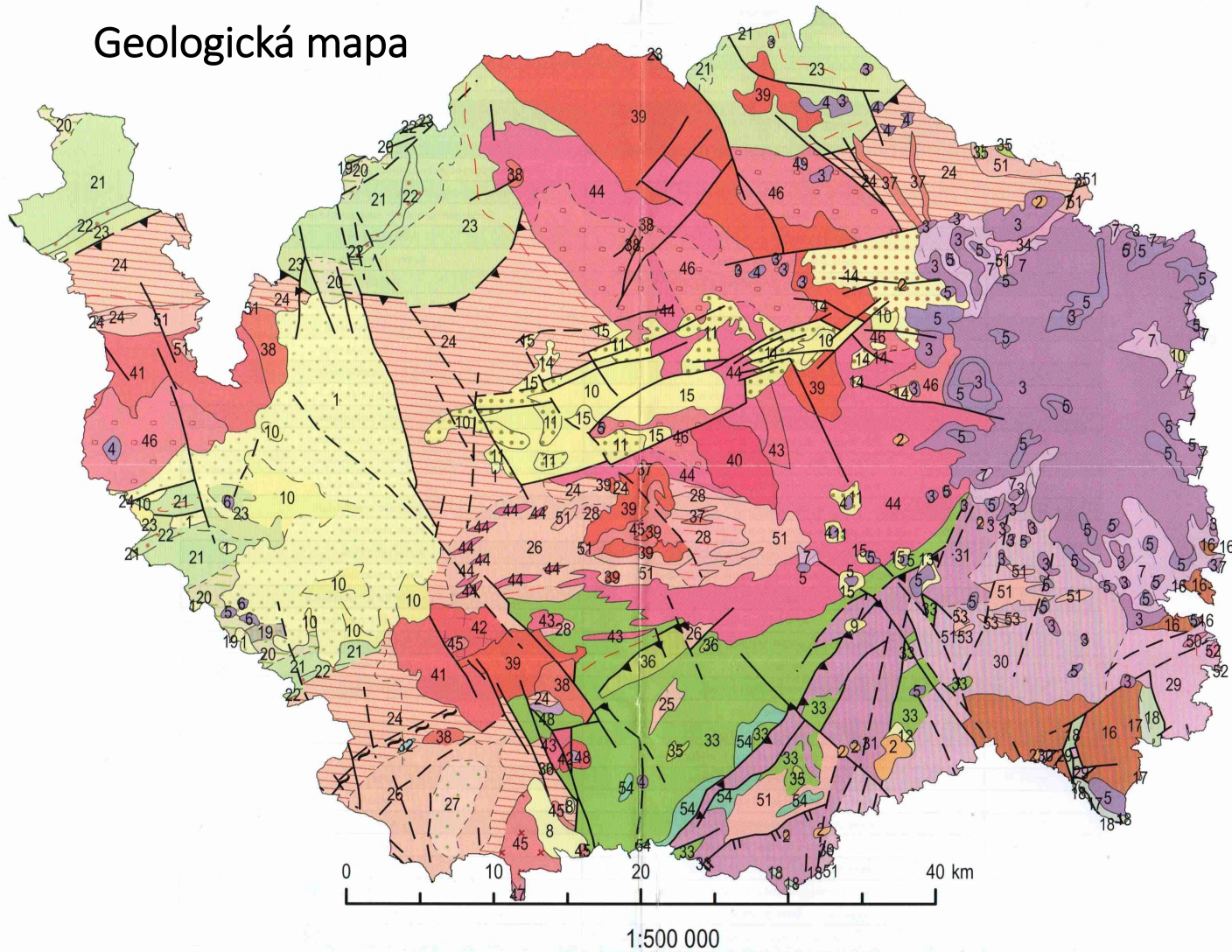

Seznam tradičních průmyslových závodů v dalších oborech (77)

Doly kaolínové (11) Bohemia (K. Vary - Bohatice) Exelsior (Otovice) Hájek Jimlíkov (Nová Role) Katzenholz (Otovice) Mírová Osmosa (Božíčany) Podlesí I (Sadov) Podlesí II (Sadov) Ruprechtov (Hroznětín) Velký Luh (Skalná)	Doly cínové (3) Vilém (Krásno) Sauersack (Přebuz) Stannum (Horní Slavkov) Elektrárny (11) Citice Dolní Rychnov Habartov (Gustav) Habartov (Libík) Krajková Královské Poříčí Nové Sedlo Sokolov Tisová Vřesová (závodní) Vřesová (paroplyn)	Strojírny (8) Horní Slavkov Chodov Cheb (3) Kraslice Ostrov Rotava Slévárny a hutě (9) Kraslice Krásná (Aš) Chodov Nejdek Oloví Rotava Sokolov Stará Voda Šindelová Chemičky (5) Dolní Rychnov Sokolov (2) Svatava (Davidov) Vřesová Potravinářství (6) Karlovarská Becherovka Karlovarské minerální vody (3) Karlovarské oplatky Octárna Aš
Doly hnědouhelné - velkolomy (7) Družba (Nové Sedlo) Gustav (Bukovany) - hlubinný Jiří (Nové Sedlo) Josef-Jan (Pila) - hlubinný Libík (Habartov) Marie (Královské Poříčí) - hlubinný Medard (Svatava)	Sklárny (6) Dolní Rychnov Chodov Karlovy Vary Krajková Oloví Svatava	
Doly uranové (7) Jáchymov (5) Horní Slavkov Hájek/Ruprechtov	Výroba hudebních nástrojů (2) Kraslice Luby	
Doly stříbrné (2) Jáchymov Horní Slavkov		

Doly

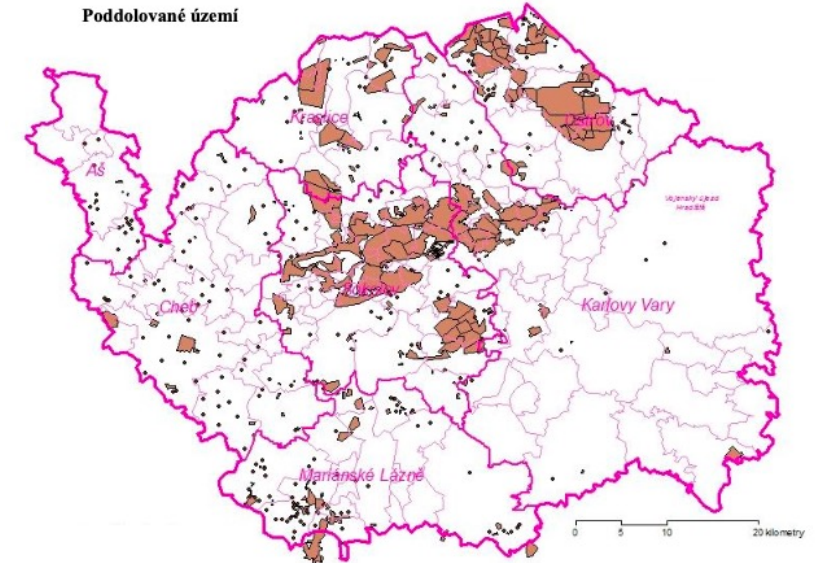
Geologická mapa

Geomorfologické členění

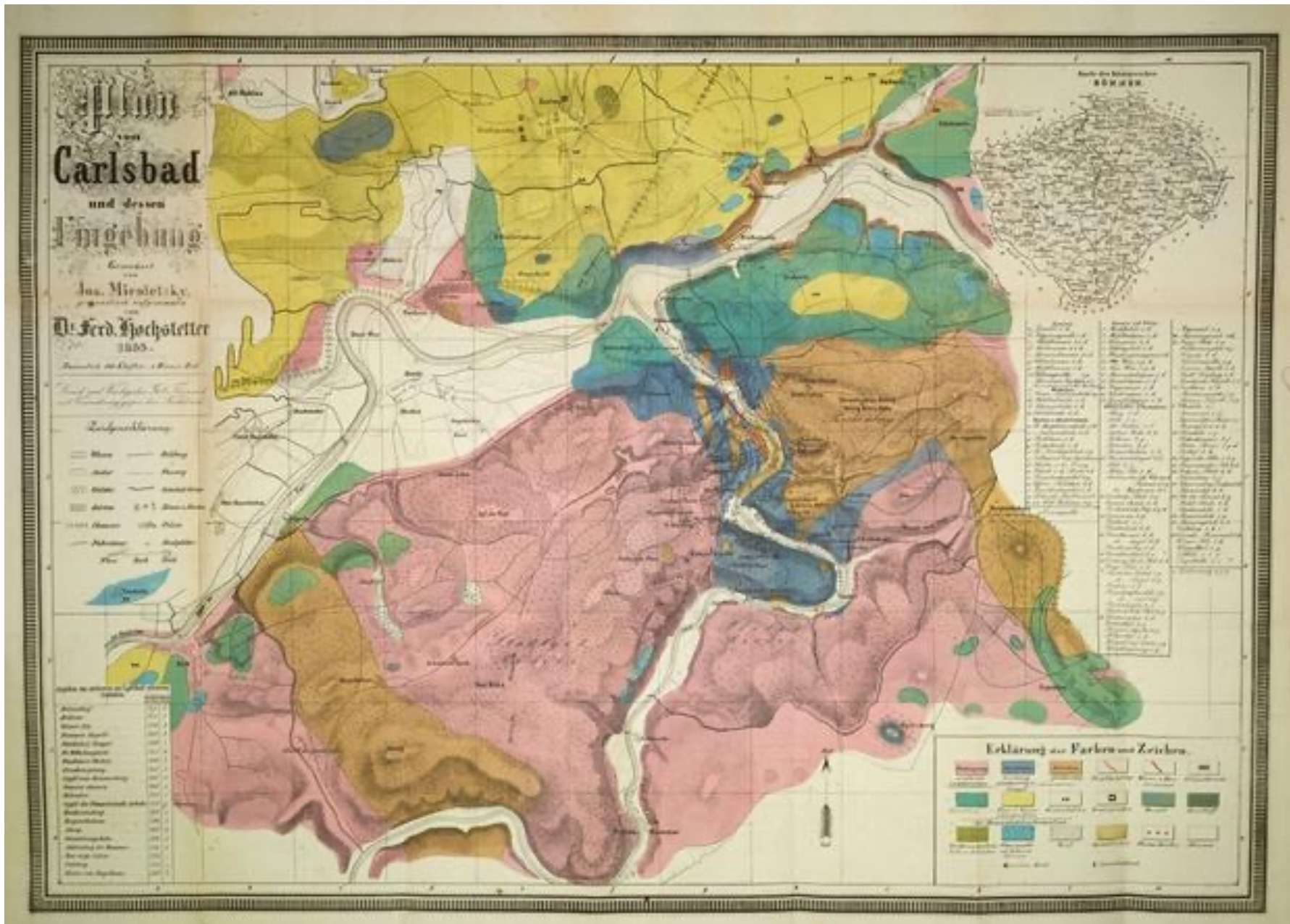

Poddolované území

Kaolínové doly

- Kaolínové doly na Karlovarsku patří k nejvýznamnějším a historicky nejstarším těžebním oblastem tohoto nerostu ve střední Evropě. Území dnešního Karlovarský kraj je spojeno s těžbou kaolinu po staletí a jeho surovina sehrála klíčovou roli ve vzniku a rozvoji světoznámého porcelánového průmyslu v okolí města Karlovy Vary. Právě zdejší kaolin se vyznačuje vysokou čistotou, jemností a stabilními vlastnostmi, které jsou ideální pro výrobu porcelánu, keramických hmot i technické keramiky.
- Vznik kaolinových ložisek na Karlovarsku souvisí s dlouhodobým zvětráváním žulových hornin. Působením vody, oxidu uhličitého a změn teplot se původní minerály přeměňovaly na jemnou jílovitou hmotu, která se postupně hromadila v mocných vrstvách. Tento přírodní proces trval miliony let a dal vzniknout ložiskům, jež jsou dnes považována za jedna z nejkvalitnějších v Evropě. Už v raném novověku si místní obyvatelé všimli zvláštních vlastností „bílých hlín“ a začali je využívat v řemeslné výrobě.
- Zásadní rozmach těžby nastal v 18. a zejména v 19. století, kdy se kaolin stal strategickou surovinou pro rozvíjející se porcelánky. Karlovarsko se tehdy proměnilo v důležité centrum těžby i zpracování a kaolin z této oblasti byl vyvážen do mnoha evropských zemí. Významným pojmem se stal tzv. sedlecký kaolin, jehož název je dodnes vnímán jako záruka kvality. Na tuto tradici navazuje i současná těžba a úprava kaolinu, která je spojena se společností Sedlecký kaolin.
- V současnosti probíhá těžba především povrchovým způsobem v několika lokalitách rozprostřených severně a západně od Karlových Varů. K nejznámějším patří oblasti v okolí obcí **Otovice, Božíčany, Podlesí, Ruprechtov, Hájek, Jimníkov a Mírová**. Lomy jsou typické rozsáhlými světlými stěnami a terasami, které výrazně mění krajinný ráz, ale zároveň svědčí o hospodářském významu těžby pro celý region. Vytěžený kaolin se po úpravě používá nejen v keramickém průmyslu, ale také při výrobě papíru, barev, plastů či v gumárenském průmyslu.
- Kaolínové doly na Karlovarsku tak nejsou jen průmyslovými provozy, ale také důležitou součástí kulturní a hospodářské historie regionu. Připomínají dobu, kdy se z místní suroviny stal pojem světového významu, a dodnes dokazují, že „bílé zlato“ z Karlovarska má své pevné místo v moderním průmyslu i v povědomí odborníků po celém světě. Na 5. kongresu Mezinárodní společnosti pro chemii čistou a užitou (IUPAC), konaném v dánské Kodani v r. 1924, byl kaolin Sedlec Ia (Zettlitz Ia, nejhodnotnější kaolin pro výrobu porcelánu těženy v Sedlci) vyhlášen **mezinárodním standardem**.

Hlavní ložiskové oblasti

(Názvy hlavních ložiskových oblastí s těžebními ložisky jsou uvedeny **tučně**)

1 **Karlovarsko**

2 **Kadaňsko**

3 **Podbořansko**

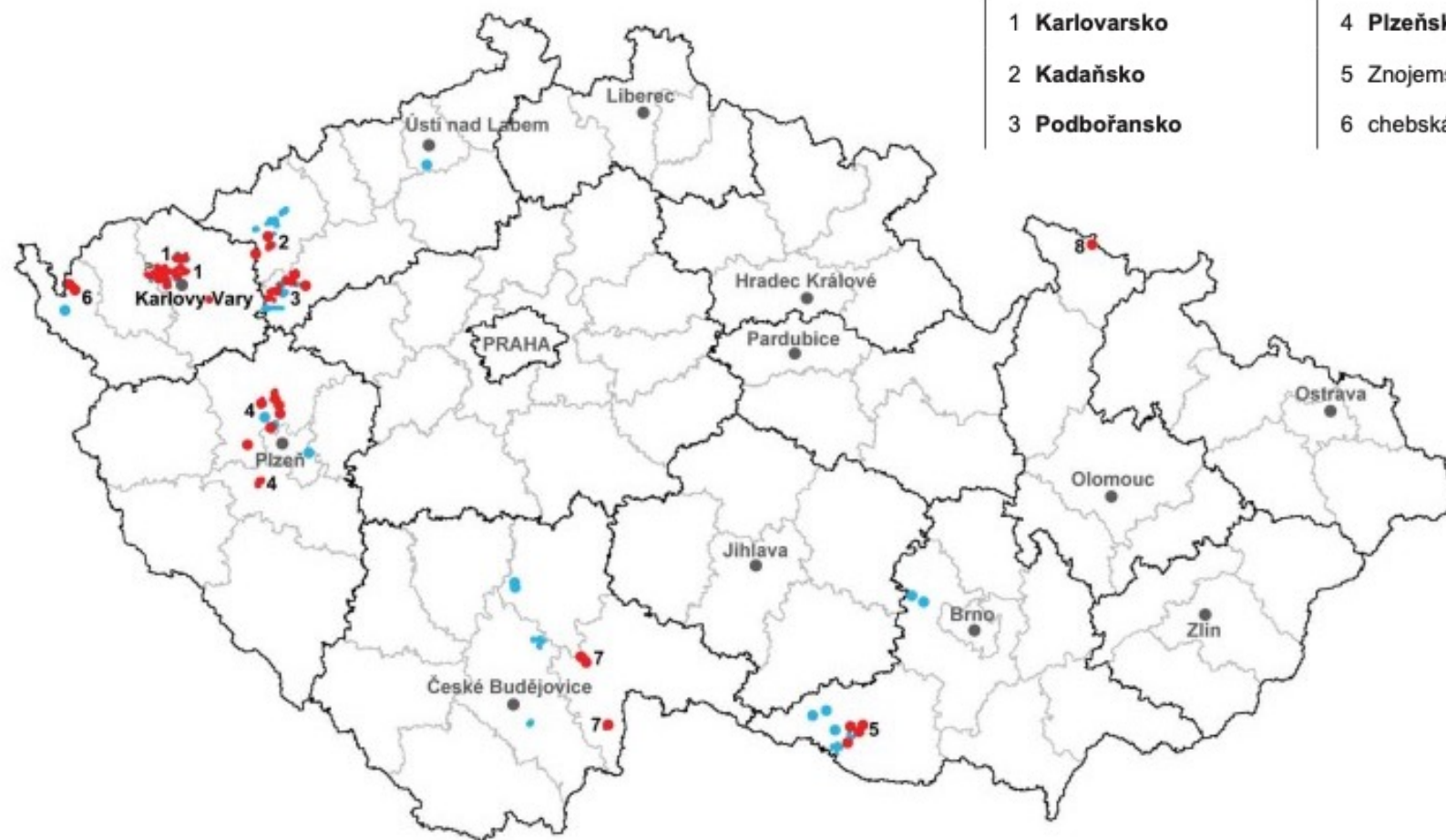
4 **Plzeňsko**

5 Znojensko

6 chebská pánev

7 třeboňská pánev

8 Vidnavá

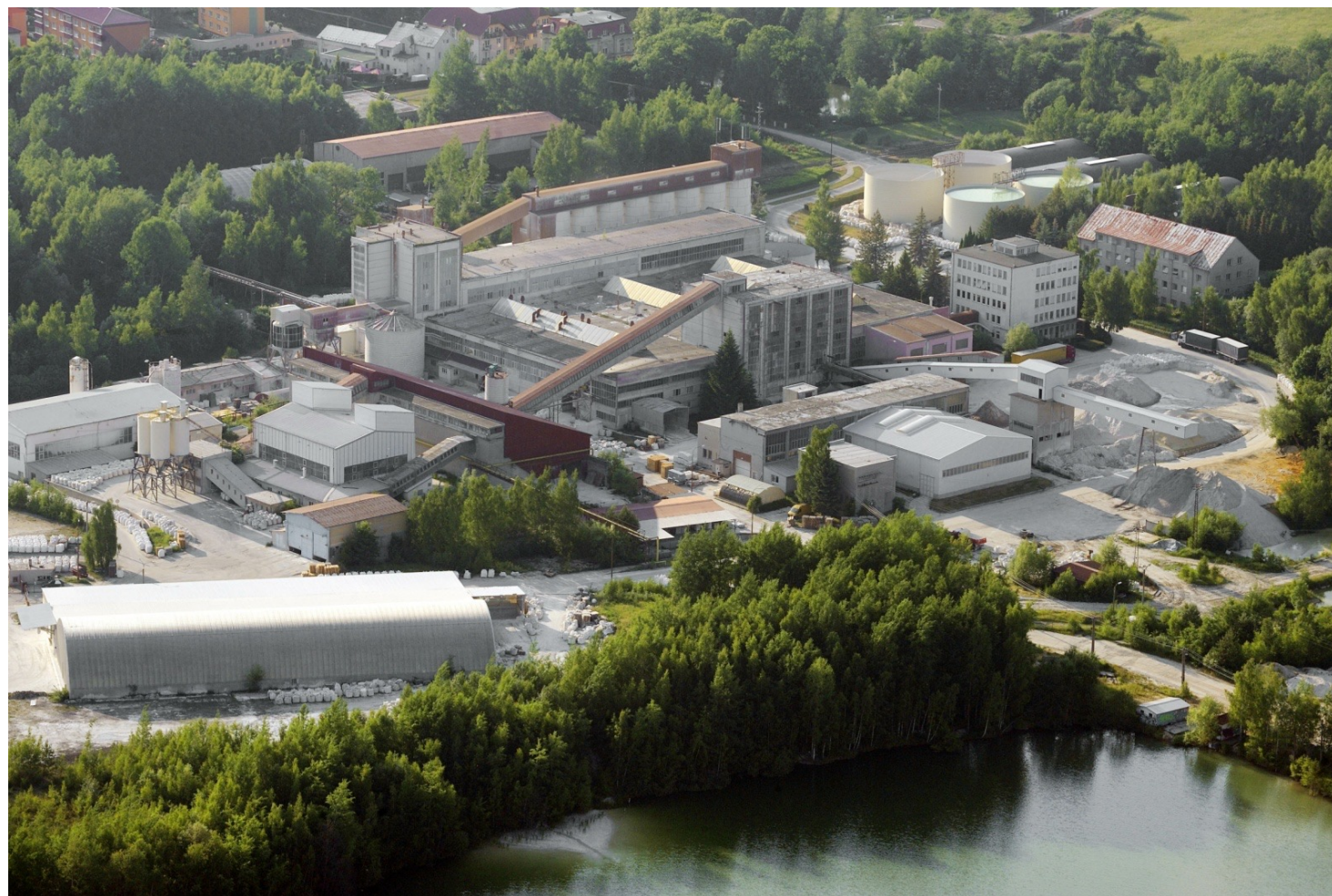

■ výhradní evidovaná ložiska

■ vytěžená ložiska a ostatní zdroje

130 ZALOŽENO 1892

Bohemia (K. Vary - Bohatice)

- Zaplavený kaolínový lom.

Exelsior (Otovice)

- Na jihu katastru obce se nachází bývalý hlubinný důl Excelsior, kde se těžil kaolin. Dnes lze už jen nalézt pozůstatky v podobě mělkých zaplavených lomů.

Hájek

- Ložisko **Hájek** je tvořeno výraznou morfológickou elevací Krásného vrchu (kóta 820,1 m) jižně od Hroznětína. Vrch vystupuje z okolního mírně zvlněného terénu s nadmořskými výškami kolem 460-480 m, který náleží k severovýchodnímu křídlu Sokolovské pánve (tzv. hroznětínská pánvička). Kaolinové ložisko je vyvinuto na „krušnohorských“ žulách (mladší intruzivní komplex) a je překryto terciárními sedimenty třech stratigrafických jednotek. Starosedelské souvrství je tvořeno různě mocnými a často nespojitými polohami či čočkami pískovců, křemenců, písků a jílu, místy jsou přítomny sekundární kaoliny většinou nižších kvalit. Novosedelské souvrství tvoří hnědé uhlí až uhelné jíly a písky, lokálně obohacené uranem (slojové pásmo Josef) a nadložní komplex vulkanogenních hornin – silně alterované tufy, tufity a vulkanické brekcie – s výskyty kvalitních bentonitů (na lokalitě tvořily samostatné ložisko těžené naposledy společností Keramost).
- Těžba byla ukončena v roce 2013.

Jimlíkov (Nová Role)

- Jimlíkov je kaolinový povrchový lom na území stejnojmenné vesnice spadající pod město Nová Role nedaleko Karlových Varů. Karlovarská kaolinová ložiska vznikla v křídě až paleogénu. Kaolin z této lokality sloužil jako surovina hlavně pro výrobu porcelánu.
- Lom je v současné době zatopený a koupání zde je možné pouze na vlastní nebezpečí. Vodní plocha je dobře přístupná s písčitými plážemi.

Katzenholz (Otovice)

- V sedlecko otovické pánvičce leží také ložisko papírenských kaolinů **Otovice Katzenholz**. Matečnou horninou kaolinu je zde hrubozrnná porfyrická biotitická žula horského typu. Základním znakem kaolinů na ložisku je vysoká bělost vyplaveného kaolinu (80-85 %). Podle poměru barvicích oxidů jsou to vesměs kaoliny titaničité (tzn. TiO_2 je nad 0,40 %) s bohatým, bíle se vypalujícím výplavem (až 45,9 %, v průměru 38 %). Vertikální i horizontální omezení ložiska je dáno čistě technologickými parametry. Výjimkou je severozápadní okraj, kde je ložisko ukončeno na erozivní rýze s vulkanogenní výplní.
- V lokalitě těží firma Sedlecký kaolin převážně papírenské kaoliny. Otvírka lomu byla provedena ve 40. letech 20. století.

Mírová

- V bezprostřední blízkosti se nachází další těžené ložisko **Mírová**. Spolu s technologickými druhy vhodnými pro výrobu jemné keramiky (K1, K2 a K2A) tvoří jedno ložiskové těleso i kaoliny titaničité K2B, K3B a K4B a kaoliny pro ostatní (hrubou) keramickou výrobu K3 a K4. V nadloží byly zjištěny a vyčísleny jako doprovodná surovina polohy terciérních jílů, převážně tufogenního původu a značně proměnlivých mocností. Z hydrogeologického hlediska mají pro ložisko základní význam uložení starosedelských vrstev a bezprostředně nadložní souvrství uhelné sloje Josef, které jsou nositelem hlavního zvodnělého horizontu. Význam tohoto horizontu je komplikován rozsáhlým vydobytím uhlí v prostoru mezi Chodovem a Novou Rolí a tím i vznikem nepravidelných akumulací důlních vod.

Osmosa (Božíčany)

- Jámový lom **Osmosa-jih** je v současné době největší těžebnou kaolinu na Karlovarsku. Leží v sv. křídle Sokolovské pánve, v centrální části tzv. božičanské kaolinové oblasti. I zde ložisko tvoří reziduální kaolin, který směrem do podloží plynule přechází do matečné žuly. Na ložisku Osmosa-jih je to žula horská. Úbytek intenzity kaolinizace se projevuje zejména ubývajícím stupněm rozložení živců a biotitu. Vertikální variabilita ložiska je dána technologickými kritérii, hlavními ukazateli pro plošné vymezení jsou geologické parametry. Nevhodnými vložkami (výklizem) jsou většinou kaoliny nevhodné technologické kvality. Z kaolinů použitelných pro výrobu jemné keramiky se na ložisku vyskytují technologické druhy K1, K2 a K2A. Nadloží ložiska představují terciérní sedimenty Sokolovské pánve - zastoupeno je bazální starosedelské souvrství (eocén-oligocén), slojové pásmo Josef (oligocén) a vulkanogenní uloženiny (oligocén–miocén). Bentonity, tj. zjílovělé sopečné uloženiny ze skrývkových řezů jsou zčásti využívány k výrobě „kočkolitu“.
- Otvírka lomu byla provedena na konci 40. let 20. století.

Podlesí I (Sadov)

- Lom Podlesí se nachází nedaleko obce Sadov, 3 km severně od Karlových Varů.
- Těžba zde byla ukončena v roce 2009.

Podlesí II (Sadov)

- Na ložisku **Podlesí II** při okraji tzv. sedlecko otovické pánvičky je těžen kaolin pro jemnou keramiku. Matečnou horninou na ložisku je jemnozrnná, převážně středně zrnitá, slabě kaolinizovaná, muskovit biotitická žula krušnohorského typu. Pro ložisko je charakteristická přítomnost kaolinového druhu K51, tj. kaolinu s nízkým výplavem a velmi příznivými obsahy barvicích oxidů. Je to způsobeno tím, že při kaolinizaci nedošlo k rozkladu biotitu. Ten zůstává v surovině ve formě černých šupinek, které při plavení odcházejí do hrubších frakcí. Mocnost suroviny (kaolinu) je v průměru 10 m, skrývky cca 15 m.

Ruprechtov (Hroznětín)

- Od roku 2005 probíhají otvirkové práce na ložisku **Ruprechtov**. Ložisko leží ve východní části Sokolovské pánve, v dílčí hroznětínské pánvičce (sev. od Karlových Varů). Vertikální i horizontální omezení ložiska je dáno většinou technologickými a z části i geologickými parametry (tektonikou). Ložisko tvoří reziduální kaolin, z mineralogicko-petrografického hlediska jílovito-písčité reziduum granitu s psamitickou strukturou. Hlavní nerostnou komponentou kaolinu je kaolinit, který převládá nad illitem. Jednoznačně se zde ukázalo, že živce nejprve zvětrávají na illit a teprve potom na kaolinit. Vyšším obsahem illitu se ložisko jednoznačně liší od ostatních ložisek, která vznikla zvětráváním žul krušnohorského typu. Podle stupně kaolinizace a podílu kaolinitu je možno usuzovat, že se zde jedná o oblast na Karlovarsku zcela výjimečnou, která není kaolinizačně zcela „dozrálá“. Kaoliny pro výrobu jemné keramiky jsou na ložisku Ruprechtov zastoupeny druhy K1, K2 a K2A. Druh K51 se na ložisku vyskytuje jen velmi vzácně. V nejvýhodnějším poměru jsou kaoliny K1 a K2 zastoupeny v sz. části ložiska.

Velký Luh (Skalná)

- Moderní závod s unikátním zpracováním surovin suchou cestou otevřený v roce 2015.

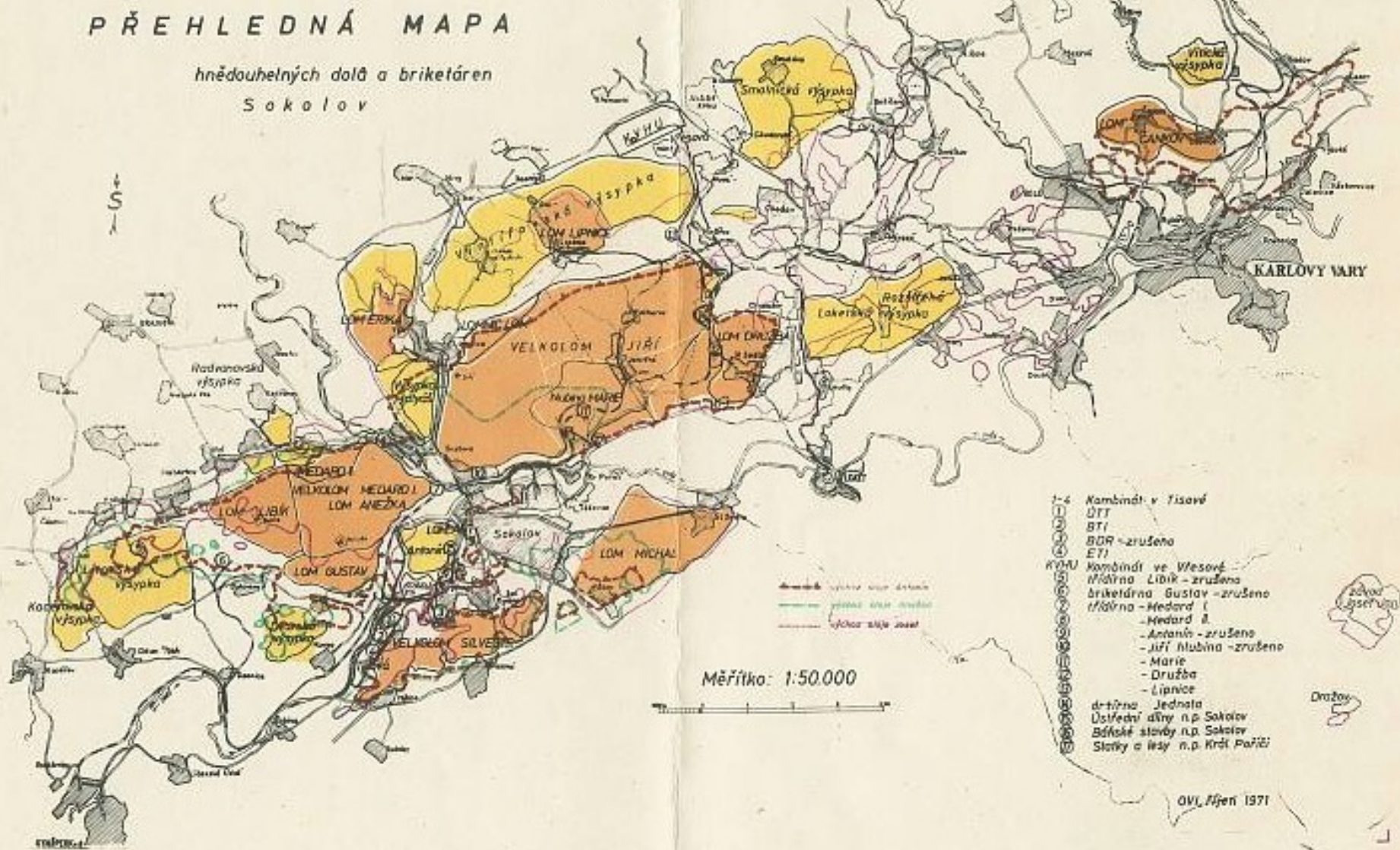
Hnědouhelné doly

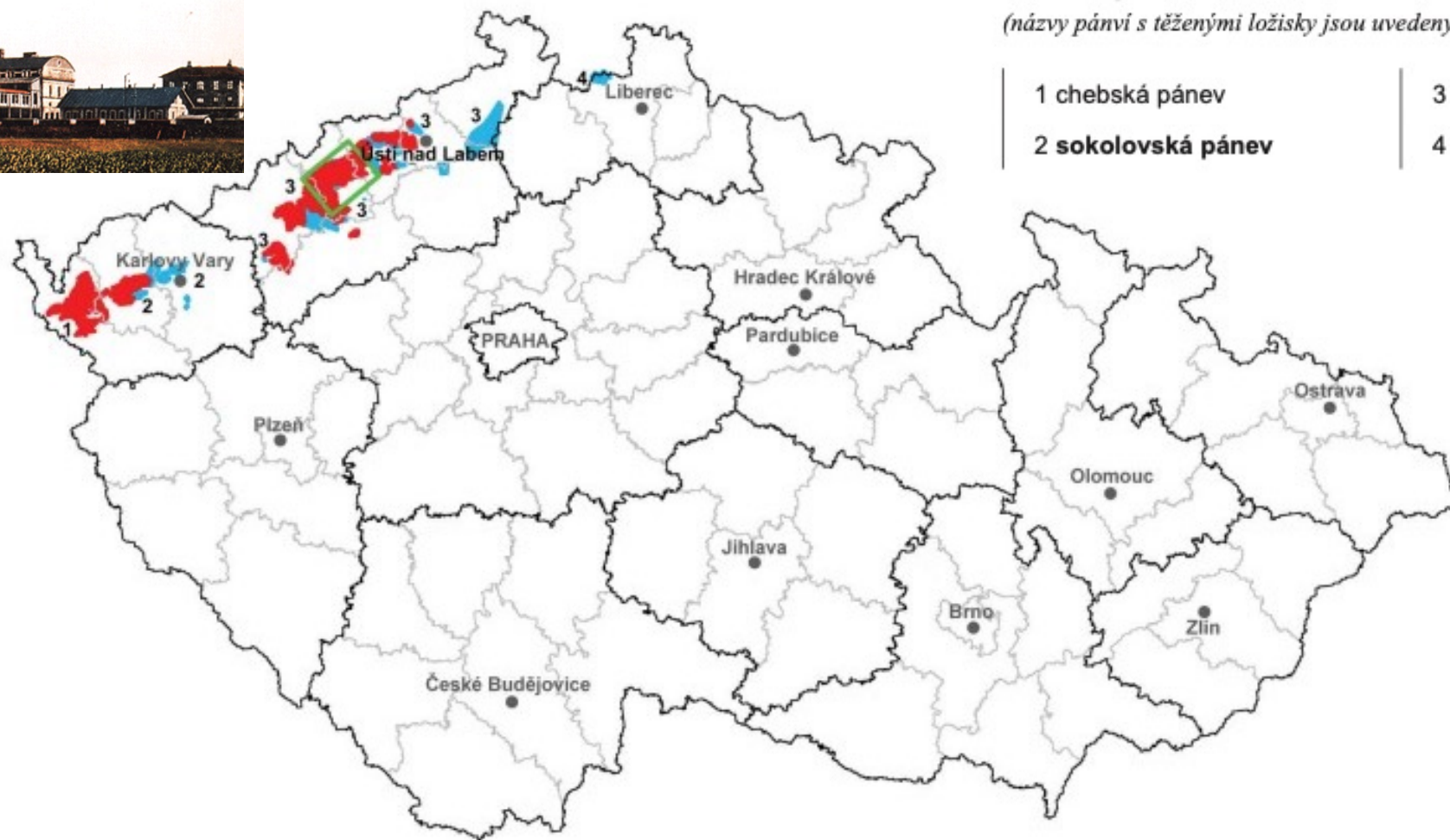
- První písemné zmínky o těžbě uhlí na Sokolovsku pochází z roku 1760. Rozmach dobývání však nastal až po výstavbě páteřní železnice (Buštěhradské dráhy) v roce 1871. Spojen je především se Starckovými závody, které hrály v regionu dominantní roli v oblasti těžby uhlí i chemického průmyslu.
- V roce 1945 na Sokolovsku bylo v provozu celkem **39 hlubinných dolů a 15 malolomů**. Zhruba padesátiprocentní podíl na celkové těžbě pak měla firma **Dolové a průmyslové závody**, dříve **J. D. Starck**.
- V důsledku poválečného znárodnění vznikl v roce 1946 zastřešující podnik **Falknovské hnědouhelné doly** se sídlem v Dolním Rychnově. O dva roky později se jeho název změnil na Hnědouhelné doly a briketárny Sokolov (HDB), pod které postupně spadalo až šestnáct národních podniků od jednotlivých dolů po ústřední dílny.
- Z hlediska technologického vedly poválečné změny především k postupnému přechodu na velkolomovou těžbu a v šedesátých letech i k výstavbě moderní zpracovatelské části ve Vřesové. Poslední hlubinný důl, **Marie** v Královském Poříčí, ukončil činnost v roce 1991.
- V roce 1994 pak Fond národního majetku spojením **Palivového kombinátu Vřesová, Hnědouhelných dolů Březová a Rekultivací Sokolov** založil společnost **Sokolovská uhelná**. O deset let později došlo k její plné privatizaci a vzniku následnické organizace Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s.

- Vyhláškou ministra průmyslu č. **442/1945 Ú.I.I.**, o znárodnění podniků v zemi České a Moravskoslezské, provozovaných podle horního zákona, ze dne 29. listopadu 1945 se znárodnily také důlní podniky v Chebské a Sokolovské pánvi.
- Dne 7. března 1946 vznikl vyhláškou ministra průmyslu č. **823/1946 Ú.I.I.**, o zřízení národních podniků hornických, v Sokolovském hnědouhelném revíru národní podnik **Falknovské hnědouhelné doly**. Podnik se skládal jak z hlubinných dolů, tak z povrchových lomů. U povrchového dobývání šlo o **8 malolomů**, které byly na okraji hnědouhelné pánve v místě výchozů slojí. 25 hlubinných dolů bylo malé až střední velikosti. Briketárny byly zastoupeny šesti provozy. Součástí firmy byly i elektrárny, cihelny, pila, štěrkovny a velkostatky. Majetková podstata Falknovských hnědouhelných dolů byla vytvořena znárodněním **16 podniků** nebo jejich částí.
- Dne 28. června 1949 rozhodl okresní soud o změně názvu firmy a sídle firmy. Firma se nově jmenovala **Hnědouhelné doly a briketárny**, sídlo bylo změněno z důvodu přejmenování města Falknov na Sokolov. Hlubinné doly neměly perspektivu a do několika let ukončily svoji těžbu. V západní oblasti revíru šlo o tyto hlubinné doly: **Adolf-Zofie – Dukla** v Bukovanech (1900-1954), **Arnošt-Ludmila** v Pochlovicích (1887-1946), **Bedřich** v Čisté (1887-1947), **Boží požehnání** v Kynšperku (1880-1946), **Felicián** v Citicích (1888-1948), **Gustav** v Habartově 1920-1946), **Fischer** v Citicích (1856-1958), **Rudolf** v Habartově (1867-1954), **Anežka** v Lískové (1889-1958), **Erika** v Týnu u Lomnice (1941-1947), **Michal** ve Staré Sedle (1879-1958), **Bohemia** v Sokolově (1912-1949).
- Dále byby uzavřeny následující doly: **Caroli** v Otovicích (1947), **Antonín-Eleanora** v Sedleci (1947), **Bedřich** v Čisté (1947), **Erika II** v Týně (1947), **Anna** v Novém Sedle (1947), **Ilsa** v Počernech (1948), **Jednota** v Novém Sedle (1953), **Rudolf** v Habartově (1954), **Lidice** v Citicích (1958), **Leopold** v Sadově (1958), **25. únor** v Novém Sedle (1958), **Jiří** v Lomnici (1967), **Josef-Jan** v Pile (1967).
- Hnědouhelné doly a briketárny se členily: **Družba** (Nové Sedlo), **Silvestr** (Dolní Rychnov), **Medard I** (Svatava), **Medard II** (Svatava), **Gustav - Antonín Zápotocký** (Habartov), **Libík** (Habartov), **Jiří** (Nové Sedlo), **Kateřina** (Lipnice-Vintířov), **Marie** (Královské Poříčí).
- Od roku 1965 byl jediným hlubinným dolem v revíru **Důl Marie Majerová** v Královském Poříčí. Jeho činnost byla ukončena v roce 1991.
- V roce 1981 byl nasazen první **technologický celek TC-2** (velkorypadlo) v Sokolovském revíru. Poslední byl vyřazen z provozu v roce 2025.

PŘEHLEDNÁ MAPA

hnědouhelných dolů a briketáren
Sokolov

Uhelné pánve

(názyv pánví s těžebními ložisky jsou uvedeny tučným písmem)

1 chebská pánev

2 sokolovská pánev

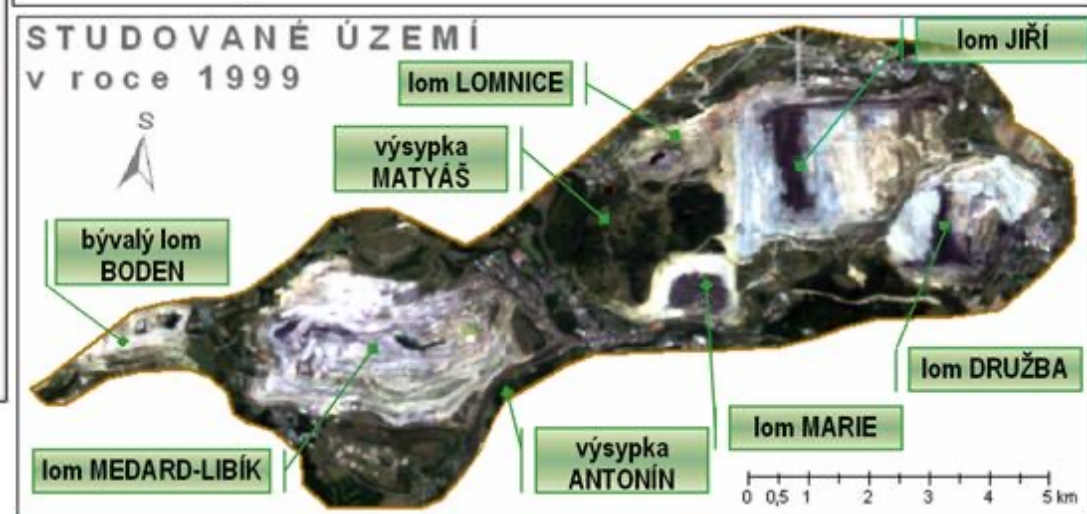
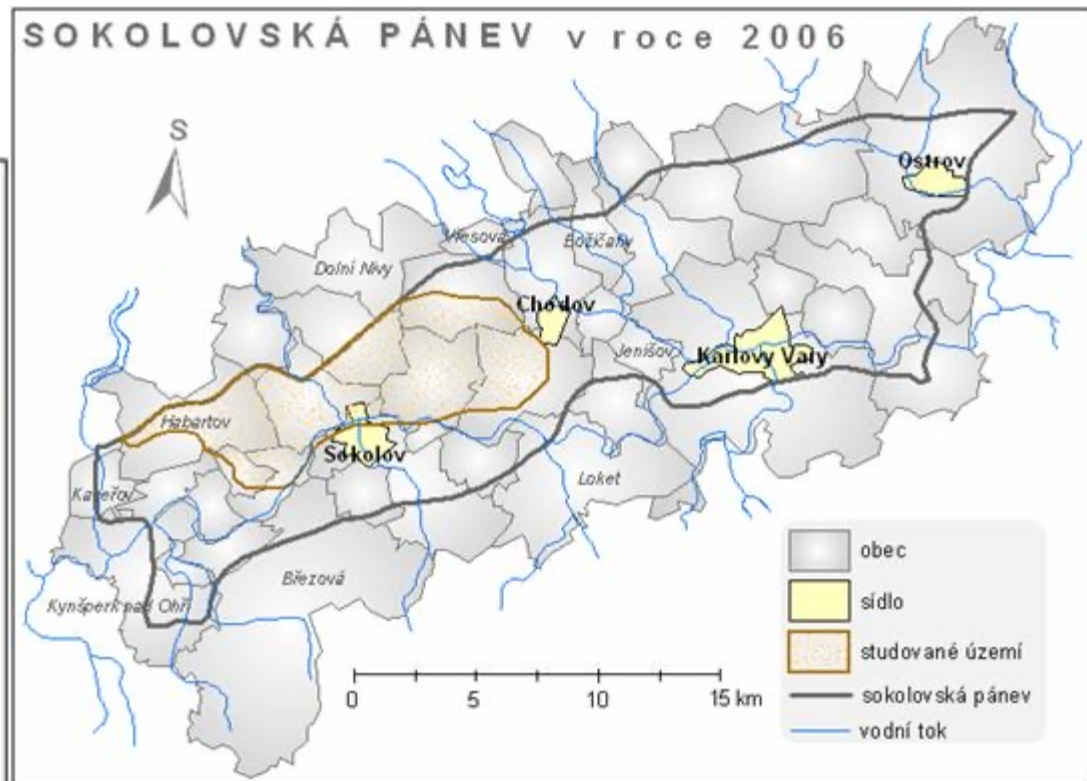
3 severočeská pánev

4 česká část žitavské pánve

 výhradní evidovaná ložiska

 vytěžená ložiska a ostatní zdroje

 oblast územních limitů těžby (usnesení vlády č.444/1991)

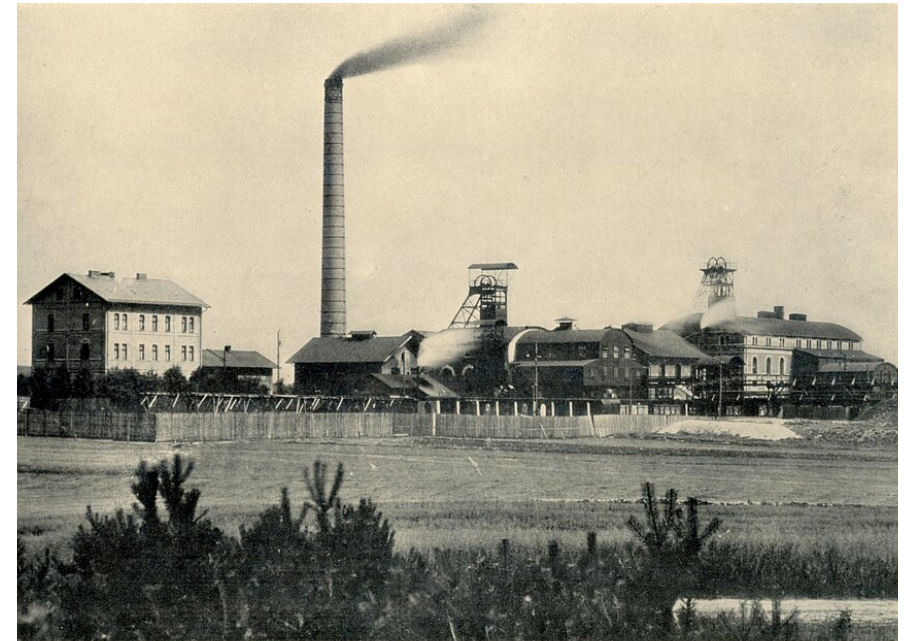
Družba (Nové Sedlo)

- Lom Družba se nacházel západně od Nového Sedla a roční produkce byla 2 mil. tun uhlí. Jedná se o nejmenší lomovou hnědouhelnou lokalitu v ČR. I zde jako na lomu Jiří se těžila sloj Antonín a její mocnost zde dosahuje v průměru 35 m. Skrývka je zakládána na Smolnickou výsypku a do budoucna se počítá pouze s vnitřní výsypkou. Otvírka lomu byla provedena v roce 1960 v Novém Sedle jako přechod z hlubinné na povrchovou těžbu.
- V červnu 2009 došlo k neočekávané situaci, kdy se vnitřní výsypka lomu Jiří sesunula cca o 200 m směrem k lomu Družba. Sesuvem došlo k zablokování několika milionů tun uhelných zásob.
- 31. srpna 2011 byla po 122 letech přerušena těžba. Prvním předznamenáním tohoto kroku bylo zastavení skrývky a sloučení divizí Družba a Jiří do nové divize Těžba. K dočasnému přerušení těžby došlo kvůli sesuvu svahu (2009) z vnitřní výsypky lomu Jiří, která se zapřela o pilíř mezi oběma lomy tak, že znemožňuje Družbě další postup. Omezené fungování bylo do roku 2015, kdy se odtěžila část skrývky v předpolí.
- Po uzavření prošel lom Družba rekultivací, která zahrnovala terénní úpravy, zalesnění a postupné začlenění území zpět do krajiny. Dnes představuje lom Družba důležitou kapitolu historie sokolovské povrchové těžby a jeden z klíčových symbolů průmyslové éry Nového Sedla.

Gustav (Bukovany)

- Důl Gustav patřil k historicky významným uhelným provozům na Sokolovsku a jeho název je spojen s oblastí mezi městy Habartov a Svatava, především s katastrem obce Bukovany. Počátky dolu sahají do konce 19. století, kdy byla v Bukovanech založena tzv. Nová jáma, později označovaná jako důl Gustav. Těžba probíhala hlubinným způsobem a navazovala na starší hornickou tradici oblasti Habartova a Svatavy. Dobývané uhlí sloužilo nejen k přímému spalování, ale i ke zpracování v navazujících provozech. Významnou součástí areálu se postupně stala briketárna Gustav, která patřila k důležitým průmyslovým podnikům regionu a zaměstnávala stovky místních obyvatel.
- Areál byl napojen na železniční dopravu a tvořil jeden z uzlů sokolovského uhelného revíru. Ve 20. století však začal význam dolu Gustav postupně klesat. Důvodem bylo vyčerpávání dostupných zásob, technická náročnost hlubinné těžby a především nástup rozsáhlých povrchových lomů, které umožňovaly levnější a efektivnější dobývání uhlí. Provoz dolu i navazujících zařízení byl postupně utlumován a v průběhu 20. století definitivně ukončen. Část původního důlního území byla později zahrnuta do rozsáhlých těžebních a rekultivačních projektů v severní části sokolovské pánve.

Jiří (Nové Sedlo)

- Lom Jiří společnosti Sokolovská uhelná se nacházel severně od Sokolova a ležel v dobývacím prostoru Alberov (podle jména dnes už neexistující vesnice uprostřed dnešního lomu). Otvírka byla provedena ve Vintířově roku 1981 jako přechod na povrchovou těžbu. Lom Jiří se rozprostíral od Sokolova, Svatavy a Lomnice až po Vintířov a Nové Sedlo.
- Produkce uhlí činila 3,5 milionu tun za rok. Sloj, která se těžila v lomu, se nazývala Antonín a měla mocnost 30-40 m. Uhlí mělo nejmenší obsah síry ze všech hnědouhelných lokalit v ČR a bylo vhodné pro briketování, se kterým se skončilo v roce 2010. Lom v poslední době přetěžoval území s dřívější hlubinnou těžbou a uhlí nedosahovalo vysoké kvality. Nadložní skrývka a zemina byly zakládány do vnitřní výsypky.
- Těžba měla probíhat zhruba do roku 2032, byla však ukončena v roce 2023. Samotná plocha, kde se těžilo uhlí, měla délku asi 2,5 až 3 km a zhruba 5 km na šířku. Těžilo se v ní dvěma kolesovými velkostroji řady KU 800 a pěti menšími stroji řady KU 300. Největší stroj dokázal za dvanáctihodinovou směnu vytěžit až 20.000 m³ zeminy.
- Po ukončení těžby se v rámci rekultivací plánuje zaplavení zbytkové jámy spolu s lokalitou Družba a vznik nového jezera Jiří-Družba.

Josef-Jan (Pila)

- Důl Josef-Jan se nacházel v obci Pila nedaleko Karlových Varů a patřil k menším, ale historicky významným uhelným provozům v rámci Sokolovské pánve. Šlo o hlubinný důl zaměřený, který fungoval především v 19. a na počátku 20. století.
- Těžba uhlí v oblasti Pily se rozvíjela už v první polovině 19. století, kdy rostla poptávka po palivu pro místní průmysl, lázeňství a domácnosti v Karlových Varech. Důl Josef-Jan byl tvořen několika šachtami, z nichž nejvýznamnější nesly jména Josef a Jan. Uhlí se dobývalo klasickým hlubinným způsobem pomocí ruční práce, později s podporou jednoduchých mechanických zařízení. Dobývání probíhalo v relativně malých hloubkách, ale často v komplikovaných geologických podmínkách.
- Produkce dolu nebyla objemově srovnatelná s pozdějšími velkými povrchovými lomy, přesto měl důl značný lokální význam. Dodával uhlí především do Karlových Varů, kde sloužilo k vytápění lázeňských domů, provozů i domácností. Pro obyvatele Pily a okolí představoval důležitý zdroj obživy a zaměstnání.
- Na přelomu 19. a 20. století však začal důl postupně ztrácet význam. Vyčerpávání zásob, technická náročnost hlubinné těžby a konkurence rozsáhlých povrchových lomů v sokolovské části pánve vedly k útlumu provozu. Těžba byla definitivně ukončena v roce 1967.

Libík (Habartov)

- Lom Libík se rozkládal v katastrálním území Habartova a Bukovan. V roce 1945 se zde dobývalo uhlí jednak hlubinou Rudolf a malolomem Libík. Těžiště těžby se po roce 1945 stále více přesunovalo na lomové dobývání. V lomu bylo těženo parními rypadly, která byla od roku 1952 nahrazována elektrickými rypadly E 2,5. Odvoz uhlí byl původně zajišťován řetězovkou na třídirnu, kterou nahradila úzkokolejná parní technologie s vozy o obsahu 4,5 a 6,3 m³.
- V roce 1958 byla zahájena otvírka velkolomu Libík. Jeho těžební podmínky byly velmi těžké, vysoké nadloží obsahovalo šedé břidličnaté jíly. Proto bylo nutné nasadit výkonné těžební a zakládací stroje. Rypadla E 2,5 byla nahrazována kolesovými rypadly K 300, v roce 1959 byl vybudován nový povrchový závod včetně dílen a měnirny, do provozu je uveden zakladač Z 1200 na výsypce Lítov. Na počátku 60. let dochází k elektrifikaci dopravy, jsou zaváděny elektrické lokomotivy E 17 a velkoprostorové vozy LOWA. Žádný jiný lom v sokolovském revíru nedosáhl v období 1961-1966 tak velký vzestup těžby skrývky jako lom Libík. Objem těžené skrývky vzrostl o 247 % a dosáhl v roce 1965 – 8.613.086 m³. Špičkového výkonu v těžbě skrývky dosáhl v roce 1975 ve výši 9.478.387 m³. V roce 1966 došlo k demolici třídirn Rudolf-Libík a doprava uhlí byla převedena na třídirnu Tisová.
- Po roce 1980, kdy se splavné výsypky začaly těžit, bylo nutné přejít na zcela novou technologii dobývání za použití lžicových rypadel a upravené pomocné mechanizace. Degrese v těžbě skrývky v důsledku příznivějšího příkryvného poměru se zachytila částečně otevřením lokality Boden v roce 1982 a pole Čistá v roce 1984. V prvním případě se vyuhlovaly uhelné zásoby z dob báňské činnosti v závěru 19. století, ve druhém se zajišťoval výhled lomové činnosti v západní oblasti sokolovského revíru.
- Těžba na lomu Libík byla ukončena v r. 2000.

Marie (Královské Poříčí)

- Důl Marie Majerové je již netěžený hlubinný důl pro těžbu hnědého uhlí v sokolovské pánvi. Bývalý důl se nachází severně od obce Královské Poříčí v Karlovarském kraji. Původní název zněl důl **Marie**, roku 1949 byl přejmenován na důl **Marie Majerové**.
- Prvopočátky přípravy těžby byly v 80. letech 19. století, těžbu však započala společnost **Britannia Gewerkschaft** v letech 1890. Vyraženy byly dvě jámy (Marie I a Marie II). Jako první byla vyhloubena v roce 1889 jáma Marie I, která dosáhla hloubky 99 metrů. V roce 1898 se začala hloubit jáma Marie II, která dosáhla hloubky 185 metrů. Ta měla těžit uhlí z nejspodnější sloje Josef.
- V roce 1901 došlo v jámě Marie II k průvalu důlních vod charakteru proplyněných termálních vod. S tímto průvalem byl spojován **pokles vydatnosti karlovarských pramenů**. K menšímu průvalu vody s teplotou až 30,4 °C došlo již při hloubení jámy roku 1898 na kótě 236 m.
- V šedesátých letech 20. století byla vyražena spojovací chodba ke skipové jámě bývalého dolu Jiří a uhlí dopravováno na třídírnu Jiří v Sokolově. Po ukončení těžby byl v průběhu devadesátých let 20. století celý areál srovnán se zemí.
- Těžba uhlí probíhala do roku 1991, později se provádělo již jen čerpání důlních vod. Dne 30. října 2017 ukončila společnost Sokolovská uhelná čerpání a tím se uzavřela celá historie hlubinného dobývání hnědého uhlí na Sokolovsku.
- Kvůli geologickým podmínkám ale nebyla zdejší těžba jednoduchá. Bylo vyraženo asi 40 km důlních chodeb. Průměrná těžba se pohybovala kolem 600 tisíc tun uhlí ročně. Sloj Antonín má zde mocnost až 30 m a sahá do hloubky okolo 100 m pod povrch terénu.
- Po ukončení těžby uhlí se o technický stav dolu staralo zhruba 40 pracovníků. Z původního systému důlních chodeb zmizelo 25 km kvůli těžbě na lomech Jiří a Družba.

Medard (Svatava)

- Důl Medard ležel severozápadně od města Sokolov v oblasti Sokolovská pánev. Patřil k největším povrchovým hnědouhelným lomům v regionu. Těžba uhlí v této části Sokolovska začala už v 19. století, samotný důl Medard byl otevřen po první světové válce, přibližně v letech 1918-1919, a později byl provozně spojen se sousedním lomem Libík.
- Těžba probíhala povrchovým způsobem a byla založena na nasazení velkokapacitní techniky, především velkorypadel, zakladačů a pásových dopravníků. Uhlí se dobývalo z mocných hnědouhelných slojí uložených v relativně malé hloubce. Roční těžba se v době největšího výkonu pohybovala v řádu několika milionů tun uhlí, přičemž významné objemy tvořila také skrývka, tedy nadloží, které muselo být před dobýváním odstraněno a ukládáno na rozsáhlé výsypky v okolí lomu.
- Rozšiřování dolu mělo zásadní dopad na krajinu i osídlení. Kvůli postupu těžby zaniklo několik obcí a osad, jejichž obyvatelé byli vystěhováni. Důl Medard-Libík se stal důležitým zdrojem paliva pro elektrárny a průmysl, ale zároveň jedním z nejvýraznějších zásahů do krajiny Sokolovska ve 20. století.
- Těžba byla ukončena 31. března 2000 v souvislosti s útlumem hnědouhelného hornictví. Následovala rekultivace, jejíž hlavní etapou bylo zatopení těžební jámy. Od roku 2008 začalo postupné napouštění, které vedlo ke vzniku Jezero Medard. Dnes je toto jezero největší uměle vytvořenou vodní plochou v České republice a výrazným symbolem přeměny bývalé těžební krajiny.

Uranové doly

- Uranové doly v západních Čechách patří k nejvýznamnějším, ale zároveň nejtemnějším kapitolám české hornické historie. Oblast kolem měst a obcí **Jáchymov, Horní Slavkov, Hájek a Ruprechtov** se zapsala do dějin nejen díky těžbě strategické suroviny, ale i kvůli tragickým osudům tisíců lidí, kteří zde v polovině 20. století pracovali v nelidských podmínkách. Uran se zde stal symbolem studené války, politického útlaku a bezohledného využívání lidské práce.
- Nejznámějším místem uranové těžby je bezpochyby **Jáchymov**. Hornická tradice zde sahá až do 16. století, kdy se v okolních dolech těžilo stříbro, z něhož vznikaly slavné jáchymovské tolary. Uranová ruda byla dlouho považována za bezcenný odpad, teprve na přelomu 19. a 20. století se začala využívat pro vědecké účely. Zásadní zlom přišel po roce 1945, kdy se Jáchymov stal jedním z hlavních center uranové těžby pro sovětský jaderný program. V okolí města vznikla soustava dolů a pracovních táborů, z nichž nejznámější byla Rovnost. V těchto dolech pracovali političtí vězni, často bez dostatečné ochrany před radioaktivitou, v extrémně nebezpečných podmínkách. Uranová těžba v Jáchymově probíhala převážně v letech 1946-1964.
- Podobný osud postihl i **Horní Slavkov**, který se stal dalším významným střediskem uranového hornictví. V poválečných letech zde vznikly hlubinné doly a rozsáhlá infrastruktura napojená na těžbu a zpracování uranové rudy. Město se rychle proměnilo, přibýly nové provozy i pracovní tábory, které byly součástí systému nucených prací. Uran z Horního Slavkova putoval rovněž do Sovětského svazu a měl strategický význam v období jaderného zbrojení.
- Menší, avšak neméně důležité byly uranové doly v okolí obcí **Hájek a Ruprechtov**. Tyto lokality sloužily především jako doplňková těžební území a zázemí pro větší revíry. I zde se těžilo v obtížných geologických podmínkách a práce byla spojena s vysokým zdravotním rizikem. Mnoho horníků i vězňů trpělo pozdějšími následky ozáření, které se projevily vážnými onemocněními dýchacích cest a rakovinou.
- Těžba uranu v západních Čechách postupně utichala od 60. let 20. století a definitivně skončila až v dalších desetiletích. Po uzavření dolů zůstaly v krajině haldy, zbytky důlních staveb a především paměť místa, která je dodnes silně přítomná.
- Na konci 19. století se v jáchymovských dolech ve dle stříbra těžil smolinec, tedy uranová ruda, která byla z velké části považována za vedlejší produkt těžby. Tento materiál se vyvážel k dalšímu zpracování, mimo jiné i do Francie. Právě ze smolince pocházejícího z Jáchymova izolovali v roce 1898 manželé **Marie Curie a Pierre Curie** nový chemický prvek, který pojmenovali **radium**.

Výhradní evidovaná ložiska

1 Rožná

3 Břevniště pod Ralskem

5 Jasenice-Pucov

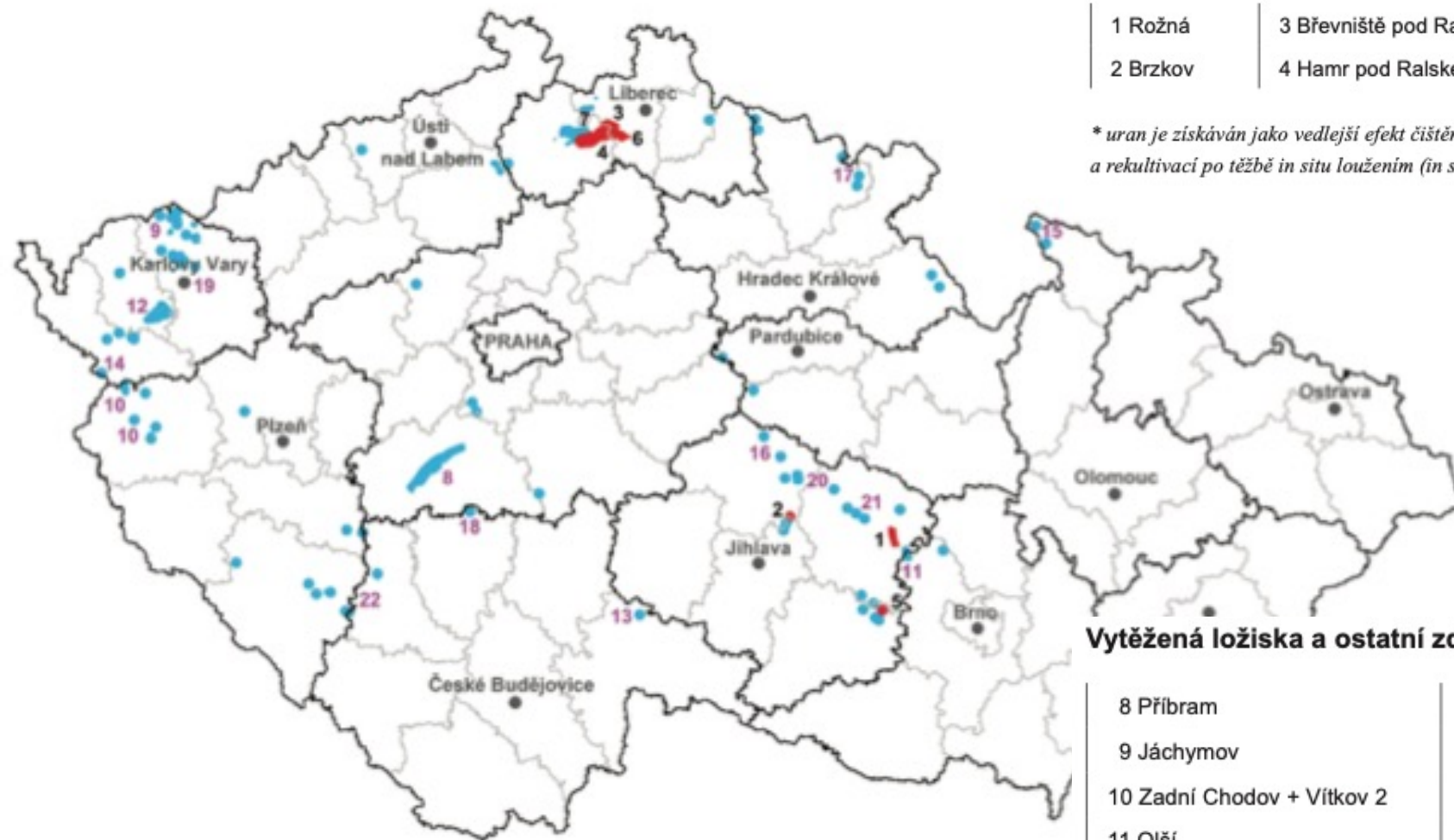
7 Stráž pod Ralskem*

2 Brzkov

4 Hamr pod Ralskem

6 Osečná-Kotel

*uran je získáván jako vedlejší efekt čištění podzemních vod a technologických roztoků v rámci likvidačních prací a rekultivací po těžbě in situ loužením (in situ leaching – ISL nebo také in situ recovery – ISR) uranových rud

Vytěžená ložiska a ostatní zdroje

8 Příbram

13 Okrouhlá Radouň

18 Předbořice

9 Jáchymov

14 Dyleň

19 Hájek + Ruprechtov

10 Zadní Chodov + Vítkov 2

15 Javorník

20 Chotěboř

11 Olší

16 Licoměřice-Březinka

21 Slavkovice

12 Horní Slavkov

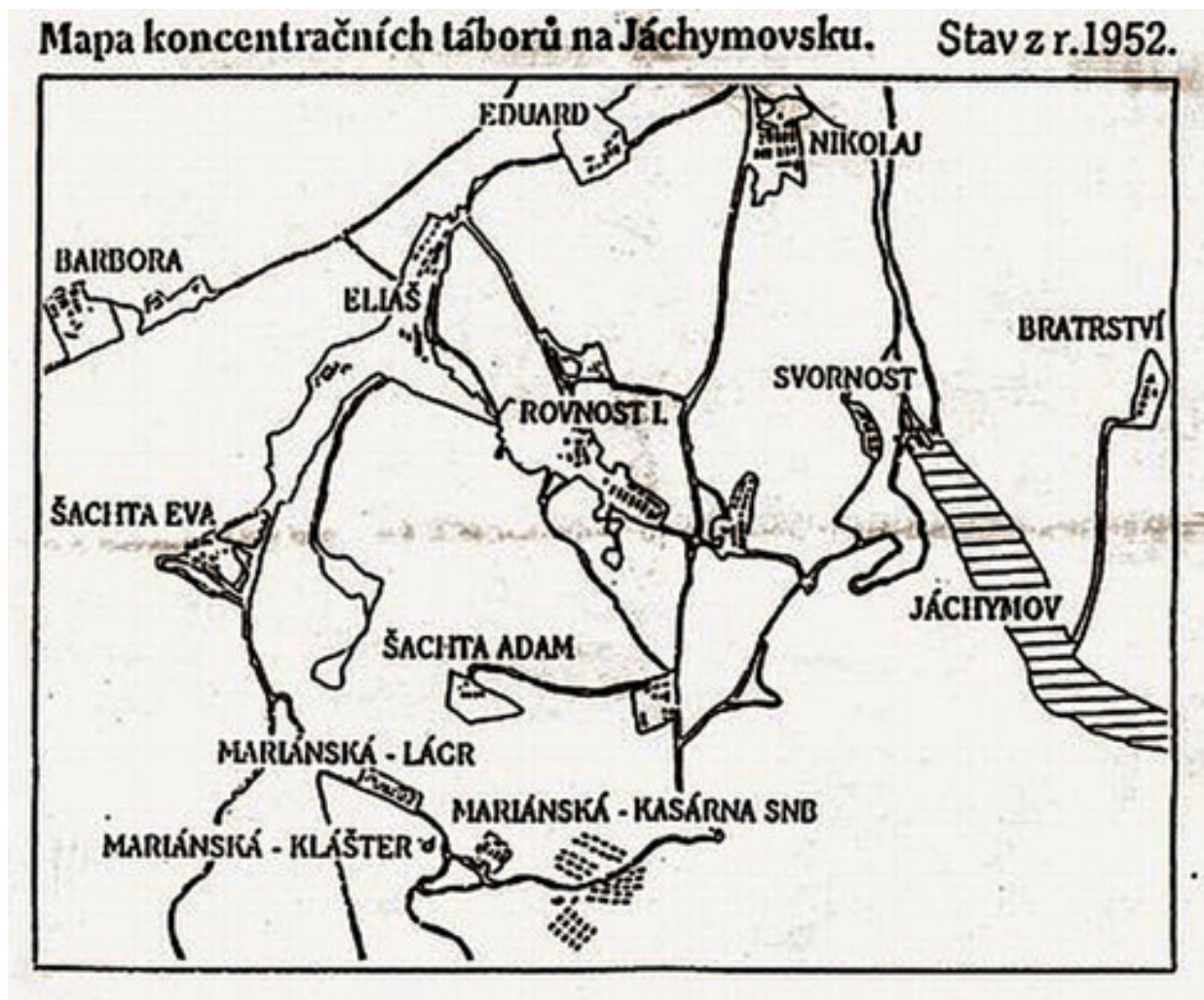
17 Radvanice + Rybníček + Svatoňovice

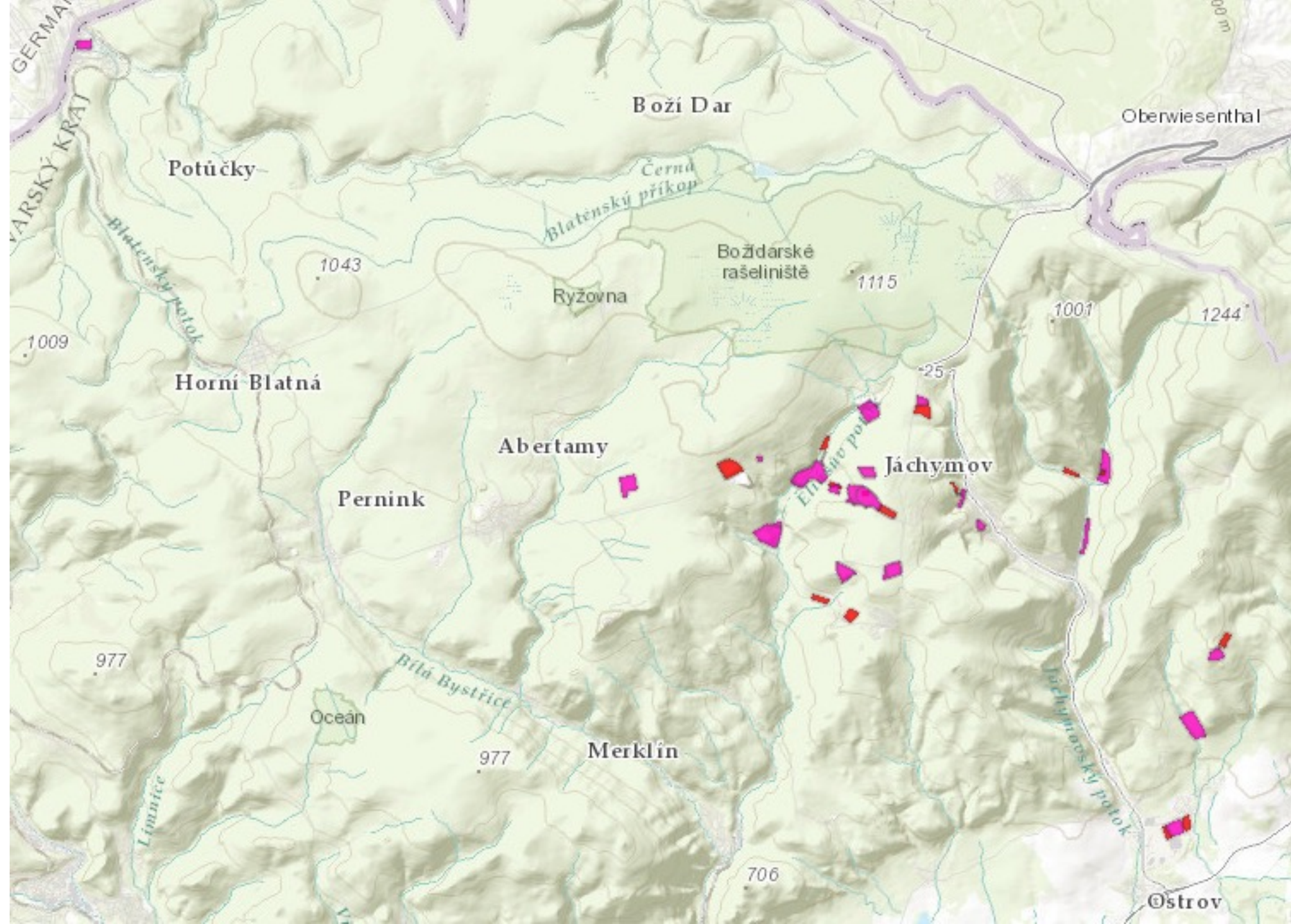
22 Mečichov-Nahošín

■ výhradní evidovaná ložiska

■ vytěžená ložiska a ostatní zdroje

Jáchymov

• Rovnost

- Důl byl založen v roce 1792 pod názvem **Rudolfova jáma**. V roce 1850 byl přejmenován na **Důl Werner**. Nový název Rovnost dostal důl až po druhé světové válce, kdy zde vznikl závod Rovnost I, n.p. Jáchymovské doly.
- Těžní jáma dolu Werner-Rovnost bývala před svým zatopením nejhlubším dolem na Jáchymovsku. Jeho dvanácté patro leželo v hloubce 707,7 metrů. Překopem ve XII. patře (v nadmořské výšce 262 metrů, zatímco na povrchu je výška zhruba 925 m n. m.) byl tento důl spojen s dolem **Svornost**.
- Radioaktivní voda z dolu byla používána k terapeutickým účelům již na počátku 20. století. První radonové lázně na světě, využívající vodu z tzv. Štěpových pramenů na patře Daniel u jámy Rovnost, byly zřízeny v domě čp. 282 jáchymovského pekaře Kühna v roce 1906. Zpočátku byly v těchto lázních jen dvě vany a voda sem byla donášena v putnách. V roce 1908 bylo vybudováno potrubí do kabin zřízených v uranové továrně.
- Od roku 1911 v Jáchymově sloužila veřejnosti k léčbě důlní radonovou vodou nová lázeňská budova. V letech 1940-1961 byly k těžbě zdejší uranové rudy využívány i nesvobodné pracovní síly. Nejprve šlo mezi roky 1940–1945 o válečné zajatce ve správě nacistických složek, od roku 1946 do roku 1949 zde naopak byli nasazeni němečtí zajatci ve správě sovětských orgánů. Zajatci byli ubytováni v provizorních zajateckých ubikacích, postavených přímo v důlním areálu. Na podzim 1949 byli dosavadní zajatci vyměněni za soudně odsouzené trestance – vězně kriminální, retribuční a politické.
- Těžba ukončena v roce 1962.

• Bratrství

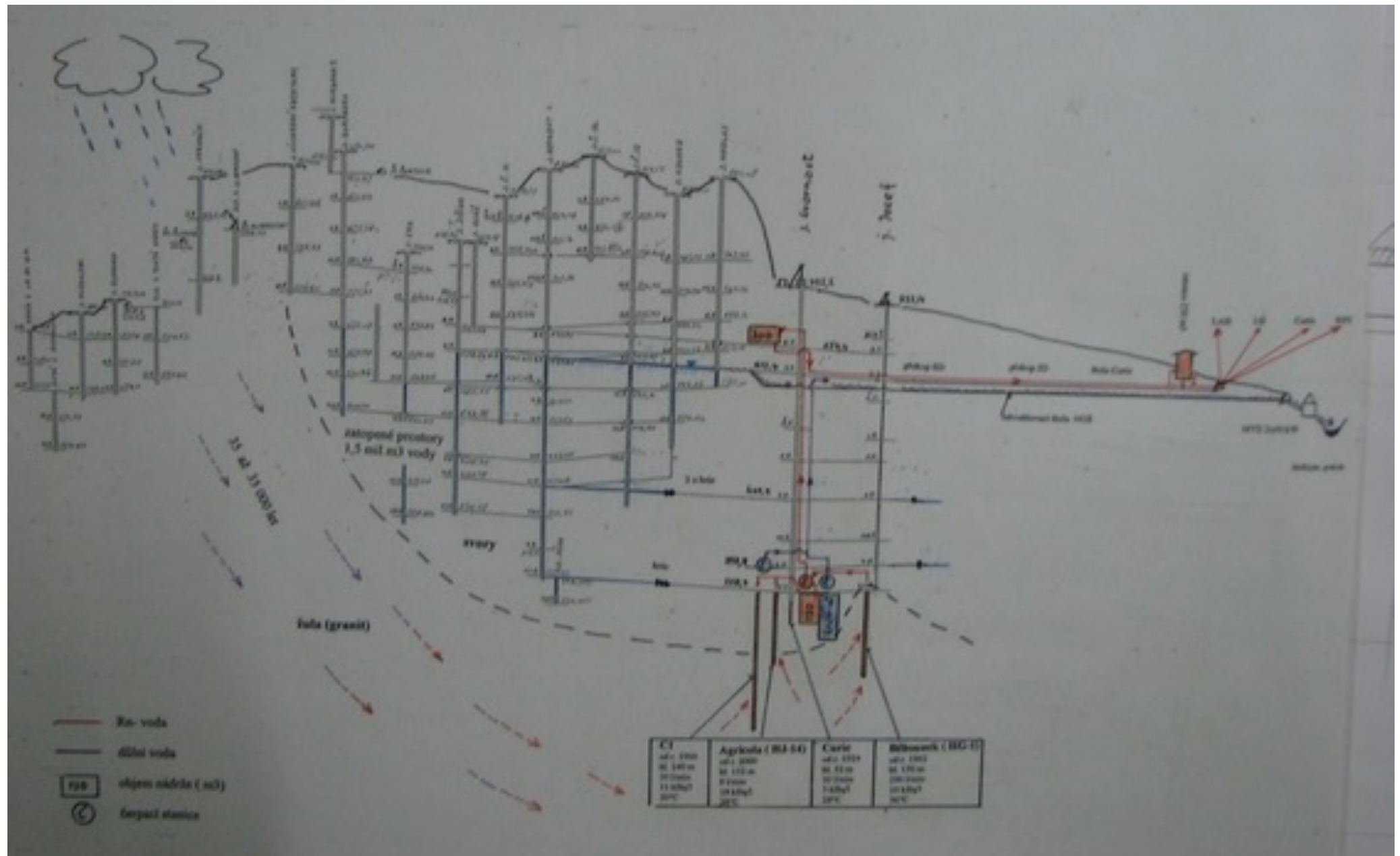
- Důl Bratrství je bývalý stříbrný a později uranový hlubinný důl v Jáchymově, který od roku 1974 slouží k ukládání přírodních radioizotopů (^{226}Ra , ^{232}Th a ochuzeného uranu).
- Původní název dolu byl **Štola saských šlechticů**. Důl byl zajímavý tím, že těžní jáma Zdař Bůh byla tzv. slepá. To znamená, že neústila až na povrch, ale těžní věž se strojovnou byla v podzemí a vytěžená ruda byla na povrch dopravována vodorovnou štolou.
- Důl se nachází u silnice mezi Jáchymovem a lanovkou na Klínovec. Dnes je na jeho místě jednak úložiště radioaktivního materiálu, jednak rekreační středisko. Zatímco úložiště je přímo v nitru dolu (a díky výskytu pouze přírodních radionuklidů relativně bezpečné, vody důlního systému a vody potoka Veseřice jsou monitorovány na obsah radionuklidů se čtvrtletní periodou), rekreační středisko je na místě **tábora Bratrství** z doby těžby uranových rud. Tento tábor měl krycí označení M a fungoval od 21. února 1950 do srpna 1955.
- První zmínku o dolu najdeme v kronice města v roce 1540. K přejmenování dolu došlo 2. července 1945 na počest pařížské komuny. Ze Štol saských šlechticů se tak stalo Bratrství a z dolu Werner Rovnost. Pouze Svornost si zachovala své původní jméno.
- Těžba ukončena v roce 1962.

• Svornost (*Einigkeitschacht*)

- Založen byl roku 1518 a je považován za nejstarší dosud existující uranový důl na světě.
- Historicky se zde těžilo především stříbro, mezi lety 1853 až 1962 uranové rudy a od roku 1906 radonová voda. Jáchymov disponoval prvními radonovými lázněmi na světě a dodnes jsou lázně zásobovány radonovou vodou právě z dolu Svornost.
- Těžba stříbra zde započala v roce 1525 a název pochází od události, kdy došlo ke smíru mezi dvěma těžařstvy při sporu o toto místo. Konkrétně se jednalo o těžařstvo Pokolení sv. Anny a těžařstvo Sv. Anny Bohatý valoun na Uhelném vrchu. Těžařstva zde potom těžila společně s ohromnými zisky.
- V roce 1801 veškeré podíly od jednotlivých těžařů skoupilo město Jáchymov a stalo se tak jediným majitelem dolu. Krátce poté však při práci na žíle Junghauzerzecher v hloubce 417 metrů horníci „nalomili“ dutinu plnou vody a důl se rychle zaplnil vodou. Prakticky okamžitě začalo odčerpávání, které bylo dokončeno až v roce 1806. K dalšímu zatopení došlo v roce 1810, kdy voda dosáhla až k pátému patru. Odčerpávání bylo pro město finančně velmi nákladné, a tak důl v roce 1850 převzal stát.
- Během roku 1848 důl dosáhl hloubky 419 metrů a měl osm pater. Roku 1853 byla na Svornosti zahájena těžba uranových rud. 12. března 1864 horníci nechtěně našli další, velmi vydatný pramen v hloubce 532 metrů. Důl byl rychle zatopen a voda začala být odčerpávána až na začátku roku 1866. Odčerpávání dolu trvalo tři roky a nakonec byl pramen uzavřen.
- V roce 1896 zde v hloubce 514 metrů vytryskl silný pramen vody, která brzy zatopila důl až po štolu Daniel na šestém patře. Štola Daniel je štola dědičná, což znamená, že musí být zcela průchozí, i když samotný důl je již mimo provoz. Přebytná voda byla z dolu odčerpána až v roce 1924.
- Během druhé světové války zde pracovalo šedesát sovětských válečných zajatců. Na konci roku 1944 provedl americký Úřad pro strategické služby (OSS) letecké snímkování Svornosti. V následné zprávě agenti úřadu konstatovali, že objem těžby uranových rud je nižší než před válkou, a proto bylo upuštěno od připraveného bombardování Svornosti a dalších dolů – Rovnosti a Bratrství.
- Po skončení války zde začal těžit národní podnik Uranové doly Jáchymov uranové rudy pro Sovětský svaz a 4. prosince 1949 byl u dolu založen TNP (Tábor nucených prací) Svornost. Ten je s dolem spojen Schodištěm hrůzy o 160 stupních.
- 1. června 1961 začala ražba štoly Nová Svornost, která měla nahradit již nevyhovující štolu Daniel. Tou byla v potrubí pro potřeby lázní dopravována radonová voda. Štola byla lázním předána 28. dubna 1963. Mezitím byl Léčebným lázním 1. dubna 1964 předán celý důl. Léčebné lázně Jáchymov se tak staly jeho výhradním majitelem. V roce 1966 v rámci oslav několika výročí (450 let města, 250 let hornické školy a 60 let lázní) navštívili důl prof. Otto Hahn, prof. Ak. František Běhounek a Ing. František Šlik. Při příležitosti této návštěvy byl vrt HG-1 přejmenován na Pramen Běhounek.
- Léčebné lázně v letech 1992-1996 provedly generální rekonstrukci těžní jámy a rovněž byla vyměněna i zkorodovaná těžní věž. V roce 2002 bylo dosaženo hloubky 600 metrů a byly zde objeveny další prameny radioaktivní vody (pramen Agricola). Kromě pramenů Agricola a Běhounek jsou zde ještě využívány prameny Curie a C1. K dolu Svornost se váže několik světových primátů. Jde o první a dlouho jediný důl na světě, kde se těžilo radium, a jedná se o nejhlubší důl na světě, který neslouží těžbě surovin, ale vody (ta se v jáchymovském podloží samovolně sytí radonem, což je vzácný plyn vznikající při rozpadu radia). Voda tak má díky svým chemickým vlastnostem terapeutické účinky. Léčivá voda je zhruba 12 až 35 tisíc let stará.
- Léčebné lázně Jáchymov nabízí příležitostně prohlídku do tzv. dvanáctého patra dolu v hloubce 500 metrů pod zemí. Celková délka chodeb činí přes sto kilometrů a nacházely se zde nejbohatší stříbrné žíly Jáchymovska.

- **Eduard**

- Důl Eduard je bývalý stříbrný a uranový důl, ležící v údolí Eliášského potoka u cesty mezi Jáchymovem a Božím Darem v okrese Karlovy Vary.
- Po druhé světové válce, v době masivní těžby uranu na Jáchymovsku, zde pracovali vězni z nedalekého pracovního tábora Nikolaj, jednoho z jáchymovských trestaneckých táborů.
- Po ukončení těžby zde bylo vybudováno biatlonové centrum. Těžbu připomíná mohutný odval nad Horkým rybníkem. Dnes se zde provozují sportovní aktivity a stojí zde jedno zastavení naučné stezky Jáchymovské peklo, věnované historii a ekologii oblasti.
- Těžba ukončena v roce 1956 (otevřen 1946).

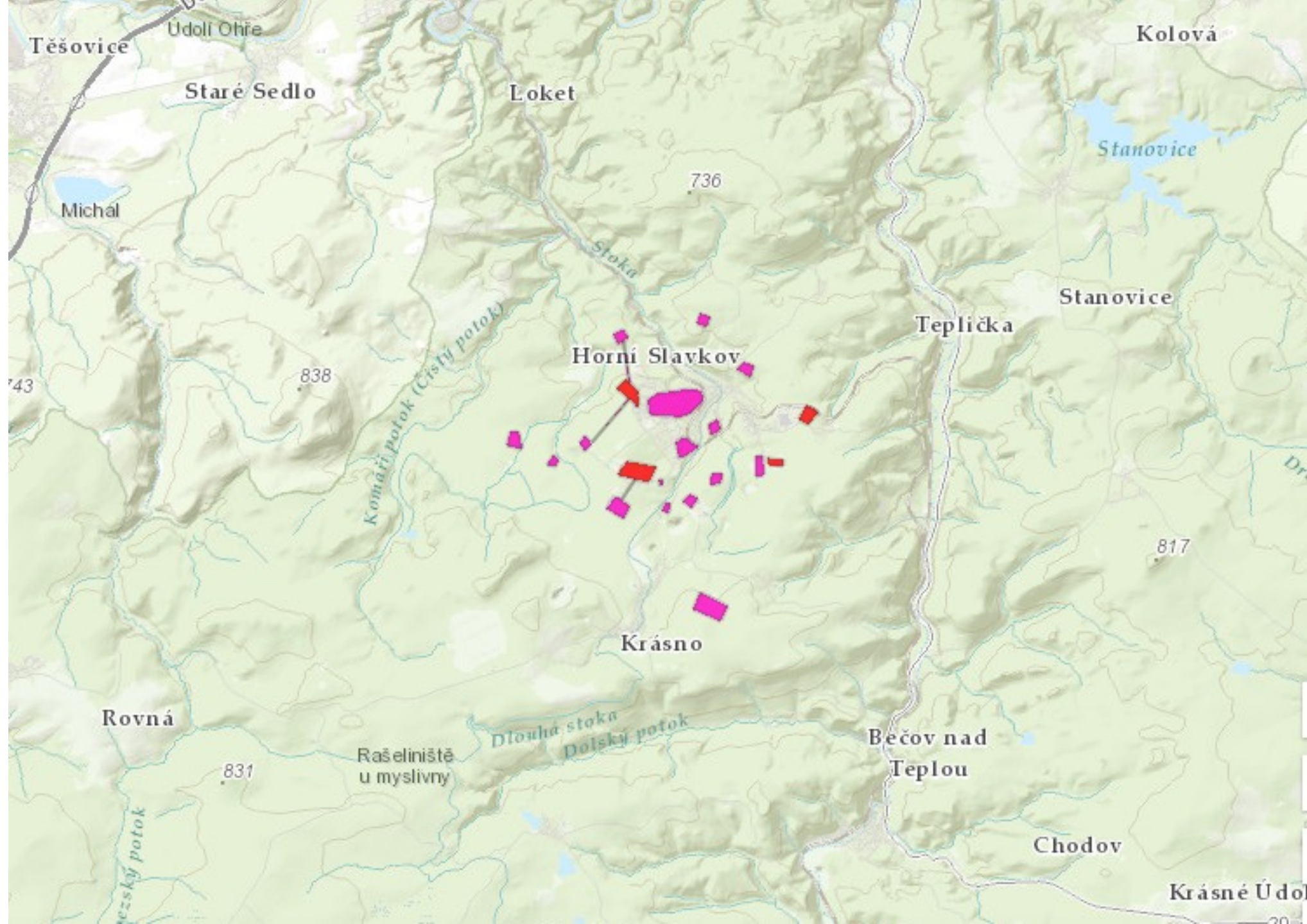
• Eliáš

- Důl Eliáš byl hlubinný důl na stříbro a v letech 1945-1962 na těžbu uranové rudy. Leží v Eliášském údolí, asi dva kilometry západně od města Jáchymova. V letech 1947–1959 stával u zdejší uranové šachty nejprve zajatecký a následně trestanecký pracovní tábor Eliáš.
- První zmínka o dolu v Eliášském údolí u Jáchymova pochází z roku 1512. V roce 1526 byl na dole nainstalován kehrrad – vratné obousměrné vodní kolo o průměru 12,5 metru. Sloužilo pro pohon vodotěžných (čerpání důlní vody) a těžních zařízení. Takto poháněná čerpadla dokázala vytáhnout důlní vodu z hloubky kolem 190 metrů. Bylo tak dosaženo většího výkonu, než zajišťoval trejv. Pro zajištění dostatku vody jako pohonné jednotky byl na Eliášském potoce založen rybník Heinzen Teich. Důl je, společně s Rovností, zaznamenán i na mapě vydané Vojenským zeměpisným ústavem v Praze v roce 1913.
- Pozůstatky po těžbě stříbra od 16. do 19. století se nachází hlavně na návrší Hřeben. Zde se dochovala řada pinek a desítky drobných odvalů. Většinu pozůstatků těžby z tohoto období ale zničila nebo překryla masivní těžba uranu ve 20.
- Již v roce 1946 bylo na staré haldě dolu Eliáš nalezeno přes 200 kg uranové rudy. Tento objev přinesl změnu celého údolí. Nejprve zde byl zřízen zajatecký tábor, v roce 1949 přebudovaný na tábor pro československé vězně. Bylo zde internováno 647 vězňů, z nich 588 pracovalo v dolech. Když tábor začal dosluhovat, vznikl v roce 1950 nový tábor, později zvaný jako Eliáš II. K jeho zrušení došlo v roce 1959. Vězni z táborů byli používáni k přímé těžbě uranové rudy, ale i k práci v navazujících provozech. Více než polovinu pracovníků zdejšího povrchového i hlubinného provozu však tvořili civilní zaměstnanci podniku Jáchymovské doly.
- Těžní a zpracovatelské zařízení
- Důl Eliáš tvořily dvě těžní jámy: Eliáš a Jiřina. Zpracování rudy probíhalo v letech 1948–1962 v gravitační úpravně rudy (rovněž na Bratrství, Eduardu, ve Vykmanově a Nejdku). Na Eliáši se rovněž nacházela centrální kompresorovna, tzv. Turbo pro doly Eliáš, Adam, Eva, Rovnost II.
- Odkaliště gravitační úpravně bylo po roce 1962 zlikvidováno a kaly s obsahem uranu převezeny do úpravně v Mydlovarech. Stejně tak byly demolovány i samotné budovy úpravně, dolu a tábora Eliáš II, na místě tak lze nalézt pouze zbytky odkalovacích nádrží, chátrající budovu kompresorovny a na svazích Eliášského údolí mohutné odvaly dolů Eliáš, Eduard, Eva, Rovnost, 14 a Adam.

Horní Slavkov

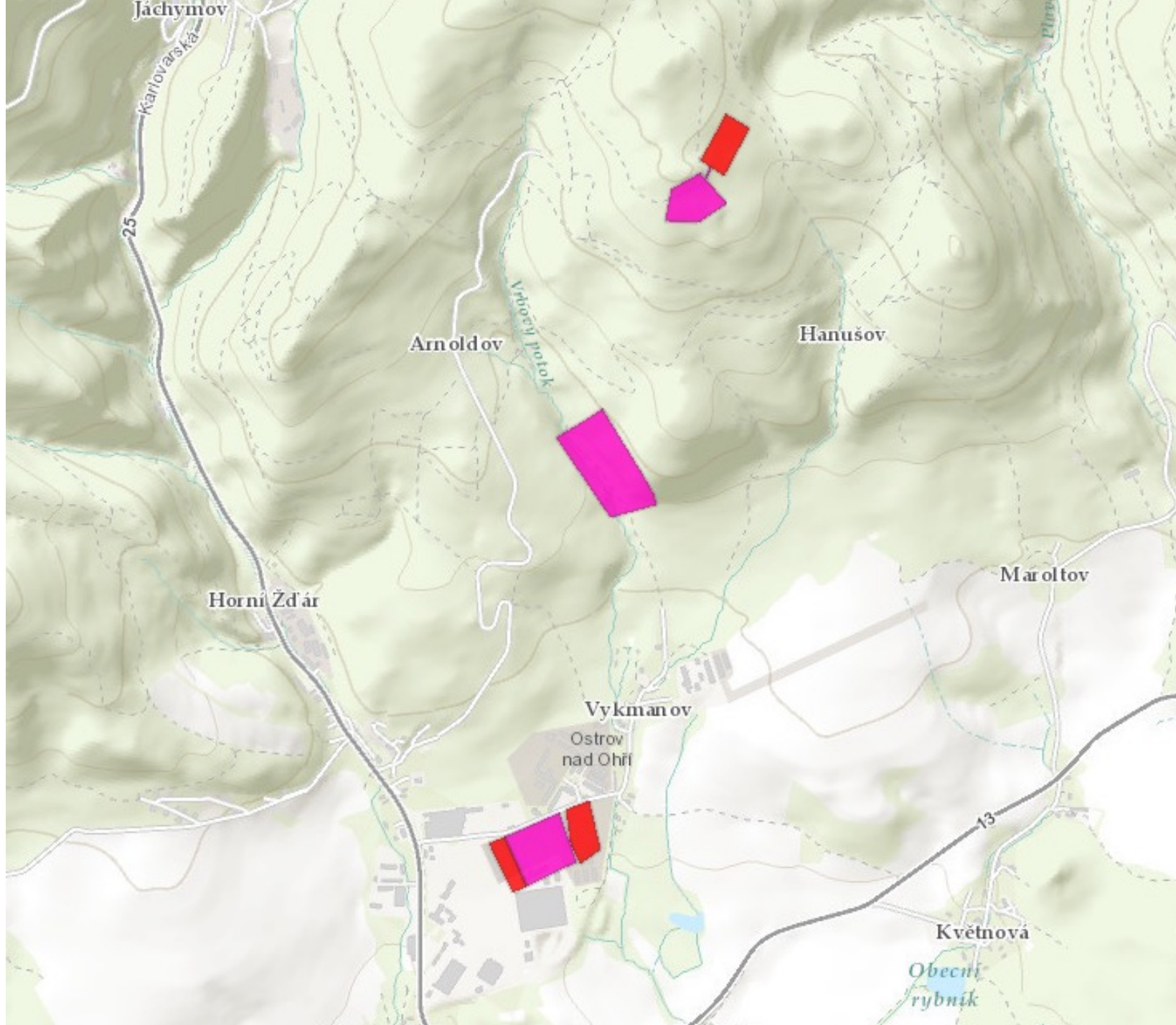
- Horní Slavkov je malé město v Slavkovském lese, jehož dějiny byly po staletí spjaty s hornictvím. Zatímco v raném novověku se v okolí těžily především cínové a wolframové rudy, po druhé světové válce se oblast stala jedním z nejvýznamnějších center uranového hornictví v Československu. Ložisko uranové rudy v okolí Horního Slavkova je považováno za druhé největší uranové ložisko v České republice, hned za revírem kolem Jáchymova.
- Průzkum těchto rudních polí byl zahájen již v roce 1946 a od roku 1948 začaly rozsáhlé přípravné práce na otevření hlavních těžebních prostor. Již tehdy geologové odhalili významné uranové zrudnění, a během krátké doby tak byly vyraženy první štoly a jámy, které umožnily průmyslové využití těchto ložisek.
- Těžba uranu zde probíhala převážně ve 50. letech 20. století, kdy se váha celého revíru soustředila do několika hlavních dobývacích závodů. V rámci dobývacího prostoru známého jako Horní Slavkov I byla otevřena jáma č. 1 a č. 2 situovaná na žíle Zdař Bůh. V období raných 50. let byla rovněž založena jáma č. 8 a její rozšíření 8A, které patřily k neaktivnějším dílům v úseku. Další jámy a štoly vznikaly i v jiných částech revíru a celé území bylo rozděleno na několik dobývacích prostorů s výmluvnými názvy jako Barbora, Ležnice či Pichtová hora.
- Organizačně byla hornická činnost rozdělena do závodů, které nesly jména podle lokalit či hlavních těžebních oblastí: Zdař Bůh, Barbora, Ležnice, Pichtová hora, Barbora-jih, Bošířany, Vlčí, Nadlesí a Čistá. V průběhu 50. let se těžba rozvíjela a množství vyražených štol i jam se stále zvětšovalo až do vyvrcholení hornických prací přibližně v letech 1953–1955.
- S nárůstem vytěženého množství uranové rudy rostly i těžební kapacity. V roce 1948 byly založeny další jámy č. 3 a č. 4, na jejichž počátku se již začala těžit uranová ruda; následně se otevřely i hlubší vrstvy a povrchové části ložiska. V nedaleké části revíru byly provedeny průzkumné práce a založeny nové štoly označované jako K-1, K-2, K-3 nebo Havraní a Májská. V jižní části ložiska pak vznikla jáma 6A s hloubkou přes 70 metrů.
- Hornická činnost v okolí Horního Slavkova dosáhla svého vrcholu ve druhé polovině 50. let, ale byla postupně omezována. Organizačně byl závod Horní Slavkov v roce 1959 zrušen a přičleněn k širší struktuře Jáchymovských dolů. Pravidelná těžba uranu byla ukončena koncem roku 1960, a do roku 1962 proběhla ještě závěrečná likvidace a dotěžení rudních projevů na některých okrajových úsecích.
- Dnes jsou po bývalých uranových dolovacích prostorech v okolí Horního Slavkova roztroušeny pozůstatky jam, štol a zásobních děl, které připomínají intenzivní období těžby. V terénu je možné prozkoumat i naučnou stezku „Uranová Golgota“, která mapuje dělná místa těžby i bývalé pracovní tábory spojené s touto činností, jež patří k významným, i když tragickým, kapitolám moderní historie regionu.

Hájek/Ruprechtov

- Těžba uranu kolem obcí Hájek a Ruprechtov byla menší, ale přesto součástí širšího poválečného uranového hornictví v Československu. Podle dostupných statistik o exploataci uranu v ČR byly lokality Hájek a Ruprechtov součástí tzv. západočeské uranové oblasti, která zahrnovala více menších lokalit vedle hlavních revírů jako Jáchymov nebo Příbram. Uran v tomto pásu byl těžen v období přibližně 1954-1992, a celkově tyto oblasti představovaly asi 9,2 % z celkové těžby uranu v republice v poválečném období.
- V oblasti kolem Hájku a Ruprechtova se nacházely menší uranové minerály a ložiska, která však byla v porovnání s velkými revíry méně bohatá a těžba probíhala spíše ve spojení s výzkumnými a doplňkovými důlními pracemi než jako samostatné rozsáhlé provozy.
- Z geologického hlediska lze zmínit, že v oblasti Ruprechtova jsou známy uranové minerály ve svazích a bazaltech, ale nikdy zde neproběhla masivní hlubinná těžba na úrovni uranových dolů, jaké známe z Jáchymova nebo Horního Slavkova.
- Podobně u Hájku šlo o menší koncentrace uranových minerálů, které byly identifikovány při průzkumu během intenzivních pozdějších geologických prací v 50. až 60. letech 20. století. Vzhledem k relativně nižší ekonomické atraktivitě a menšímu rozsahu ložisek se však v Hájku nevybudovaly rozsáhlé hlubinné doly podobné těm v Jáchymově nebo Příbrami.
- Celkově tedy území Hájek-Ruprechtov představovalo jednu z menších, ale uznávaných lokalit uranové suroviny v západních Čechách, která byla zahrnuta do raných průzkumných a následně i těžebních prací v rámci státního programu uranového hornictví Československa. Ačkoliv zde nevznikl rozsáhlý dolovací komplex, tato lokalita patřila k širšímu souboru území, kde se uranové minerály nacházely a zkoumaly se z hlediska jejich potenciální ekonomické využitelnosti.

Stříbrné doly

- Stříbrné doly patří k nejstarším a historicky nejvýznamnějším hornickým provozům na území dnešního Karlovarska. Právě těžba stříbra zde položila základy vzniku měst, rozvoje regionu i jeho mimořádného hospodářského významu v rámci českých zemí a střední Evropy. Krušné hory se v 16. století staly jedním z nejdůležitějších stříbrorudných revírů Evropy a Karlovarsko stálo v centru tohoto dění.
- Nejznámějším a zároveň nejvýznamnějším stříbrným revírem je bezesporu oblast města **Jáchymov**. Objev bohatých stříbrných žil v roce 1516 vyvolal skutečnou hornickou horečku, která během několika let proměnila původní horskou osadu v jedno z největších měst Českého království. V jáchymovských dolech se těžilo především stříbro, ale také kobalt, nikl a další rudy. Právě zde vznikaly slavné **jáchymovské tolary**, které se staly vzorem pro mnoho dalších měn včetně amerického dolaru. Mezi nejvýznamnější doly patřily Svornost, Eduard, Eliáš, Barbora či Werner, jejichž podzemní díla se rozprostírala pod celým městem a jeho okolím.
- Druhým klíčovým centrem stříbrného hornictví byl **Horní Slavkov**. Těžba stříbra zde probíhala již od 13. století a dosáhla vrcholu v 16. století, kdy město patřilo k nejbohatším horním městům v Čechách. Slavkovské doly byly známé kombinovanou těžbou stříbra a cínu, což regionu zajišťovalo dlouhodobou prosperitu. Hustá síť štol, jam a šachtic ve Slavkovském lese svědčí o rozsahu tehdejší hornické činnosti, která formovala krajinu dodnes.
- Menší, ale historicky doložená těžba stříbra probíhala také **v okolí města Nejedek a v centrální části Krušných hor**. Zde se stříbro často vyskytovalo v polymetalických rudách společně s cínem, mědí a železem. Tyto doly měly spíše regionální význam, přesto přispívaly k hospodářskému rozvoji menších sídel a vytvářely hornickou infrastrukturu, která byla později využívána i pro jiné druhy těžby.
- Stříbrné hornictví na Karlovarsku začalo upadat již v 17. století. Vyčerpání nejbohatších ložisek, třicetiletá válka a změny v ekonomice postupně vedly k omezování těžby. Některé doly byly později znovu využívány k těžbě jiných surovin, zejména cínu nebo uranových rud, jak se tomu stalo například v Jáchymově. Přesto zůstalo stříbro klíčovým prvkem, který odstartoval hornickou tradici regionu.
- Dnes mají stříbrné doly na Karlovarsku především historický, kulturní a památkový význam. Dochované důlní relikty, hornické památky, muzea a naučné stezky připomínají období, kdy stříbro stálo u zrodu měst, obchodu i technického pokroku. Stříbrné hornictví tak tvoří základní kapitolu dějin Karlovarska a je neoddelitelně spojeno s jeho identitou i krajinou.

Výhradní evidovaná ložiska

1 Horní Benešov	4 Kutná Hora	7 Zlaté Hory-východ
2 Horní Město	5 Oskava	
3 Horní Město-Šibenice	6 Ruda u Rýmařova-sever	

Vytěžená ložiska a ostatní zdroje

8 Příbramsko	13 Rudolfov
9 Jáchymovsko	14 Stříbro
10 Havlíčkobrodsko	15 Hrob + Mikulov
11 Jihlavsko	16 Nalžovské hory
12 Ratibořské hory + Stará Vožice	17 Vejprty + Hora sv. Kateřiny

■ výhradní evidovaná ložiska

■ vytěžená ložiska a ostatní zdroje

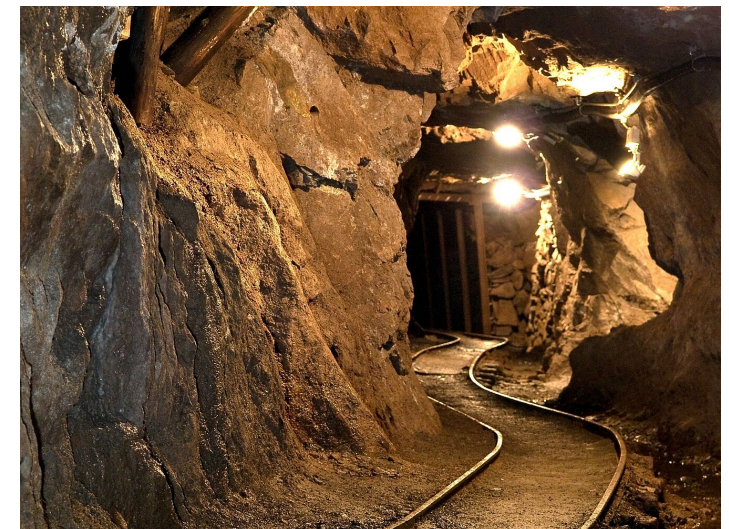
Jáchymov

- Stříbrné doly v oblasti města Jáchymov patří k nejvýznamnějším hornickým lokalitám nejen Karlovarska, ale i celé střední Evropy. Jejich objev na počátku 16. století způsobil mimořádný hospodářský, populační i kulturní rozmach a proměnil původně horské údolí v jedno z nejbohatších měst Českého království.
- Rozhodující okamžik nastal roku 1516, kdy byla v údolí svatého Jáchyma objevena bohatá stříbrná ložiska. Během několika let vzniklo nové horní město, které se neobyčejně rychle rozrůstalo. V době největší slávy měl Jáchymov desítky tisíc obyvatel a patřil k největším městům v Čechách. Stříbrná horečka přilákala zkušené horníky, hutníky i podnikatele z českých zemí, Saska i dalších částí Evropy.
- Těžba stříbra probíhala v husté síti hlubinných dolů, které pronikaly pod celé město i jeho okolí. Mezi nejznámější patřily doly **Svornost**, **Eduard**, **Eliáš**, **Barbora**, **Werner** nebo **Geschieber**. Tyto doly byly původně zaměřeny výhradně na těžbu stříbrných rud, často bohatých na příměsi kobaltu, niklu a dalších kovů. Smolinec, tedy uranová ruda, byl tehdy považován za bezcenný odpad a hromadil se na haldách.
- Úpadek stříbrné těžby nastal již v druhé polovině 16. století. Nejbohatší žíly byly postupně vyčerpány, náklady na hlubinnou těžbu rostly a město zasáhly i politické a hospodářské otřesy. Přesto nebyly doly zcela opuštěny. V dalších staletích se v nich těžily jiné suroviny, zejména kobalt a později uran, který sehrál zásadní roli ve vědeckých objevech i moderních dějinách 20. století.
- Dnes jsou jáchymovské stříbrné doly především historickým fenoménem. Dochované štoly, haldy a hornická krajina připomínají období, kdy stříbro stálo u zrodu města i jeho světové slávy.

Horní Slavkov

- Počátky stříbrné těžby v okolí Horního Slavkova sahají již do 13. století. První písemné zmínky o hornické činnosti pocházejí z konce tohoto období a dokládají existenci rozsáhlého rudního revíru. Rozhodující rozmach však nastal ve 14. a zejména v 16. století, kdy zde byly objeveny bohaté žíly stříbrných rud.
- Těžba probíhala v síti hlubinných dolů, štol a šachtic rozptýlených v širokém okolí města. Stříbro se zde často vyskytovalo společně s cínem a dalšími kovy, což umožňovalo dlouhodobé využívání ložisek. Hornoslavkovské doly patřily k technicky vyspělým provozům své doby a jejich podzemní díla se rozprostírala hluboko pod dnešním městem i okolními lesy.
- Horní Slavkov byl ve své době srovnáván s dalšími významnými hornickými centry, jako byl Jáchymov. Zatímco Jáchymov proslul náhlým a mimořádně intenzivním stříbrným boomem, slavkovské doly měly spíše dlouhodobý a stabilní charakter. Díky kombinaci stříbrné a cínové rudy dokázalo město udržet hornickou činnost po delší období, i když bohatost jednotlivých žil kolísala.
- Úpadek stříbrného hornictví v Horním Slavkově nastal postupně od 17. století. Vyčerpání nejvýnosnějších ložisek, třicetiletá válka a hospodářské změny vedly k postupnému omezování těžby. Část dolů byla opuštěna, jiné byly později využívány k těžbě cínu a v moderní době i uranových rud.
- Dnes mají stříbrné doly v Horním Slavkově především historický a památkový význam. Dochované relikty důlních děl, propadliny, haldy a struktura hornické krajiny ve Slavkovském lese připomínají období největší slávy města.

Cínové doly

- Počátky těžby cínu v regionu sahají pravděpodobně již do 13. a 14. století, výrazného rozmachu však dosáhla v 16. století. Právě tehdy se cín stal strategickou surovinou a Karlovarsko zažilo skutečný hornický boom. Významnými centry byly oblasti Slavkovského lesa, Přebuze, Krásna, ale také Nejdecko a centrální část Krušných hor. Těžba probíhala jak povrchově, tak hlubinně, přičemž v krajině vznikala hustá síť štol, jam, propadlin, úpraven rudy a hutí.
- Jedním z nejcennějších dokladů středověkého cínového hornictví je **Důl Jeroným** ve **Slavkovském lese**. Tento mimořádně zachovaný komplex podzemních prostor vznikl pravděpodobně již ve 14. století a vrcholu těžby dosáhl v 16. století. Důl je dnes národní kulturní památkou a unikátním svědectvím středověkých hornických technik, které se dochovalo v téměř autentické podobě.
- Další významnou oblastí bylo **Krásno** a jeho okolí, kde se cín těžil po dlouhá staletí a v moderní podobě až do konce 20. století. **Důl Vilém** patřil k posledním místům v Česku, kde se cínová ruda dobývala průmyslově. Na tuto tradici dnes navazuje Hornické muzeum Krásno, které připomíná historii těžby cínu i wolframu a uchovává technické i kulturní dědictví regionu.
- Významnou kapitolou je také oblast **Přebuze** a **Rolavy**. V lokalitě známé jako **Sauersack** vznikl rozsáhlý důlní a úpravárenský komplex, jehož moderní etapa spadá do období druhé světové války. Přestože zdejší těžba nenaplnila očekávání, dochované ruiny dolů a úpraven dnes patří k nejpůsobivějším industriálním památkám Krušných hor a výrazně připomínají pozdní fázi cínového hornictví v regionu.
- Neméně důležitá byla cínová těžba na **Nejdecku** a v okolí města **Horní Blatná**. Tato oblast zažila největší rozmach v 16. století, kdy byla pod správou významného šlechtického rodu Šliků. Právě Šlikové stáli u založení Horní Blatné roku 1532 jako hornického města, které mělo sloužit jako centrum těžby cínu v centrální části Krušných hor. Do regionu přiváděli zkušené horníky, zejména ze Saska, a podporovali rozvoj moderních hornických metod své doby. Krajina mezi Horní Blatnou, Nejdekem a Božím Darem je dodnes poznamenána množstvím důlních reliktnů, které dokládají někdejší intenzitu těžby.
- Významnou, i když méně známou kapitolou cínového hornictví v Karlovarském kraji, je také **Kraslicko** a jeho bezprostřední okolí. Oblast kolem města Kraslice byla od pozdního středověku spojena s intenzivní hornickou činností, která se zde soustředila nejen na cín, ale také na železné a polymetalické rudy. Právě cín však patřil k důležitým surovinám, jež formovaly hospodářský vývoj regionu v období 15. a 16. století. Těžba zde probíhala v menším měřítku než v okolí Horní Blatné či ve Slavkovském lese, přesto však měla významný lokální dopad. Úpadek cínového hornictví v Karlovarském kraji nastával postupně od 17. století. Vyčerpání ložisek, válečné události, hospodářské změny i konkurence jiných surovin vedly k postupnému opouštění dolů. Poslední průmyslová těžba skončila ve 20. století, čímž se uzavřela dlouhá kapitola cínového hornictví v regionu.

Evidovaná ložiska a ostatní zdroje nejsou těženy

1 Cínovec-jih

3 Cínovec-severozápad

5 Krásno-Horní Slavkov

2 Cínovec-východ

4 Krásno

6 Krásno-Koník

■ výhradní evidovaná ložiska

■ vytěžená ložiska a ostatní zdroje

Vilém (Krásno)

- Důl Vilém je historický hlubinný důl v Krásně v okrese Sokolov v Karlovarském kraji. Hlavní rudou cínu byl nerost kasiterit, wolframu nerost wolframit.
- V průběhu roku 1916 bylo zahájeno hloubení nové, moderní jámy Vilém (tehdy pod názvem **Wilhelm**). Plánovaná hloubka jámy byla 160 metrů o raženém průměru 5 metrů. Jako novinka v tehdejší době bylo vybetonování jámového stvolu. Ocelová věž byla vysoká 26 metrů. Šachta byla vybavena jednoetážovou klecí poháněnou těžním vrátkem na elektrický pohon. Na počátku bylo hloubení jámy provedeno do hloubky 110 metrů na úroveň Pluhovy odvodňovací štoly. Intenzivní těžba začala roku 1918, kdy dosáhl důl hloubky 145 metrů a bylo rozfárano 5. patro. Na úrovni 3., 4. a 5. patra byla těžena žíla Gellnauer. Starší šachta Marie Pomocná byla používána pro dopravu dřeva a pomocného materiálu.
- V roce 1919 byly k dolu Vilém připojeny další dolové míry, ale již v roce 1920 byla ukončena těžba a odstavena úpravna. Prováděla se pouze údržba. Pokus o obnovení těžby se uskutečnil roku 1934, přípravné práce na podzim roku 1934 však probíhaly jen do hloubky 100 metrů, nižší patra byla pod vodou. Po poruše a výpadku hlavního čerpadla došlo k zatopení dolu.
- Po postoupení pohraničního území nacistickému Německu roku 1938 byl zahájen průzkum s cílem ověřit na Schnödově pni 7 miliónů tun zásob Sn-W, zjištěných průběžným geologickým průzkumem v letech 1934–1938. Zahájení těžby a zpracování rud dolem Vilém v roce 1941 bylo limitováno nedostatečným prostorem pro ukládání úpravárenských odpadů pro plánovanou roční těžbu a zpracování 80 až 100 tisíc tun rudy.
- Těžba v rudním revíru Horní Slavkov - Krásno byla ukončena v lednu 1991. V rámci likvidačních prací byla jáma Vilém uzavřena železobetonovou deskou. Od roku 1995 je areál nadzemních staveb, těžní budova, strojovna a vrátnice dolu, chráněn jako kulturní památka. Do areálu opuštěného dolu bylo umístěno hornické muzeum Krásno.

Sauersack (Přebuz)

- Důl Sauersack (též důl Rolava nebo lidově Cíňák) se nachází v dnes již zaniklé obci Rolava (Sauersack) v okrese Sokolov v Karlovarském kraji. Jedná se o pozůstatky důlního komplexu, který v letech 1940-1945 provozovala německá firma Zinnbergbau Sudetenland. Důl sloužil k těžbě cínu a nacházely se zde i ubytovny pro civilní zaměstnance, válečné zajatce a dozorce, dále úpravna rudy a další technické zázemí.
- Nejstarší písemný záznam o hledání cínové rudy pochází z roku 1494. Jedná se o soudní spor k cínovému právu k místu zvanému Sawersack. V roce 1556 byl v Přebuzi zřízen horní úřad, čímž se těžba cínu stala oficiální aktivitou. Během 1. světové války se těžba zastavila a pouze probíhalo zkoumání místních ložisek.
- V roce 1940 se asi kilometr západně od dolu Rolava 2 začala hloubit nová šachta s názvem Jáma I. Šachta byla hluboká 150 metrů s patry 36 m, 60 m a 120 m. V prostředním patře byly rozsáhlé chodby v délce 1,5 km. Východním směrem došlo k propojení s jámou II. Celkově v úseku jámy bylo vyraženo 4,5 km průzkumných chodeb. Greisenové žíly byly však tak slabé, že nestálo za to je těžit.
- Jáma I se stala centrem rozsáhlého důlně zpracovatelského komplexu, který čítal asi 40 budov. Zajatecký tábor Rolava se nacházel v jižní části stejnojmenného dolu v západních Čechách. Vznikl během druhé světové války.
- Vzhledem k vysokým nákladům na čerpání důlní vody se šachta nechala zatopit. V letech 1946-1947 probíhaly v podzemí a na povrchu demontážní práce. V letech 1965 proběhl vrtný průzkum a v roce 1992 proběhlo provádění posudku. Byly zde natočeny záběry do kriminálního seriálu Rapl.

Stannum (Horní Slavkov)

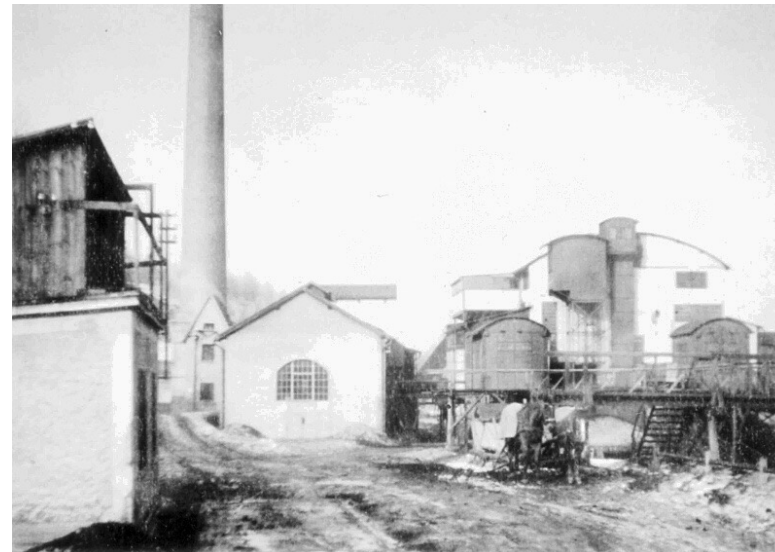
- Cínové a též wolframové zrudnění je v oblasti Slavkovského lesa vázáno převážně na elevace rudohorské žuly. Největšími a z průmyslového hlediska zatím nejdůležitějšími jsou elevace Huberův peň a Schnödův peň, ležící mezi Horním Slavkovem a Krásnem, které tvoří ložisko Krásno.
- Koncem 16. a začátkem 17. století dochází ke stagnaci dolování na Huberově pni, zaviněné vyčerpáním nejbohatších partií ložiska a zvyšujícími se náklady na těžbu s postupem do větších hloubek. Stejně tak se prudce zvyšovaly náklady na čerpání důlních vod. Dolování stále více upadalo a koncem 18. století byly doly prodány anglická těžební společnosti, ale ani to nepřineslo zlepšení.
- Počátkem první světové války byly prováděny velkorysé přípravy na rozšíření provozu, ale po skončení války klesla cena i spotřeba cínu a doly byly v roce 1921 uzavřeny a znovu otevřeny až v roce 1938.
- Začátek novodobé historie dobývání na Huberově pni je datován novou otvírkou ložiska, zahájenou v roce 1957. Při ražbě otvírkového překopu došlo k průvalu důlních vod. Po odstranění následků průvalu pokračovaly otvírkové a průzkumné práce až do roku 1965. V roce 1966 byl předložen výpočet zásob ložiska a byla zahájena těžba. V roce 1968 byla odsouhlasena investiční akce Otvírka Huberova pně.
- Závod Stannum v Horním Slavkově těžil hlubinným způsobem cíno-wolframové rudy a v gravitační úpravně je upravoval na koncentráty. Hlavním výrobkem byl koncentrát cínu.
- Svou hlavní báňskou činnost, zaměřenou na hlubinnou těžbu cíno-wolframových rud, ukončil v roce 1991.

Elektrárny

- **Citice**

- Tepelná elektrárna dolu Fischer byla uvedena do provozu v roce 1909. Po roce 1919 byl důl přepojen na rozvodnou síť elektrárny v Dolním Rychnově.
- Tepelná elektrárna dolu Fischer byla uvedena do provozu 2.12.1909 a byla vybavena parní turbínou a generátorem o výkonu 250 kW od První brněnské strojírny. V roce 1914 přibyl druhý generátor od firmy AEG o výkonu 400 kW a pomocná lokomobila. Od roku 1910 byly elektrárnou osvětlovány závodní obytné domy v Citicích.
- Elektrárna včetně dolu byla vyřazena z provozu v roce 1958.
- Celá elektrárna byla odtěžena povrchoým lomem a překryta výsypkou v průběhu šedesátých let 20. století.

- **Dolní Rychnov**

- Důlní a průmyslové závody, původně J. D. Starck v Dolním Rychnově (**Montan- und Industrialwerke vorm. J. D. Starck, Unterreichenau**). Společnost přestavěla svoji důlní elektrárnu určenou původně pro uhelné doly na parní elektrárnu pro přespolní dodávku elektřiny. Výkon elektrárny byl v roce 1931 19.000 kW. Uhlí ke spalování dodával vlastní velký hnědouhelný důl vedle elektrárny. VN měřilo 260 km a bylo jím zásobeno 145 obcí se 100.000 obyvateli a větší počet průmyslových závodů.
- V kotelně bylo osazeno 10 kotlů Tischbein s rošty Mautner Sperlovy soustavy a 2 štrmotrubné kotle s rošty Pluto-Stockler. Ve strojovně byly osazeny 4 parní turbíny po 2 od firem AEG a Curtis o výkonu 3000 kW každá. Elektřinu vyráběly 4 generátory, o výkonu 500 kW od fy AEG z roku 1907, o výkonu 1000 kW z roku 1910, o výkonu 2600 kW z roku 1913 a výkonu 6300 kW z roku 1924. V rozvodně bylo osazeno celkem 10 transformátorů o výkonech 150 kVa až 2200 kVA výroby AEG z let 1915-1925.
- Kromě elektrárny se dochovala celá řada prvků rozvodné soustavy VN, počínaje distribučními trafostanicemi, rozvodnami a stožáry vedení.
- Vlastní elektrárnu závody založily v roce 1907. Parní turbínou a generátorem o výkonu 500 kW ji vybavila berlínská AEG. Roku 1946 se stala součástí n.p. Mostecko-sokolovské elektrárny. Provoz zde skončil v roce 1968, kotelna pak sloužila k vytápění.

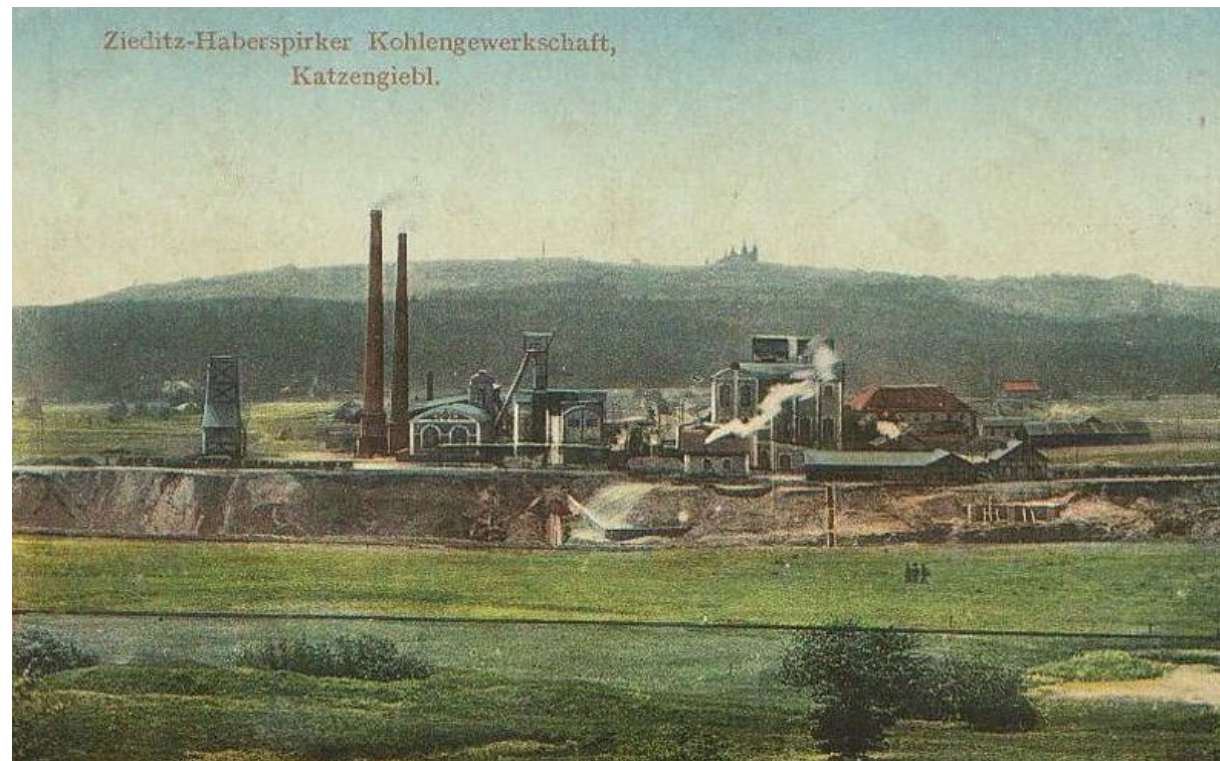
- **Habartov (elektrárna dolu Gustav)**

- Elektrárna dolu Gustav vznikla v roce 1908. Byla vybavena turbínou s generátorem AEG a výkonu 500 kW, v roce 1910 doplněn Curtisovou turbínou o výkonu 600 kW.
- V roce 1920 byla doplněna turbína AEG, 1924 turbína Siemens & Schuckert. V roce 1930 nastal v kotelně mohutný výbuch, který zabil topiče. Nové strmotrubné kotle byly instalovány v letech 1936, 1938 a 1939 Vítkovickými strojírnami. Elektrárna zásobovala proudem vlastní doly, briketárnu, Citice, Bukovany, Dvory i Habartov.
- Elektrárna byla pro provozní opotřebení zastavena k 1.7.1965, zařízení sešrotováno a stavba demolována.

- **Habartov (elektrárna dolu Libík)**

- Bodenské těžařstvo (Na Rovince) bylo založeno v roce 1896. Těžba hnědého uhlí v tehdy hlubinném dole Libík byla zahájena v roce 1872, důl byl v roce 1895 otevřen v povrchový lom. Technický rozvoj a mechanizace lomu proběhly v letech 1898-1906. Společnost Bodener Kohlenwerke G.m.b.H. vznikla v roce 1911, transformace na akciovou společnost proběhla v roce 1924 (Bodener Kohlenwerke A.G.). Opětovná rekonstrukce mechanizace dolu proběhla v letech 1929-30 a probíhala až do roku 1943. V roce 1940 byly Bodenské doly připojeny ke koncernu J. D. Starck v Dolním Rychnově. Strojovna elektrárny byla osazena dvojicí parních strojů s generátory od firmy AEG z let 1909 a 1915.
- Po roce 1919 byl důl přepojen na rozvodnou síť elektrárny Dolní Rychnov.
- Elektrárna byla zlikvidována spolu se sousední třídírnou po roce 1958, posléze byla pohlcena výsypkou lomu Libík.

- **Krajková**

- Tepelná elektrárna sklárny sloužící i výrobě elektřiny pro město Krajková vznikla v roce 1903, zlikvidována byla ve druhé polovině 20. století.
- Elektrárna byla vybavena trojicí parních strojů se čtyřmi stejnosměrnými dynamy od firmy Waldek-Wagner z roku 1903.
- Doplnkovým zdrojem elektřiny byla vodní elektrárna na Libockém potoce vybavená dvojicí Francisových turbín o výkonu 135 HP, která poháněla dvě stejnosměrná dynama o výkonu 27 kW a 28 kW od firem Berg a Siemens-Schuckert. Udolí Libockého potoka je dnes zatopeno vodní nádrží Horka.
- Elektrárna byla zlikvidována ve druhé polovině 20. století.

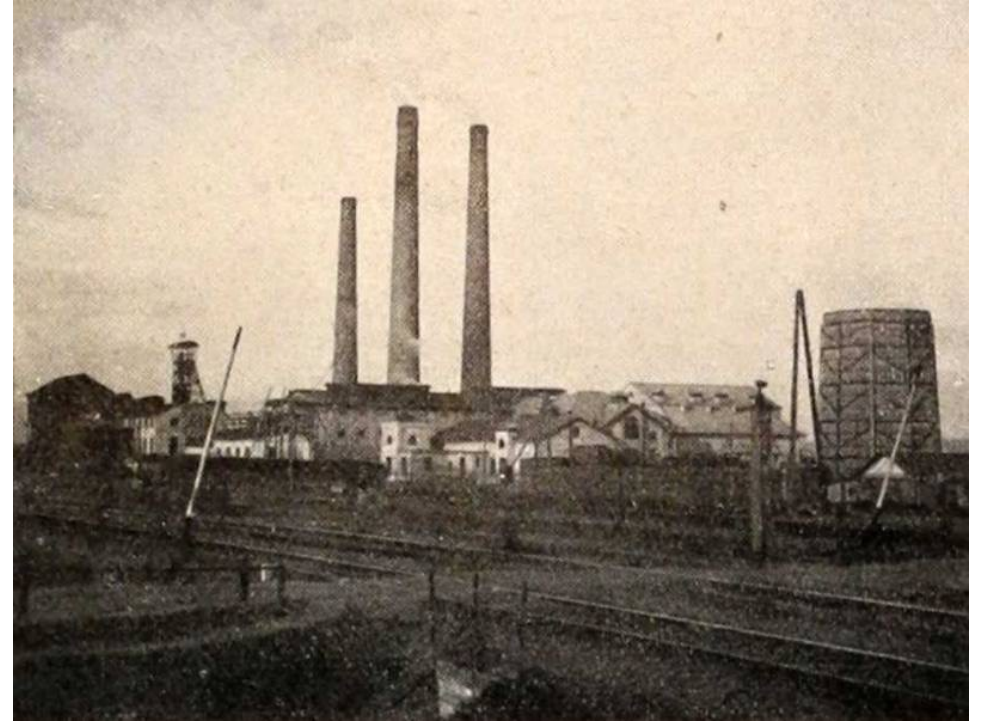
- **Královské Poříčí (elektrárna dolu Marie)**

- Velká závodní elektrárna dolu Marie v Královském Poříčí byla zřízena v roce 1908.
- Elektrárna byla původně určena zejména k čerpání důlních vod s 2 Curtisovými turbínami s generátory o výkonu 562 a 675 kW od AEG Berlín, doplněná v roce 1912 o další turbosoustrojí o výkonu 2030 kW. Po zastavení čerpání ve štole Josef byla nyní přebytečná energie dodávána prádelnám ve Svatavě, obcím Královské Poříčí, Jehličná, Lvov i Svatava.
- Provoz elektrárny byl zastaven k 1.10.1965, elektrárna byla přestavěna na rozvodnu a koncem 80. let minulého století byla zdemolována i ta.

• Nové Sedlo

- Přespolní tepelná elektrárna byla vybudována původně jako důlní společností Duchcovsko-Podmokelské dráhy v roce 1908.
- Společnost Duchcovsko-Podmokelské dráhy vybudovala svoji důlní elektrárnu původně pro potřeby svého hnědouhelného dolu v Novém Sedle a přestavěla ji na elektrárnu k přespolnímu zásobování elektřinou. Původní výkon elektrárny byl 15.200 kW, po přestavbě v roce 1931 se zvýšil na 21.200 kW. Uhlí bylo odebíráno z blízkého dolu Konkordia patřícího společnosti. Elektřina byla dodávána sítí VN dlouhou 257 km Karlovým Varům a dalším 61 obcím se 102.000 obyvateli a většímu počtu průmyslových závodů. Společnost měla smluvně zajištěn odběr od Spolku pro chemickou a metalurgickou výrobu ve Falknově nad Ohří.
- Elektrárna spotřebovala ročně 62.487 t hnědého falknovského uhlí vytěženého v dolech Konkordia a Union II. V její kotelně bylo osazeno 5 strmotrubných kotlů, z toho 3 s rovinnými rošty Křídlo a 2 s rošty Pluto-Stocker. Pára roztáčela šestici parních turbín o neznámých výkonech. Elektřinu vyrábělo 6 generátorů. Nejstarší o výkonu 630 kW z roku 1908 od AEG, 2. nejstarší o výkonu 1000 kW od firmy AEG z roku 1910, 3. a 4. nejstarší o výkonu 2000 kW každý z roku 1914 od firmy Siemens-Schuckert, 5. o výkonu 2500 kW od firmy AEG z roku 1915 a 6. nejmladší z roku 1920 o výkonu 2700 kW od firmy AEG. Rozvodna byla vybavena celkem 7 transformátory o výkonech 800 kVA až 3500 kVA z let 1914 až 1922 od firem Siemens-Schuckert, Ganz a František Křížík.
- Elektrárna byla zbourána v roce 1968 kvůli postupující důlní činnosti. Po elektrárně se dochovalo několik rozveden VN a řada distribučních trafostanic.

- **Sokolov**

- Elektrárna Spolku pro chemickou a hutní výrobu byla postavena v první stavební etapě v roce 1916. Tepelná elektrárna původně navržená a realizovaná Ústeckým podnikovým stavitelem Spolku Rudolfem Schlechtou byla nově postavena v roce 1925 karlovarskou pobočkou firmy Pittel & Brausewetter, rozšířena v roce 1941 firmou Wayss & Freytag.
- Před modernizací v roce 1925 elektrárna spotřebovala ročně 94.203 hnědého uhlí, ve strojovně měla osazeny 3 parní turbíny o výkonu 9000 HP, které poháněly 3 generátory od firmy AEG z let 1917-1918 o výkonu 6000 kW, rozvodná soustava VN používala napětí 5 kV.
- Současná stavební podoba je důsledkem modernizací ve druhé polovině 20. století.

• Tisová

- Elektrárna Tisová (ETI) je hnědouhelná elektrárna, uvedená do provozu v letech 1958-1959. Nachází se v Sokolovské pánvi na pravém břehu řeky Ohře, zhruba 2 km severozápadně od Březové a 4 km jihozápadně od Sokolova.
- Na místě dnešní elektrárny stávala bývalá obec Tisová, která měla v roce 1930 až 1052 obyvatel. V 50. letech 20. století však bylo rozhodnuto o výstavbě průmyslového celku na zpracování uhlí. Tím skončila historie obce Tisová, která musela ustoupit. V roce 1953 byla elektrárna rozdělena do dvou celků. V elektrárně Tisová I byl v roce 1959 nainstalovaný výkon 212 MW; Tisová II byla spuštěna mezi roky 1960-1962 a měla výkon 300 MW. Tím byla Tisová první československou velkoelektrárnou. V Tisové se od 80. let vyrábí také teplo, které je rozvedeno do měst Sokolov, Svatava, Březová, Bukovany, Habartov a Královské Poříčí.
- V 90. letech zde proběhly nemalé ekologické změny např. výměna kotlů za fluidní kotle, elektroodlučovací popílků a odsiřovací zařízení.
- Od října 2016 je Sokolovská uhelná majitelem Elektrárny Tisová, kterou odkoupila od společnosti ČEZ. Tato dosluhující tepelná Elektrárna Tisová je teplofikačním zdrojem s parní primární sítí pro města Sokolov, Březová, Svatava a horkovodním zdrojem pro města Habartov a Bukovany. Do budoucna se uvažuje o nahrazení tohoto zdroje vybudováním horkovodu ze zpracovatelské části Vřesová.

- **Vřesová (paroplynová elektrárna)**

- Elektrárna Vřesová, patřící Sokolovské uhelné, byla postavena v roce 1996. Disponuje instalovaným výkonem 2x200 MW. Primárním palivem je energoplyn, získaný zplyňováním hnědého uhlí, konkrétně ve Vřesové zplyňováním tlakovým. Jako sekundární palivo se využívá zemní plyn. Využití dvou paliv je nutné kvůli prodlevě ve výrobě energoplynu, nad hranicí 70 % instalovaného výkonu se proto spaluje energoplyn společně se zemním plynem.
- Spalovací turbína pohání generátor o výkonu 123,4 MW, vzniklé spaliny s teplotou v rozmezí 400-500 °C jsou následně přivedeny do prostoru kotle a využity k výrobě páry. Parní turbína je spojena s generátorem o výkonu 75,3 MW.
- Plynová turbína dosahuje účinnosti 34,8 %, účinnost celého bloku při kondenzačním provozu parní turbíny je 50,5 % a při využití teploty spalin pro předehřev vody 54,5 %.
- Díky využití energoplynu není elektrárna závislá na drahém zemním plynu a z tohoto důvodu může být i při současných tržních podmínkách využita ve stabilním provozu.

- **Vřesová (závodní elektrárna)**
 - Zatímco úpravu a zpracování hnědého uhlí západní části sokolovského revíru zajišťovala Elektrárna Tisová, uhlí z východní části bylo určeno do komplexu palivového kombinátu Vřesová.
 - Šlo o centrální závodní zdroj, který vyráběl páru pro technologii kombinátu a současně z páry vyráběl elektřinu v parních turbogenerátorech. Palivem bylo především hnědé uhlí (dostupné v regionu), ale v logice uhlochemického kombinátu se do energetiky postupně zapojovaly i odpadní plyny a další energeticky využitelné vedlejší produkty vznikající při zpracování uhlí.
 - V současnosti majitel SUAS GROUP (Sokolovská uhelná) disponuje závodní elektrárnou jako zdrojem pro výrobu elektrické energie a tepla.

Sklárny

- Karlovarský kraj patří k oblastem, kde se sklářství po staletí přirozeně prolínalo s dalšími průmyslovými obory. Dostatek surovin, energie i kvalifikované práce umožnil vznik celé řady skláren, jejichž charakter se lišil podle místních podmínek – od umělecké a luxusní výroby až po průmyslové tabulové a technické sklo. Společně vytvořily pestrou sklářskou mapu regionu, která výrazně ovlivnila jeho hospodářský i kulturní vývoj.
- Nejznámějším jménem je bezesporu **Moser** v Karlových Varech. Sklárnou založil roku 1857 Ludwig Moser a postupně ji vybudoval v mezinárodně proslulou manufakturu luxusního bezolovnatého křišťálu. Moser se stal symbolem lázeňského města a reprezentativní české sklářské tvorby, která si vydobyla uznání na světových výstavách i u královských dvorů. Na rozdíl od většiny regionálních skláren nebyla jeho produkce závislá na těžkém průmyslu, ale na řemeslné kvalitě, designu a prestiži.
- Zcela jiný charakter měly sklárny na Sokolovsku. V Oloví vznikla významná sklárna zaměřená především na výrobu plochého skla. Díky blízkosti ložisek hnědého uhlí a později železnici se **Oloví** stalo důležitým centrem průmyslového sklářství. Výroba se v průběhu času měnila a modernizovala a v různých podobách zde pokračuje dodnes, i když už ne jako klasická historická huť.
- Menší, ale zajímavou kapitolou je **Krajková**, kde se po druhé světové válce rozvinula výroba skla a zrcadel. Místní sklárna a navazující provozy se specializovaly na zpracování plochého skla, broušení a drobnou sklářskou produkci. Přestože provoz zanikl v závěru 20. století, zůstává Krajková příkladem obce, kde sklářství sehrálo důležitou roli v poválečné industrializaci.
- Také **Dolní Rychnov** byl úzce napojen na průmyslové sklářství, i když spíše nepřímě. Oblast byla silně ovlivněna hornictvím a energetikou, které dodávaly palivo a technické zázemí sklářským provozům v okolí. Sklo zde nevznikalo v takové míře jako v Oloví či Chodově, ale místní průmyslové prostředí bylo součástí širšího sklářského regionu.
- V **Chodově** existovala sklárna napojená na tradici tabulového skla, která se po druhé světové válce stala součástí větších sklářských podniků západních Čech. Výroba zde reagovala na potřeby stavebnictví a průmyslu, avšak v závěru 20. století postupně zanikla. Podobný osud potkal i sklárnu ve **Svatavě**, kde Starckovy závody provozovaly v letech 1851-1894 sklárnu se dvěma pecemi. Ta byla úzce propojena s těžbou uhlí a železniční dopravou a představovala typický příklad průmyslové hutě 19. století.
- Sklárny v Karlovarském kraji tak netvořily jednotný celek, ale pestrou mozaiku podniků různých velikostí a zaměření. Od luxusního křišťálu přes tabulové a technické sklo až po drobné zpracovatelské provozy – všechny společně odrážejí proměny regionu, který se pohyboval mezi lázeňskou elegancí a tvrdou realitou průmyslu a těžby.

Dolní Rychnov

- Johann David Starck založil sklárnu v Dolním Rychnově v roce 1853, výroba zde byla zahájena o rok později. Vzhledem ke skutečnosti, že tento průmyslový magnát vlastnil i doly v okolí Dolního Rychnova, byly dvě sklářské pece o šesti pánvích vytápěny uhlím z vlastních zdrojů. Přibližně o dvacet let později zavedl synovec J. D. Starcka, E. M. Mühlig, ve sklárně účinnější systém vytápění generátorovým plynem, takže produkce sklárny se mohla čtyřnásobně zvýšit. V té době pracovalo ve sklárně 170 dělníků. Koncem 19. století sklárna vyráběla 10.500 tabulí skla. Další inovace vytápění proběhla počátkem 20. století, kdy se vedení sklárny ujal chemik F. Heller.
- Po první světové válce činila produkce sklárny 650.000 m² okenního skla o tloušťce 1,5 mm. Roku 1925 došlo ke změně dosavadní technologie na vertikální tažení nekonečného skleněného pásu dle patentu E. Fourcaulta, o pět let později zde ruční výroba skončila. Ve sklárně se sklo rovněž ohýbalo a matovalo. Celosvětová hospodářská krize v roce 1929 způsobila prudký pokles poptávky po tabulovém skle. V průběhu druhé světové války, kdy zaměstnanci tvořili zejména váleční zajatci a totálně nasazení, bylo zavedeno automatické řezání. Po skončení války nastaly sklárnám personální problémy – obyvatelstvo z vnitrozemí nemělo zájem ani o osídlení průmyslového pohraničí, ani o sklářství, částečně je nahradili osídlenci ze Slovenska, Polska, Rumunska a několik rodin z ukrajinské Volyně.
- V roce 1946 byl podnik sloučen se sklárnami v Chodově a Oloví do jednoho národního podniku **Západočeské sklárny Falknov nad Ohří**. V 60. letech 20. století vyráběla sklárna v Dolním Rychnově spolu se sklárnou v Oloví většinu československé produkce. V roce 1964 byla sklárna v Dolním Rychnově spolu s dalšími sklárnami sloučena do oborového podniku **Sklo Union** se sídlem v Teplicích. V 70. a 80. letech 20. století dosáhla produkce sklárny maxima – spolu s Olovím činila přes 15 milionů m² plochého skla.
- V polovině 90. let továrna zaznamenala propad výroby z důvodu zastaralého provozu a roku 2005 byla výroba izolačních dvojskel z důvodu vysokých výrobních nákladů zastavena.

Chodov

- Sklárna v Chodově vznikla v první polovině 20. století a byla úzce napojena na rozvoj výroby tabulového skla, které se používalo především ve stavebnictví a průmyslu. Díky dobré dopravní dostupnosti a blízkosti dalších sklářských provozů v Oloví nebo Sokolově se Chodov stal přirozenou součástí regionální sklářské oblasti.
- Po druhé světové válce byla sklárna, stejně jako většina průmyslových podniků, zestátněna a začleněna do národního podniku **Západočeské sklárny se sídlem ve Falknově nad Ohří** (dnešní Sokolov). V tomto období se výroba soustředila především na klasické tabulové sklo, které nacházelo uplatnění v celé republice. Sklárna byla významným zaměstnavatelem a její provoz výrazně ovlivňoval podobu města i každodenní život místních obyvatel.
- Zásadní změny přišly po roce 1989. V rámci transformace československého sklářského průmyslu se chodovský závod stal součástí skupiny Sklo Union, která spolupracovala se zahraničními partnery, mimo jiné s belgickou společností Glaverbel. V této době se výroba postupně modernizovala a část produkce se zaměřila na izolační skla a další výrobky s vyšší přidanou hodnotou. Přesto se ukázalo, že provoz je energeticky i technologicky náročný a v silné mezinárodní konkurenci jen obtížně obstojí.
- Na počátku 21. století se proto začalo hovořit o útlumu výroby a v roce 2005 byla sklářská produkce v Chodově definitivně ukončena.

Karlovy Vary

- **Moser**

- Manufakturu Moser založil v roce 1857 v Karlových Varech rytec a obchodník Ludwig Moser. V roce 1873 na Mezinárodní Výstavě ve Vídni byl oceněn medailí za zásluhy, díky které se později stejného roku stal dvorním dodavatelem Františka Josefa I. V následujících letech Ludwig Moser vyhrával mnoho dalších cen a medailí jako na Mezinárodní výstavě v Paříži v roce 1879, 1889 a 1900 a na Světové výstavě v Chicagu v roce 1893. Moser převzal vedení sklářské hutě ve Dvorech (dnes součást Karlových Varů) v roce 1893 a vytvořil plnohodnotné sklářské hutě, které zaměstnávaly 400 lidí.
- V roce 1904 dostal Moser nabídku na dodání skla pro rakouský panovnický dvůr a 4 roky na to se stal osobním dodavatelem skla pro britského krále Eduarda II.
- Po smrti Ludwiga v roce 1916, nastoupil do vedení jeho syn Leo Moser, který společnost rozšířil. V roce 1925 sklárna vyhrála na Mezinárodní výstavě moderní uměleckopřemyslové výroby v Paříži. V tomto období vznikaly dekorační techniky, které jsou dodnes charakteristickými znaky moserovské produkce. Typickými atributy se stalo broušení na hrany, zdobení oroplastickým, tj. leptaným a zlaceným dekorem a využívání jedinečných moserovských barev. Z tohoto období pocházejí nápojové soupravy Splendid, Copenhagen, Paula či Royal.
- Velká hospodářská krize si vybrala daň také na společnosti Moser, která byla nucena snížit počet zaměstnanců na 240, a v roce 1932 Leo Moser odstoupil z vedení. Později, v roce 1938 byly podíly společnosti rozprodány. Po podepsání Mnichovské dohody v roce 1938 a následném obsazení Karlových Varů nacisty musel Moser kvůli svému původu odejít do zahraničí.

Krajková

- Po druhé světové válce se začalo v Krajkové s opracováním plochého skla a výrobou malé zrcadlové galanterie. Sklářská výroba byla zaváděna s úmyslem využití technologického odpadu ze závodu v Oloví a Dolním Rychnově. Výroba byla zahájena 28. října 1948 a v roce 1950 rozšířena o brusírnu skla.
- V témže roce se začalo s výrobou broušených mikroskopických skel a fasetováním zrcátek. Vyváželo se hodně do ciziny, hlavně na Dálný Východ a do Jižní Afriky.
- V letech 1954–1956 byla výroba rozšířena o další sortiment, například o skleněné radiostupnice a výrobu hodinových skel pro Chronotechnu Šternberk. Velkou ucelenou zásilkou bylo 800 tisíc kusů mikroskel pro Indii. V roce 1964 pracovalo v provozovně 145 zaměstnanců, zhruba 50 % výroby se exportovalo do ciziny.
- Ve druhé polovině roku 1997 došlo k ukončení výroby, a tím skončila sklářská činnost v Krajkové. Nedožila se tedy ani 50. jubilea.

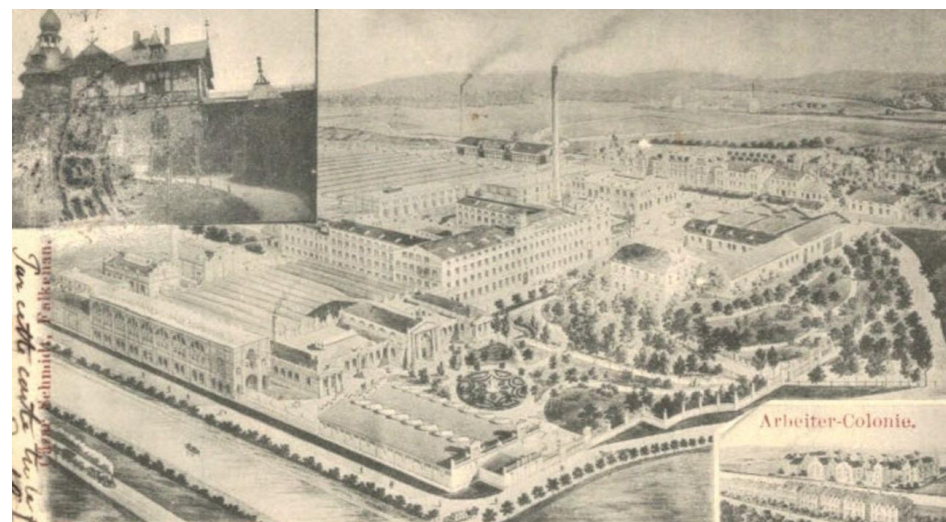
Oloví

- V roce 1893 byla v Oloví zavedena průmyslová výroba tabulového skla První českou akciovou společností sklářského průmyslu (**Erste Böhmisches Glasindustrie-Aktiengesellschaft**). Pro stavbu sklárna byly zakoupeny pozemky za 14 tisíc zlatých.
- Výroba se soustředila především na okenní sklo a zrcadla, která nacházela uplatnění nejen na domácím trhu, ale i v zahraničí. Rozvoj podniku byl provázen i výstavbou dělnických domů a infrastruktury, což přispělo k rychlému růstu počtu obyvatel a proměně Oloví v typické průmyslové město.
- Ve dvacátých a třicátých letech 20. století dosáhla sklárna svého vrcholu. Byla postupně modernizována, výroba se mechanizovala a podnik zaměstnával více než tisíc pracovníků. V tomto období patřila sklárna k největším zaměstnavatelům na Sokolovsku a měla zásadní vliv na sociální i kulturní život města. Druhá světová válka znamenala zpomalení výroby, nikoli však její zánik, a po roce 1945 byla sklárna znárodněna a začleněna do státního sklářského průmyslu.
- V poválečných desetiletích se olovská sklárna stala součástí širších výrobních celků, mimo jiné i známého sdružení **Sklo Union Teplice**. Výroba se přizpůsobovala potřebám plánovaného hospodářství a důraz byl kladen na objem produkce a technické sklo. Zásadní změny přišly po roce 1989, kdy podnik prošel restrukturalizací a privatizací. Část starých provozů byla uzavřena nebo zbourána, ale sklářská tradice ve městě nezanikla.
- Naopak, výroba skla v Oloví pokračuje dodnes v moderní podobě. V areálu působí firma **Flabeg Czech, s.r.o.**, která se věnuje zpracování skla a výrobě zpětných zrcátek pro automobilový průmysl.

Svatava

- Sklárna ve Svatavě patřila v druhé polovině 19. století k významným průmyslovým podnikům regionu a byla úzce spjata se jménem Starckovy závody. Od roku 1851 do roku 1894 zde firma provozovala sklárnu se dvěma pecemi, která se stala důležitým centrem výroby skla v oblasti dnešního Sokolovska.
- Zpočátku byla činnost sklárny silně závislá na místních zdrojích. Starckovy závody těžily hnědé uhlí především pro vlastní potřebu, tedy jako palivo pro sklářské pece a další provozy. Uhlí bylo klíčové pro nepřetržitý chod hutí, protože tavení skla vyžadovalo stabilní a energeticky náročný provoz. Omezené dopravní možnosti však dlouho bránily většímu rozšíření těžby i odbytu výrobků mimo nejbližší okolí.
- Zlom nastal s dokončením Buštěhradské dráhy, která propojila region s hlavními průmyslovými oblastmi Čech. Po jejím zprovoznění a zejména po vybudování železniční vlečky přímo k závodům došlo k výraznému nárůstu těžby uhlí i ke zlepšení zásobování sklárny. Železnice umožnila nejen efektivnější dopravu paliva, ale také rychlejší odvoz hotových sklářských výrobků na vzdálenější trhy. Sklárna se tak stala součástí širší průmyslové sítě a její význam v regionu dále vzrostl.
- Na železniční vlečku byl napojen i hlubinný důl Anežka, který byl zaražen roku 1860 nedaleko sklárny. Tento důl představoval důležitý zdroj uhlí pro sklářský provoz a symbolizoval těsné propojení sklářství a hornictví, typické pro Sokolovsko v 19. století. Díky dolu Anežka získaly Starckovy závody větší energetickou soběstačnost a mohly lépe reagovat na rostoucí poptávku po skle i uhlí.
- Sklárna ve Svatavě tak nebyla izolovaným podnikem, ale součástí komplexního průmyslového celku, který zahrnoval těžbu uhlí, jeho dopravu po železnici a vlastní výrobu skla.

Výroba hudebních nástrojů

- Oblast západních Čech, konkrétně města **Kraslice** a **Luby**, patří již po staletí k nejvýznamnějším evropským centrům výroby hudebních nástrojů. Vznik této tradice byl umožněn kombinací několika faktorů – dostatku kvalitního rezonančního dřeva v Krušných horách, šikovnosti místních řemeslníků a také blízkosti německých hudebních center, odkud přicházely nové technologické i hudební podněty.
- První zmínky o výrobě hudebních nástrojů v regionu Kraslic a Lub se objevují již v 16. století. Zpočátku šlo o vedlejší řemeslo, kterému se obyvatelé věnovali především v zimních měsících. Postupně se však výroba nástrojů stala hlavním zdrojem obživy mnoha rodin. Luby se profilyovaly především jako centrum výroby smyčcových nástrojů a později také kytar, zatímco Kraslice si vybudovaly silné postavení ve výrobě dechových nástrojů, zejména klarinetů, fléten a žesťových nástrojů.
- Největší rozmach zaznamenala oblast v 19. století. Původní domácí dílny se proměnily v manufaktury, kde byla práce rozdělena mezi specializované řemeslníky. Tento systém umožnil vyrábět velké množství nástrojů při zachování solidní kvality. Hudební nástroje z Kraslic a Lub se začaly vyvážet do celé Evropy i do zámoří a získaly si pověst spolehlivých a cenově dostupných nástrojů vhodných jak pro amatéry, tak pro profesionální hudebníky.
- Význam lubske výroby kytar dokládá i mimořádně zajímavý fakt, že se nástroje z tohoto regionu dostaly až do historie světové populární hudby. Elektrickou kytaru Resonet Futurama, vyráběnou v Lubech, používal na počátku své kariéry **George Harrison** ze skupiny The Beatles. Hrál na ni zejména v období hamburských vystoupení kolem roku 1960 a právě tento nástroj patří k prvním elektrickým kytarám, které zazněly v rané historii kapely. Díky tomu se výrobek z malého českého města stal součástí světového hudebního dědictví.
- Ve 20. století zasáhly region zásadní historické zvraty. Po druhé světové válce došlo k odsunu německého obyvatelstva, které tvořilo významnou část zkušených nástrojařů. Výroba byla následně znárodněna a soustředěna do státních podniků, především v Kraslicích a Lubech. Přesto se podařilo zachovat důležité technologické znalosti i kontinuitu výroby, mimo jiné díky odbornému školství a dlouholeté řemeslné tradici.
- Po roce 1989 se nástrojářství v regionu znovu proměnilo. Vedle větších výrobců začaly vznikat menší soukromé dílny, které se zaměřují na ruční výrobu a zakázkovou produkci. Dnes jsou Kraslice a Luby vnímány jako symbol dlouhé a živé tradice výroby hudebních nástrojů, která spojuje řemeslnou dovednost, hudbu a kulturní identitu celého regionu.

Kraslice

- Prvním historicky potvrzeným hudebním nástrojařem byl **Melchior Lorenz**. Do matriky byl v 1631 zapsán jako „ein Geigenmacher“ (výrobce houslí). Počet mistrů houslařů vzrůstal, takže již v roce 1669 měli v Kraslicích vlastní houslařský cech. V 18. století se krasličtí hudební nástrojaři přizpůsobili rozkvětu orchestrální hudby a vedle houslí začali vyrábět také hudební nástroje dechové. Nejdříve se zaměřili na nástroje dřevěné, k nimž však brzy přibýly i nástroje žestové. Stejně jako u smyčcových nástrojů výrobci využívali především surovin z domácích zdrojů.
- Technické zlepšení dechových nástrojů na počátku 19. století, na němž se krasličtí nástrojaři rovněž podíleli, přineslo předtím nedosažitelné ulehčení hry a s tím spojené větší možnosti hráčské virtuozity. To se pak odrazilo ve zvýšeném zájmu o hru na tyto nástroje. Ve stejné době začaly vznikat také nové soubory dechových nástrojů a to vše se odrazilo ve vzrůstající poptávce po dechových nástrojích. Krasličtí výrobci se požadavkům trhu rychle přizpůsobili a došlo zde k dosud největšímu rozmachu výroby. Dosud převažující způsob práce, kdy mnozí mistři doma vyráběli jednotlivé součástky a polotovary, z nichž teprve zkušení nástrojaři sestavovali hotové výrobky, byl postupně nahrazován tovární výrobou. Stále se přitom počítalo s tím, že značná část produkce je určena pro vývoz: vyvážely se nejen kompletní nástroje, ale také jejich jednotlivé součásti.
- Nástrojaři chtěli uspokojit co největší počet zájemců, proto se v Kraslicích vyráběly nástroje jak rakouského, tak francouzského systému a v 19. století se tu začaly vyrábět také hudební hračky. Již v roce 1840 byla v Kraslicích založena první továrna a brzy po ní následovaly další. Koncem 19. století pracovalo v Kraslicích již 11 továren, které zaměstnávaly asi 300 dělníků a kolem 500 lidí bylo zapojeno do domácí výroby.
- Po první světové válce, která měla negativní dopad též na Kraslice, se však výroba záhy vzpamatovala. Mnohé továrny, které ve městě pracovaly, si i v této době nadále udržovaly široký sortiment svých výrobků, jiné se stále více specializovaly. Stejně jako v předcházejícím období bylo asi 90 % veškeré produkce určeno pro export. Mezi dvěma světovými válkami existovalo v Kraslicích 59 výrobců hudebních nástrojů. K největším patřily továrny **Bohland & Fuchs**, **Huller&Co.**, **A. K. Hüttl**, **Julius Keilwerth**, **Karl Püchner**, **Adolf Rölz**, **Ant.Kohlert** a další.
- V září roku 1945 bylo v Kraslicích ustaveno družstvo výrobců hudebních nástrojů s názvem **AMATI**. V roce 1948 byla veškerá výroba zestátněna a Kraslice se postupně staly střediskem výroby nástrojů dechových a bicích. Výroba se pak skutečně rozrůstala a pro přípravu potřebného dorostu byla otevřena učňovská a brzy také průmyslová škola - obě navázaly na tradice bývalé Odborné hudebně nástrojařské školy.
- Po roce 1990 proběhla privatizace státního podniku **Amati** a v říjnu roku 1993 byla založena společnost s ručením omezeným **AMATI - Denak** (Dechové nástroje Kraslice). V roce 2021 se díky nehospodárnému přístupu zahraničního majitele AMATI ocitla na pokraji krachu a bylo na ni uvaleno insolvenční řízení. Nový majitel firmu transformoval do výrobního družstva. Zároveň do ní investoval přes 100 milionů korun, aby jí vrátil zašlou prestiž a světovou slávu.

Amati Kraslice
V. F. Cervený
& SYNOVÉ
V. KOHLERT
SÖHNE
GRASLITZ®

Amati Kraslice

Luby

- Již před druhou světovou válkou se v Lubech vyrábělo 150.000 kusů houslí ročně, což představovalo největší množství na světě. K předchůdcům firmy patří **družstvo Amati**, které v roce 1945 sdružilo výrobce z Lubů, Kraslic a Plesné, **družstvo Cremona** a **národní podnik Cremona**, který vznikl 1. ledna 1950, po znárodnění československého hudebního průmyslu. V roce 1958 byla Cremona začleněna pod národní podnik **Amati**, načež v Lubech došlo k významnému nárůstu produkce hudebních nástrojů; přibližně dvě třetiny výrobků byly exportovány. V 60. letech byla výroba postupně přestěhována do nové továrny. V roce 1965 se Cremona Luby stala jedním z odštěpných závodů podniku **Československé hudební nástroje**. V 70. letech došlo k nárůstu výroby kytar a poklesu výroby smyčcových nástrojů. Podnik byl v té době největším výrobcem kytar v Evropě.
- Před rokem 1989 měl podnik obrat až 500 milionů korun a byl největším evropským výrobcem a vývozcem strunných hudebních nástrojů. Po Sametové revoluci a rozpadu podniku Československé hudební nástroje vznikl v roce 1990 státní podnik **Cremona**, v roce 1992 byl podnik zprivatizován. V roce 2000 měla firma 300 zaměstnanců a vyrobila přibližně 19 tisíc houslí, 12 tisíc smyčců, 34 tisíc kytar a 4800 jiných hudebních nástrojů. Firma vyráběla také elektrické housle, violy, violoncella a kontrabasy.
- Naprostá většina produkce firmy se vyvážela; k největším exportním trhům patřilo Německo, Kanada, USA, Mexiko, Japonsko a Čína. Po dlouhodobých finančních potížích se firma v roce 2016 ocitla v exekuci a dražbě, v roce 2017 do ní majetkově vstoupil soukromý investor. V roce 2020 byl na společnost se 40 zaměstnanci vyhlášen konkurz. Společnost **Violin Schönbach** byla založena v roce 2021 na úspěšných houslařských kořenech rodu Sandnerů, Lupačů a Skálů, kteří šíří toto řemeslo již více jak 100 let v regionu bývalého světoznámého Schönbachu a nyníjších Lubů u Chebu.

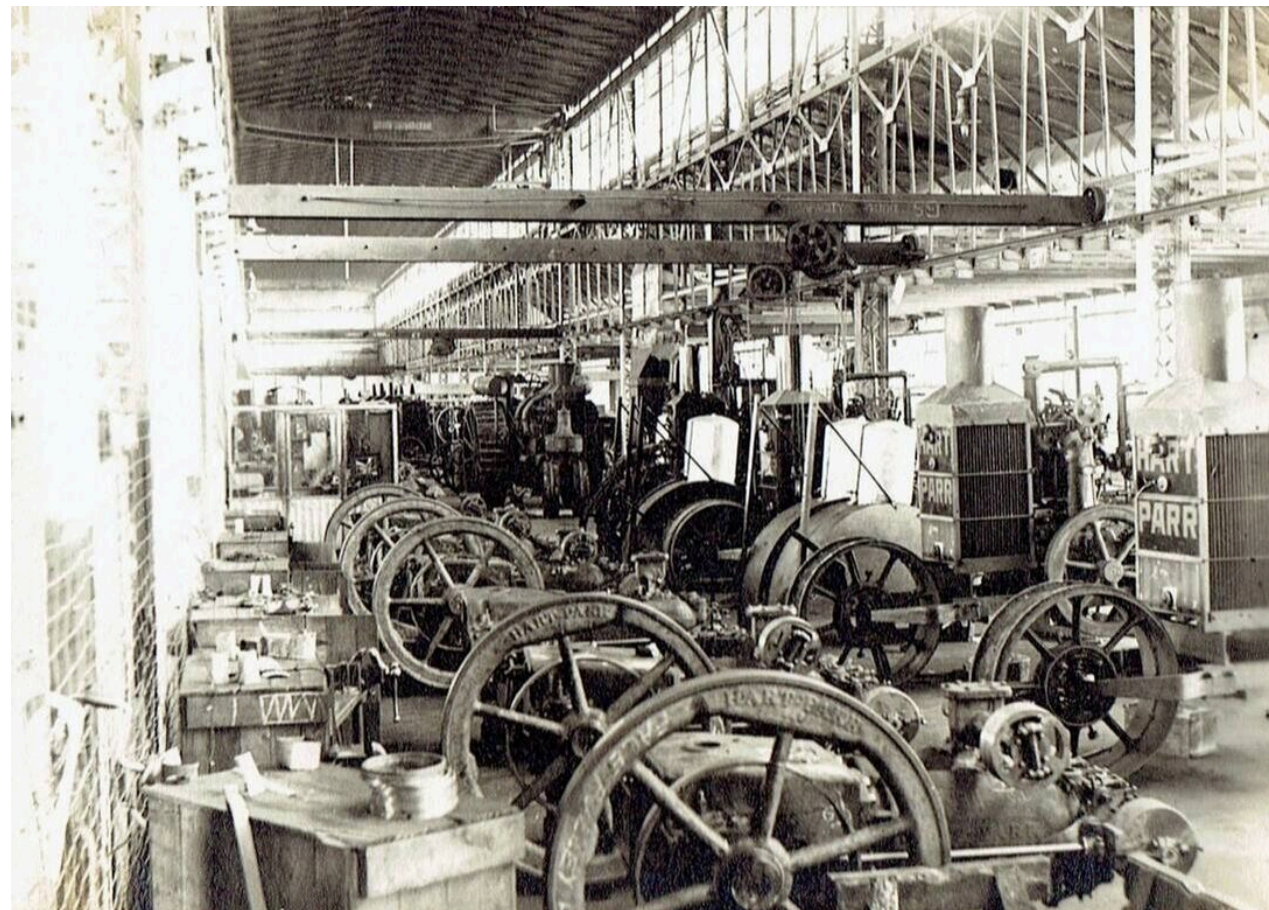

S+H
VIOLIN®
Schönbach

Strunal
SCHÖNBACH
SINCE 1922

Strojírny

- Karlovarský kraj je tradičně spojován s lázeňstvím, porcelánem a těžbou uhlí, ale důležitou roli zde sehrálo také strojírenství. Nevznikalo jako izolované odvětví, nýbrž jako přirozená odpověď na potřeby okolního průmyslu – dolů, skláren, porcelánek i železnice. Právě tato provázanost dala místním strojírenským podnikům jejich specifický charakter.
- V **Chebu** se průmyslová éra výrazně otiskla do podoby města vznikem Fischerovy strojírny, která se už na počátku 20. století zařadila mezi moderní tovární podniky a dodnes patří k významným industriálním památkám. Podobně v **Chodově** vyrostla strojírenská výroba z původní kovárny Karla Gasche a postupně se proměnila v podnik navázaný na hornictví a porcelánový průmysl, později známý pod jménem CHODOS.
- Zcela výjimečné postavení má **Ostrov**, kde se v druhé polovině 20. století rozvinula výroba trolejbusů značky Škoda. Ostrov se tak stal jedním z klíčových míst československého dopravního strojírenství a jeho výrobky dodnes jezdí v řadě měst doma i v zahraničí. V **Horním Slavkově** se zase strojírenství prosadilo v novější době, kdy zde vznikly rozsáhlé výrobní areály zaměřené na těžké stroje a průmyslová zařízení.
- Sever kraje reprezentuje **Rotava**, kde má kovovýroba a strojírenství hluboké kořeny sahající až k hamrům a železářství. Na tuto tradici navázaly moderní strojírny, které vyráběly zařízení pro důlní a těžký průmysl. Podobně i Dolní Rychnov sehrál roli technického zázemí sokolovského revíru – zdejší strojírenské a opravárenské provozy pomáhaly udržovat v chodu doly, energetiku i dopravu.
- Strojírnost v Karlovarském kraji tak nikdy nebylo jen „vedlejším“ oborem. Po desítky let tvořilo nezbytnou oporu ostatním průmyslovým odvětvím a zanechalo v krajině i paměti regionu stopu, která je patrná dodnes.

Horní Slavkov

- Jednou z nejzajímavějších kapitol strojírenství v Horním Slavkově byla výroba automíchaček, která se zde rozvinula především ve druhé polovině 20. století. Automíchačky se v Horním Slavkově vyráběly jako nástavby na podvozky nákladních automobilů Tatra. Strojírenské závody zde zajišťovaly výrobu a montáž ocelového bubnu, míchacího mechanismu, převodů, hydrauliky i ovládacích prvků. Nešlo tedy o jednoduchou montáž, ale o komplexní strojírenskou výrobu, která vyžadovala přesné svařování, obrábění i zkoušky funkčnosti.
- Významnou roli v této oblasti sehrál podnik **STASIS**, který navazoval na starší výrobní tradici. Výroba automíchaček měla pro město i region značný význam. Zajišťovala stovky pracovních míst, podporovala rozvoj odborných profesí (svářeči, zámečníci, montéři, konstruktéři).
- S útlumem těžkého strojírenství a změnami na trhu v 90. letech výroba automíchaček postupně zanikla, když už před tím byla část výroby přesunuta na Slovensko (Dubnica nad Váhom, Martin).

Cheb

- Na počátku 20. století, v roce 1913, byla v Chebu postavena impozantní **Fischerova strojírna** podle návrhu lipské kanceláře Franze Schnelleho. Tento průmyslový komplex byl vyvrcholením životního díla chebského podnikatele Mathiase Fischera (1841-1922), který se stal jedním z průkopníků strojírenského průmyslu v regionu.
- Mathias Fischer pocházel z Pochlovic u Kynšperku nad Ohří a jeho cesta k průmyslovému úspěchu začala skromně. Začínal jako tkadlec a následně otevřel vlastní obchod s šicími stroji. V roce 1867 si ve Školní ulici v Chebu otevřel obchod se zemědělskými stroji plavenské firmy F. Beyer & Zetzsche. Již o rok později založil vlastní firmu, která se stala první strojírnou v Chebu.
- Zpočátku se firma zaměřovala na opravu zemědělských strojů, ale postupně přešla k výrobě vlastních zařízení. V roce 1875 postavil mezi dnešní ulicí Svobody a Evropskou sklad strojů s obytným domem. Následně, v letech 1880 až 1888, pro něj stavitel Karl Habertzettl postavil budovy strojírny, slévárnu a další montážní halu. Fischerův závod disponoval třemi hlavními odděleními: zemědělských strojů (mlátičky, řezačky, šrotovníky), všeobecného strojírenství (motory, převodovky, výtahy, vrtačky) a slévárenství.
- V roce 1891 Mathias Fischer ze společnosti vystoupil. Vedení převzali obchodník Johann Frank a inženýři Karl a Dominik Kreuzinger. Dominik Kreuzinger (1856-1903), absolvent Vysoké technické školy ve Vídni, začínal ve strojírně jako hlavní inženýr a po odchodu Fischera se stal podílníkem a později majitelem firmy. Pod jeho vedením podnik prosperoval až do jeho smrti v roce 1903.
- Po Dominikově smrti převzali podnik jeho mladší bratr Karl a sestra Elisabeth. Elisabeth se v roce 1905 provdala za Adolfa Niklase, civilního stavebního inženýra z Teplic. Společně pokračovali v řízení firmy, která zůstala téměř beze změny až do 40. let 20. století. Po roce 1945 převzalo všechny objekty lidové spotřební družstvo **Jednota Cheb**.
- Starší budovy postavené za Mathiase Fischera se bohužel nedochovaly. Jako připomínka zůstává pouze jeden komín Fischerovy strojírny, který dnes vyrůstá ze střechy obchodního centra. Dvě budovy, které dodnes stojí, jsou reprezentativní správní budova a skladovací a montážní hala, dokončené v roce 1913 podle návrhu Franze Schnelleho. Tyto stavby byly navrženy v industriálním stylu s řadou secesních prvků a barokně pojatými štíty, zvláště na správní budově.
- Dnes jsou správní budova č.p. 1564 a skladovací a montážní budova č.p. 2485 jedinými stojícími objekty z původního rozsáhlého komplexu bývalé Fischerovy strojírny. Ačkoli jde jen o zlomek původního areálu, tyto budovy patří k architektonicky nejhodnotnějším částem komplexu. Reprezentativní správní budova s barokními štíty a secesními prvky představuje kvalitní dobovou architekturu s možným odkazem na významná díla evropské architektury.

- Na jedné z nově vzniklých hlavních cest Chebu – Nürnberger Straße byla v roce 1891 založena továrna na výrobu jízdních kol **Premier**. Jednalo se o pobočku firmy anglických majitelů Hillmana, Helberta a Coopera, kteří již měli továrnu v anglickém Coventry a německou pobočku v Nürnbergu.
- První dvě kola z chebské továrny vyjela koncem roku 1892. Všechny tři pobočky na počátku 20. let vyráběly přes 100.000 kusů jízdních kol ročně, a firma se tak stala jedním z nejvýznamnějších výrobců na světě. Samotná chebská pobočka zaměstnávala přibližně 200 pracovníků a vyráběla přes 20.000 kusů jízdních kol.
- Chebská továrna Premier se stala výhradním dodavatelem jízdních kol pro celé Rakousko-Uhersko. Na počátku 20. let 20. století změnila firma v krátké době několik majitelů. Nejprve v roce 1913 byla odkoupena norimberskou firmou **Justus Christian Braun a.s.**, ta ji však ještě stejný rok prodala vídeňské firmě na výrobu jízdních kol **Omega s.r.o.** V roce 1915 chebskou továrnu odkoupila akciová společnost **Premier**. Tato firma přesunula své sídlo do Prahy v roce 1921 a chebská „Premierka“ se stala její pobočkou. Po roce 1921 se v chebské továrně začaly vyrábět také motocykly a tříkolky. Rozšíření výroby znamenalo i vyšší počet zaměstnanců a rozšiřování závodu. V těchto letech zde pracovalo přibližně 550 lidí. Během tohoto období ve svém nejúspěšnějším roce továrna vyprodukovala 80.000 kusů jízdních kol, 10.000 dětských kočárků a 2.000 motocyklů. Během 30. let výroba poklesla vlivem velké hospodářské krize. To zapříčinilo propouštění zaměstnanců a jejich počet se snížil o polovinu.
- Během 2. světové války se stávající výroba téměř zastavila. Továrna vyráběla pouze několik málo dětských kočárků a zbytek výroby přeorientovala na válečné produkty jako jsou granáty, součástky pro tanky a letadla.
- Po roce 1945 byla zřízena národní správa továrny, která měla za cíl obnovit výrobu a vypořádat se s nedostatkem pracovní síly po odsunu německých obyvatel. To se částečně podařilo a v roce 1949 se zde vyrobilo okolo 17.000 jízdních kol a téměř 10 000 kusů dětských kočárků. 1. ledna roku 1950 byla továrna Premier sloučena s národním podnikem **Eska Cheb**. Ta část i nadále využila pro montáž a výrobu součástek pro jízdní kola. Většinu areálu odkoupil nový městský podnik **Kovo Cheb**.

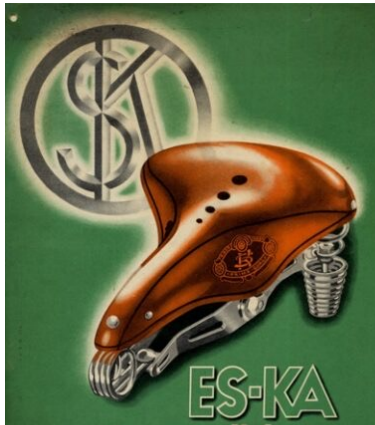
Premier-Liliput
2 1/2 - 4 PS
mit Kickstarter und Kupplung

PREMIER
FAHRRADER · MOTORRADER · KINDERWAGEN
SIND ERSTKLASSIG

„Premier“
Fahrrad- u. Maschinenfabriks-Aktiengesellschaft
Eger (Tschechoslowakei)

A vertical advertisement for Premier-Liliput. It features three diamond-shaped icons containing a bicycle, a motorcycle, and a child's car. The text is in German and describes the product as a 2 1/2 to 4 PS vehicle with a kickstarter and clutch. It also mentions that Premier bicycles, motorcycles, and children's cars are first-class. The company name and location are given as '„Premier“ Fahrrad- u. Maschinenfabriks-Aktiengesellschaft Eger (Tschechoslowakei)'.

- V roce 1911 byla v Chebu založena druhá firma na výrobu jízdnic kol. Původní název podniku byl **Triupmh** a založili jej dva bývalí zaměstnanci továrny Premier - Heinrich Kastrup a Ambrož Swietlik. Ještě tentýž rok změnili název na **Elite, závody na výrobu jízdnic kol Kastrup a Swetlik**. V tomto roce také začali budovat jednu z největších fabrik v Chebu poblíž chebské průmyslové zóny u hlavní cesty - Pražské ulice. První stavba měla 2 podlaží a byla z tvorby místního stavitele Franze Krause.
- Vzhledem k velké oblíbenosti jízdnic kol na počátku 20. století firma během prvního roku vyrobila téměř 19.000 kusů jízdnic kol. S narůstající poptávkou a oblíbeností podniku docházelo během 20. let k postupnému rozšiřování závodu. V roce 1921 byly postaveny sklady, později v roce 1924 severní trakt, 1927 byla postavena administrativní budova, dále následovalo západní a severní křídlo závodu mezi lety 1927-1928. Tím se stala opět přejmenovaná akciová společnost jednou z největších na výrobu jízdnic kol v Československu a její kola se z větší části vyvážela do zahraničí. V těchto letech firma vyrobila přes 50.000 kusů ročně a v roce 1920 rozšířila sortiment o motorová kola, tříkolky, vozíky a šicí stroje.
- V závodě **Es-Ka** ve 20. letech pracovalo 600 zaměstnanců. Ještě před druhou světovou válkou vybudovali další 2 pobočky v Rokycanech a ve Varnsdorfu. Podobně jako tomu bylo i v továrně Premier, i Es-Ka během druhé světové války přeorientovala svou výrobu z velké části na válečný sortiment.
- Ihned po válce byl provoz svěřen do rukou národních správců a po několika reorganizacích byl v roce 1950 zřízen **národní podnik**. Ten byl v roce 1958 tvořen chebským závodem, bývalou továrnou Premiér, technickým závodem v Hájích a závodem Favorit v Rokycanech.
- V této sestavě podnik fungoval dalších téměř 40 let až do roku 1996. V tomto roce byla Eska zprivatizována. Novému majiteli se však nepodařilo výrobu obnovit a podnik zachránit, došlo tak k úplnému ukončení výroby a rozprodání strojů. Chátrající areál byl poté odkoupen a vznikl zde po několika letech sklad nelegálního zboží. Několik budov původního závodu bylo zbouráno v roce 2006, zbývající později v roce 2009. Z celého areálu zůstala jen administrativní budova, která byla však postavena až v 80. letech.

Chodov

- Historie strojírenské výroby v Chodově představuje více než stoletou tradici. Její základ položil v roce 1883 kovář Karel Gasch založením strojírenské firmy **KARL GASCH MASCHINENFABRIK**. V počátcích firmu tvořila kovárna a zámečnická dílna ve třech malých objektech o 40 m² výrobní plochy, kde Gasch začal s výrobou jednoduchých strojů a zařízení dle potřeb regionu vyznačujícího se rozvojem těžby surovin a výroby porcelánu. V letech 1890-1894 byla postavena nová montážní hala a slévárna v čp. 224, výrobní plocha se zvýšila na 180 m², část výroby a opravářské práce se prováděly na nádvoří. V té době se v továrně odlévaly z šedé litiny trubky, řemenice, ozubená kola a další výrobky pro důlní a opravářské firmy.
- V roce 1905 má již firma deset výrobních objektů a kolem sta zaměstnanců a dále rozšiřuje výrobní prostory. Vyrábí kotle a zásobuje celou monarchii a Rumunsko litinovými stojany pro školní lavice. První světová válka přináší výrobu dělostřeleckých granátů. V roce 1924 se Gaschovy strojírný stávají akciovou společností a dále rozšiřují výrobní sortiment o drtiče kamene a zařízení na zpracování rudy. Jako jediný výrobce v Československu vyrábí briketovací lisy. Období prosperity po krizi 30tých let přerušuje 2. světová válka, během níž se firma podílí na válečné výrobě pomocí ruských a francouzských válečných zajatců. V roce 1946 dochází ke sloučení s dalšími chodovskými firmami **Panenka-Öhm** a **Gerstner**. Roku 1948 je firma zestátněna.
- Od roku 1950, po několika reorganizačních změnách, je závod zařazen do národního podniku **Buzuluk Komárov** a přebírá po něm i název. Vyrábí pérové buchary, zařízení pro kotelny, důlní elektrické vrátky a zemědělská zařízení. V roce 1957 je výroba zaměřena na rychle se celosvětově rozvíjející obor gumárenského a plastikářského strojírenství. Postupně dochází ke specializaci na tento obor a k realizaci rozsáhlých dodávek strojů a zařízení tohoto oboru do zpracovatelského průmyslu zemí bývalého východního bloku.
- 1. ledna 1963 je zahájen provoz v novém strojírenském závodě, postaveném na východním okraji města. Roku 1968 je podnik začleněn do VHI Chepos a nese i nový název **CHODOS**. Plně se osamostatňuje v roce 1989 a stává se státním podnikem, který je posléze v roce 1995 úspěšně privatizován nástupnickou organizací CHODOS CHODOV s.r.o. Výroba se zaměřuje na zařízení pro gumárenský a plastikářský průmysl.

Kraslice

- Kraslické strojírny, Steubig a spol. (**Steubig & Co.**, Berlin) byly významným strojírenským podnikem v Kraslicích založeným jako pobočný závod berlínské strojírenské firmy. Výroba byla orientovaná na kovové konstrukce a průmyslové stroje a podnik patřil k nejvýznamnějším průmyslovým zaměstnavatelům ve městě.
- Po skončení druhé světové války a znárodnění v roce 1946 byly Kraslické strojírny Steubig začleněny do národního podniku **PAL** (Společné závody pomocného automobilového a leteckého průmyslu), který sdružoval řadu bývalých strojírenských a kovodělných závodů v české části Československa.
- V poválečných letech tak výroba pokračovala jako součást PAL, přizpůsobená potřebám centrálně řízeného hospodářství, ale značka „Steubig & Co.“ i původní samostatná firma zanikly. PAL jako celek prošel řadou reorganizací a v 90. letech transformací, ale původní provoz v Kraslicích se již jako samostatná strojírna neudržel a do dnešní doby nepokračuje jako samostatný podnik pod původním názvem.

Ostrov

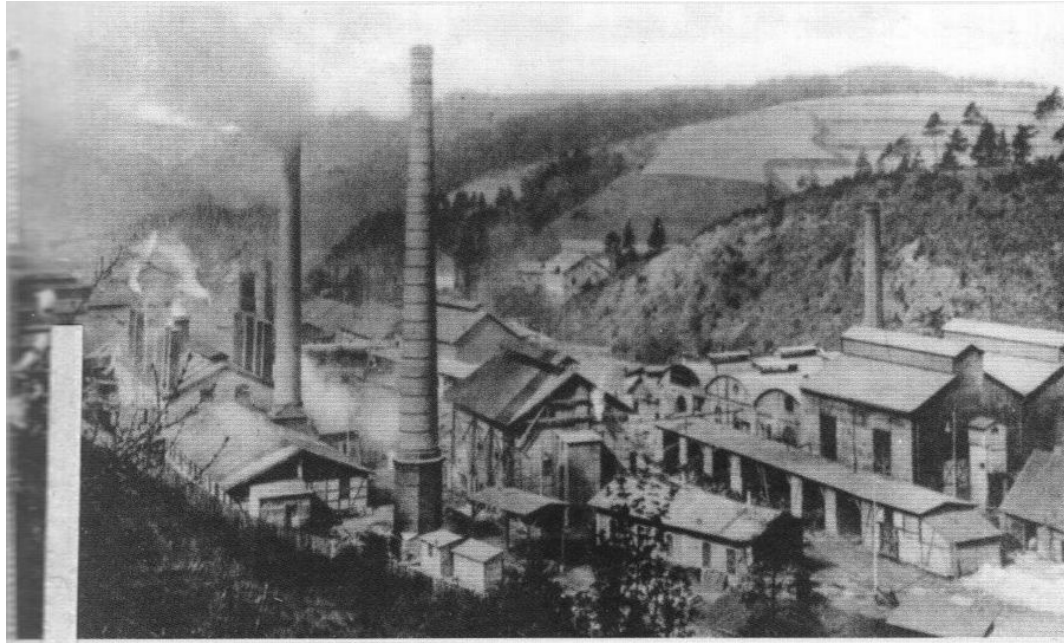

- V souvislosti s omezováním provozu jáchymovských uranových dolů, kde do té doby pracovali z velké části političtí vězni, potřeboval stát využít místní infrastrukturu a zaměstnat zdejší obyvatele. Protože v té době zároveň **Škoda Plzeň** rozšiřovala výrobu pro investiční strojírenství a vymísťovala některé provozy, bylo rozhodnuto, že do Ostrova bude přemístěna právě výroba trolejbusů, jakkoliv zde nebyla žádná tradice s podobnou výrobou. Závod Škoda Ostrov tak byl budován od konce 50. let 20. století.
- Prvním trolejbusem, který zde byl v prosinci 1960 zkompletován zčásti ještě z plzeňských dílů, byly vozy z 19. výrobní série typu Škoda 8Tr. Od roku 1961 zvolna nabíhala výroba nového typu Škoda 9Tr s líbivou zaoblenou karosérií – nultá série byla (až na dva vozy pro Plzeň) opět dodána výhradně do SSSR, teprve vozy z řádné sériové výroby byly hromadně dodávány i do československých dopravních podniků. Model 9Tr byl v různých modifikacích a s řadou modernizací vyráběn až do roku 1982, bylo jich celkem postaveno 7372 kusů a tím se také stal druhým nejrozšířenějším typem trolejbusu na světě. Výroba totiž vcelku strmě rostla až k hranici 350 vozů ročně, přičemž byla také zbudována zkušební trolejbusová trať Ostrov-Jáchymov o délce 6,1 km.
- Po sametové revoluci vznikla samostatná firma Škoda Ostrov s.r.o., jejímž majitelem byla plzeňská Škoda. Došlo k důkladné modernizaci typů 14Tr/15Tr na 14TrM/15TrM, jejichž modifikace 14TrSF/15TrSF byly od konce 20. století úspěšně provozovány i v americkém San Francisku. V roce 2004 byla výroba pro ztrátovost a nedostatek zakázek zastavena, výroba nových trolejbusových typů 24Tr a 25Tr již byla realizována ve Škodě Electric v Plzni. Od 15. září 2004 bylo sídlo Škody Ostrov rovněž přeneseno do Plzně, v Ostrově byly ještě nějakou dobu vyráběny náhradní karoserie a další díly.

Rotava

- Existence hamru na tyčové železo je v Rotavě doložena již v roce 1616. V roce 1627 přešla Rotava spolu s celým jindřichovickým panstvím do majetku Nosticů. Po stavbě vysoké pece kolem roku 1657 (později přemístěné do Šindelové) se v hamrech začalo s výrobou plechu kovááním, později se plechy pocínovávaly v nové cínovně. Třetí hamr na plech byl zprovozněn roku 1777. V první polovině 19. století vyráběly rotavské hamry z tyčoviny a kujného železa plechy. Zkujňování surového železa probíhalo ve výhních, od roku 1870 v pudlovacích pecích. Hamry začaly postupně zanikat.
- Roku 1861 byla postavena válcovna s hrubou tratí na tyčové železo, střední tratí, dvěma stolicemi na jemný plech a cínovnou. Vytápění ohřívacích pecí bylo zajišťováno plynem z hnědého uhlí. Roku 1869 byl vodní pohon strojů nahrazen výkonnějším parním pohonem. V té době byla zprovozněna nová vysoká pec, později dvě kuplovny k výrobě litiny a nová pocínovna. V letech 1878-1880 byla postavena nová válcovna jemných plechů, v roce 1886 byla zahájena výroba pozinkovaných plechů.
- Začátkem 70. let 19. století zaměstnávala železárna asi 200 pracovníků, kteří zde vyrobili za rok 600 tun plechu, 300 tun tyčoviny a 300 tun litiny. V roce 1889 se firma začala rozvíjet, prvním krokem byla stavba velké siemens-martinské pece o obsahu 6 tun, o čtyři roky později druhé pece na 8 tun. Produktivita se výrazně zvýšila – v roce 1895 železárna vyrobila 8 914 tun oceli, o pět let později již 14 633 tun. V roce 1890 byl závod propojen s železnicí vlečkou o délce 4 km. Další rozšiřování výroby proběhlo na přelomu 19. a 20. století, kdy byla postavena nová válcovna ploštin, další dvě siemens-martinské pece, byla zrekonstruována válcovna plechů a rovněž válcovna tyčových profilů. Výrobky byly dodávány na domácí trh, i exportovány do Švýcarska, Rumunska a Srbska.
- Roku 1909 byla firma přeměněna za účasti vídeňských bank na akciovou společnost **Železářny Rotava - Nejde**, do níž byla začleněna i železárna C. T. Petzold z Nejdku. Nové vedení zmodernizovalo výrobní zařízení, aby zvýšilo konkurenceschopnost podniku. Roku 1922 bylo sídlo firmy přemístěno z Vídně do Rotavy. V době hospodářské krize na přelomu 20. a 30. let byla výroba postupně zcela ukončena, pracovníci byli přemístěni do jiných závodů společnosti. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava ovládly železářské závody v Rotavě a Nejdku říšskoněmecké firmy. Staré budovy byly zlikvidovány a nově vybudovaný závod se stal válečným dodavatelem muničního materiálu. Zároveň probíhala zkušební výroba dělových hlavní odstředivým litím. V ocelárně byly obnoveny siemens-martinské pece, v provozu byla slévárna litiny, lisovna granátů a strojírenská výroba. V průběhu války v závodech pracovali váleční zajatci.
- Po válce a znárodnění byl závod začleněn do Škodových závodů, které zahájily jeho likvidaci odvozem zařízení a demontováním objektů či využíváním některých objektů pro zcela odlišnou výrobu. Roku 1959 byl založen nový závod Rotava jako součást Škodových podniků. Závod byl tvořen slévárnou oceli, elektrickou obloukovou pecí, indukční středofrekvenční pecí, hrubovnou odlitků a modelárnou. Strojírenská část zahrnovala obrobnu, kovárnu, svařovnu, zpracování plechů, montážní oddělení, nářadovnu, sklady a pomocná oddělení. Hlavním výrobním programem byla zařízení pro úpravny uhlí a rud, dopravní zařízení, konzolové jeřáby, zařízení pro zauhlování a odstruskování tepelných elektráren.
- Provoz slévárny byl ukončen v roce 1963. O čtyři roky později se rozšířila výroba zařízení pro válcovny a zároveň zařízení pro stavebnictví, především pro panelárny. V roce 1975 byla zahájena výroba gumárenských lisů, ostatní produkce se snižovala.
- Začátkem 90. let se firma rozdělila na dva podniky – strojírenský provoz **Rotas strojířny**, s.r.o., a metalurgický podnik Slévárna Rotava, který však brzy zanikl. Výrobní program firmy Rotas strojířny tvoří zejména produkce vulkanizačních lisů a zakázková výroba.

Slévárny a hutě

- Karlovarský kraj je dnes vnímán především jako lázeňský region, jeho skutečné hospodářské dějiny však po dlouhá desetiletí formoval těžký průmysl. Slévárny a hutě patřily k základním pilířům místní ekonomiky a daly vzniknout průmyslovým městům, která zásadně ovlivnila podobu celého regionu. Od Krušných hor až po Chebsko vznikala průmyslová centra navázaná na těžbu rud, uhlí, lesní hospodářství i pozdější energetiku.
- Jedním z nejstarších hutních center byl **Nejdek**, kde se už v 18. století rozvíjely železářny využívající místní rudy a dřevěné uhlí z krušnohorských lesů. Nejdecké hutě vyráběly surové železo, litinové odlitky i polotovary pro další zpracování a postupně se staly základem pro rozvoj strojírenství. Právě hutnictví proměnilo Nejdek z horské obce v průmyslové město.
- Ještě výraznější hutní význam měla **Rotava**, která se v 19. století stala jedním z nejdůležitějších železářských center západních Čech. Vysoké pece, slévárny a válcovny zde vytvářely ucelený hutní komplex s nadregionálním významem. Rotavské železo nacházelo uplatnění ve stavebnictví, strojírenství i dopravě a město bylo po desítky let symbolem průmyslové síly Sokolovska.
- Ve 20. století se hutní a slévárenská výroba výrazně rozšířila také v **Chodově**. Zdejší provozy byly úzce navázány na hnědouhelné doly a energetiku. Slévárny vyráběly především odlitky a díly pro důlní stroje, elektrárny a teplárny, čímž se Chodov stal důležitým servisním zázemím těžebního průmyslu.
- Také **Ostrov** měl výraznou průmyslovou tradici. Hutě a slévárny zde vznikaly už v 19. století. Ostrov se postupně proměnil v jedno z hlavních průmyslových měst Karlovarska, kde hutní výroba podporovala další zpracovatelské obory.
- Na **Sokolovsku** hrálo hutnictví spíše doplňkovou, ale přesto významnou roli. Vedle dominantní těžby uhlí zde fungovaly slévárny a kovodílny zaměřené na výrobu a opravy těžké důlní techniky. Hutní provozy byly pevně svázány s energetikou a později i s chemickým průmyslem.
- Na západě kraje, na **Chebsku**, se hutnictví nikdy nerozvinulo v takovém rozsahu jako na Sokolovsku, přesto zde existovaly tradiční menší slévárny litiny a barevných kovů. Ty zásobovaly především zemědělství, stavebnictví a místní průmysl a sehrály významnou roli zejména v 19. a první polovině 20. století.
- Menší, ale důležité hutní a slévárenské provozy fungovaly také ve **Svatavě**. Zdejší výroba byla úzce propojena se strojírenstvím a sloužila hlavně potřebám dolů a energetiky. Poválečné období znamenalo pro Svatavu rozmach těchto provozů, které se staly významným místním zaměstnavatelem.
- Zcela výjimečné postavení má **Oloví**, kde se nerozvíjelo železářství, ale neželezná metalurgie. Město bylo po staletí spojeno se zpracováním olova a dalších barevných kovů a ve 20. století zde působily slavné Kovohutě Oloví, které patřily k nejvýznamnějším podnikům svého druhu v Československu. Hutě přinesly Oloví prosperitu, ale také výraznou ekologickou zátěž, jejíž důsledky jsou patrné dodnes.

Kraslice

- Nejstarší fáze železářské výroby v Kraslicích byla založena na drobných kovárnách a železných dílnách, které pracovaly především pro místní potřebu. Tyto provozy byly často rodinného charakteru a jejich názvy se v archivech dochovaly jen omezeně, většinou jako „Eisenhammer“, „Eisenschmiede“ či „mechanische Werkstätte“ bez přesného rozlišení mezi kovárnou, dílnou a slévárnou. Přesto je zřejmé, že už v 18. století zde existovalo stabilní zázemí pro zpracování železa.
- Konkrétnější údaje přináší až 19. století. V této době se v Kraslicích objevují menší slévárny litiny, často napojené na strojní výrobu nebo technické dílny. Tyto provozy vyráběly kamna, technické odlitky, součásti strojů a kovové prvky pro textilní továrny i městskou infrastrukturu. Slévárny fungovaly samostatně nebo jako součást širších výrobních podniků, které se v dobových adresářích objevují pod německými názvy, typickými pro tehdejší Graslitz.
- Nejlépe doloženým slévárenským podnikem v Kraslicích je slévárna **Lorenz Ernst**. Tento provoz je úředně zachycen v poválečných soupisech podniků a konfiskačních spisech, kde je veden jako „Lorenz Ernst, slévárna, Kraslice“, včetně konkrétního čísla popisného. Existence tohoto podniku potvrzuje, že šlo o samostatnou slévárnu, nikoli pouze o doplňkovou kovodílnu. Podle dostupných záznamů fungovala minimálně do konce druhé světové války a byla administrativně řešena v letech bezprostředně po roce 1945.
- Vedle slévárny Lorenz Ernst se v úředních seznamech objevují i další, blíže neupřesněné slévárenské či kovovýrobní provozy, označované obecně jako slévárna nebo kovodílna v Kraslicích. Tyto podniky jsou často uvedeny bez přesného názvu, pouze se jménem majitele, což bylo pro menší průmyslové provozy typické. Jejich existence dokládá, že slévárenská výroba nebyla v Kraslicích ojedinělým jevem, ale součástí širšího výrobního prostředí města.
- Ve 20. století se většina těchto podniků postupně přeměňovala. Slévárny buď zanikaly, nebo byly začleněny do větších strojírenských a opravárenských dílen. Kovovýroba se orientovala spíše na montáž, údržbu a specializované dílenské práce, zatímco samotné tavení a slévání kovů ustupovalo. Po roce 1945 už slévárenská činnost v Kraslicích neměla dlouhodobou perspektivu a během několika let byla definitivně ukončena.

Krásná (Aš)

- Areál slévárny na pomezí obcí Aš a Krásná u Aše představuje jeden z nejdéle kontinuálně využívaných průmyslových prostorů na Ašsku. Jeho historie sahá až na začátek 20. století a dobře ilustruje proměny průmyslu, vlastnických vztahů i urbanistického vývoje regionu.
- Vznik areálu je datován do prvních let 20. století, kdy oblast Ašska patřila k významným průmyslovým regionům severozápadních Čech. Původně zde nebyla vybudována slévárna v dnešním slova smyslu, ale průmyslový objekt určený pro kovozpracující nebo metalurgickou výrobu, navázanou na tehdejší německý průmysl v oblasti Asch. Areál byl situován na okraji tehdejší zástavby, v prostoru mimo souvislé obytné území, což odpovídalo dobovým urbanistickým zvyklostem. Již v této fázi měl komplex halový charakter a základní technickou infrastrukturu, která umožnila jeho další rozvoj. V období druhé světové války byl provoz začleněn do válečné ekonomiky a po roce 1945 přešel v důsledku konfiskací a odsunu původního obyvatelstva do majetku státu.
- Po druhé světové válce byl areál využit v rámci budování socialistického průmyslu. Do objektu vstoupil národní podnik **METAZ**, původně řízený z Týnce nad Sázavou, a zahájil zde slévárenskou a metalurgickou výrobu. Zpočátku šlo o provozní jednotku bez samostatného právního postavení, avšak postupně docházelo k rozšiřování výrobních kapacit i technologického vybavení. Zásadním mezníkem se stal rok 1970, kdy byl závod oficiálně vyčleněn jako samostatný podnik pod názvem **METAZ Krásná**. V této době probíhaly rozsáhlé stavební a technologické úpravy areálu, vznikaly nové haly, tavírny a doprovodné provozy. Slévárna se specializovala především na výrobu technických odlitků z neželezných kovů, zejména hliníku, a stala se významným zaměstnavatelem v regionu.
- Po roce 1989 prošel závod zásadní transformací související s privatizací a restrukturalizací českého průmyslu. Areál přešel pod nového vlastníka, společnost **Heunisch**, která zde navázala na slévárenskou tradici v moderní podobě. Výroba byla technologicky modernizována a zaměřena na přesné hliníkové odlitky vyráběné gravitačním a nízkotlakým litím, doplněné o CNC obrábění.

Chodov

- Historie strojírenské výroby v Chodově představuje více než stoletou tradici. Její základ položil v roce 1883 kovář Karel Gasch založením strojírenské firmy **KARL GASCH MASCHINENFABRIK**. V počátcích firmu tvořila kovárna a zámečnická dílna ve třech malých objektech o 40 m² výrobní plochy, kde Gasch začal s výrobou jednoduchých strojů a zařízení dle potřeb regionu vyznačujícího se rozvojem těžby surovin a výroby porcelánu. V letech 1890-1894 byla postavena nová montážní hala a slévárna v čp. 224, výrobní plocha se zvýšila na 180 m², část výroby a opravářské práce se prováděly na nádvoří. V té době se v továrně odlévaly z šedé litiny trubky, řemenice, ozubená kola a další výrobky pro důlní a opravárenské firmy.
- V roce 1905 má již firma deset výrobních objektů a kolem sta zaměstnanců a dále rozšiřuje výrobní prostory. Období prosperity po krizi 30tých let přerušuje 2. světová válka, během níž se firma podílí na válečné výrobě pomocí ruských a francouzských válečných zajatců. V roce 1946 dochází ke sloučení s dalšími chodovskými firmami **Panenka-Öhm** a **Gerstner**. Roku 1948 je firma zestátněna.
- Od roku 1950, po několika reorganizačních změnách, je závod zařazen do národního podniku **Buzuluk Komárov** a přebírá po něm i název. 1. ledna 1963 je zahájen provoz v novém strojírenském závodě, postaveném na východním okraji města. Roku 1968 je podnik začleněn do VHJ Chepos a nese i nový název **CHODOS**. Slévárna je roku 1998 prodána firmě HGV Metal Rokycany a orientuje se na odlitky pro strojírenský průmysl, částečně i na ozdobnou litinu. Provoz slévárny byl ukončen v r. 2000.

Nejdek

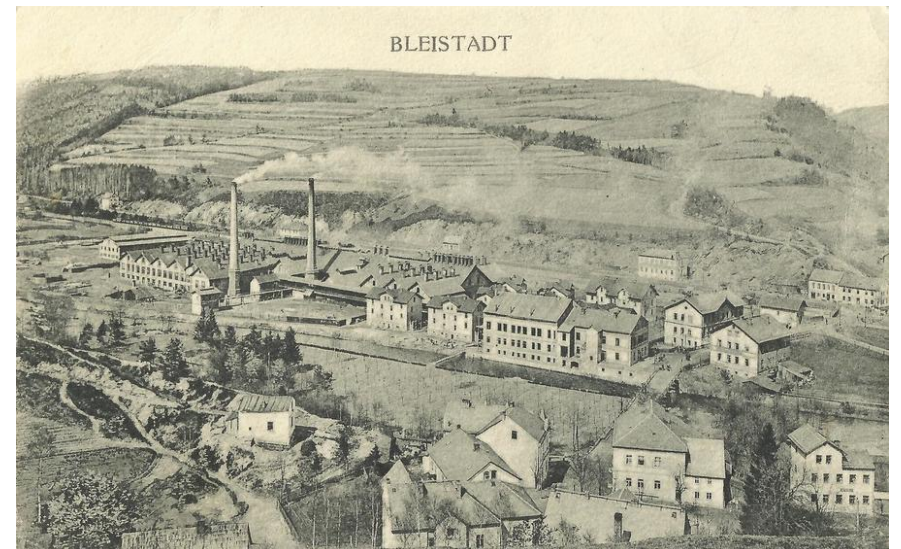

- První zmínky o těžbě železné rudy na Nejdecku pocházejí z 15. století. Za panství **Šliků** (1446-1602) a **Černínů** (1633-1734) se zde zřizuje množství vysokých pecí, hamrů a drátoven. V roce 1813 na místě dnešních železáren pracovaly čtyři tyčové hamry, jeden hamr na plech, dva struskové mlýny a jeden mlýn na kámen. Zásadní modernizací prošly železárny roku 1836, kdy nový majitel **Heinrich Werner Eduard von Kleist** (1797-1876) zavádí technologii výroby plechů na válcovacích stolicích, kterou v roce 1828 poznal na stáži v Anglii. Navázal zde také kontakt s Edwardem Thomasem, který s bratrem roku 1832 založil v Praze strojírnou, pozdější Rustonku, a v nejdeckých železárnách postavil parní kotel a několik nádrží na vodu. Podniku patřily také železnorudné doly ve Vysoké Štoli, cínové v Přebuzi a Jelení a uhelné u Chodova a Lokte.
- V roce 1857 byla postavena nová svařovna, 1858 pocínovna plechů, 1859 slévárna šedé litiny, 1863 válcovna na tyčové železo, 1868 válcovna se dvěma válcovacími stolicemi, zavádí se také progresivní výroba železa pudlováním a roku 1880 válcování plechu za tepla. V roce 1898 se železárny napojily na přilehlou trať Císařsko-královské státní dráhy. K dalšímu rozšíření dochází po roce 1899, kdy železárny kupuje vídeňská firma **C. T. Petzold & Co.** V tomto roce byla při dnešní ulici Závodu Míru postavena 160 metrů dlouhá cihlová budova, kde se nacházely kanceláře, mechanické dílny a laboratoře. Areál se dále rozrostl o dílnu pro těžké soustruhy, v roce 1907 přibýly dvě nové haly o čtyřech válcovacích stolicích, kotelna, leštírna, elektrické osvětlení dodávala vodní a parní turbína.
- V této době naproti závodu vznikla také obytná kolonie. Dne 1. ledna 1909 vzniká spojením s nostickými rotavskými železárnami akciová společnost Železárny Rotava - Nýdek (**Eisenwerke-Aktiengesellschaft Rothau - Neudek**). Expanzi nově vzniklého koncernu s kvalitním plechem na evropské trhy zastavila první světová válka, během níž se v Nejdku vyráběly hlavně pocínované plechy na konzervy, a především následná hospodářská krize. Roku 1932 zde z původních 1.400 zaměstnanců pracovalo 200, v provozu zůstala pouze pocínovna plechů, které se zde již nevyráběly, ale dovážely se z nové válcovny Karlovy huti v Lískovci.
- Roku 1939 se majitelem železáren stala společnost **Blechwalzwerke AG Prag**, jež zde během dvou let demontovala veškeré zařízení a podnik přestavěla na slévárnu lehkých kovů. Na nových tlakových lících strojích systému Polák (patent Josefa Poláka z roku 1927) vznikaly součástky pro letecký průmysl, zápalky a hlavice pro dělostřelecké granáty, jež se zde také plnily střelným prachem. Po skončení války továrna přešla na výrobu litého a obráběného nádobí Aluspor, mlýnků na maso, lisů na ovoce, příborů, popelníků a dalšího drobného hliníkového zboží. Roku 1950 vzniká n.p. **Metalis Nejdek** s pobočným závodem v Kraslicích, jenž se po krátkém období práce se slitinami mědi, olova, cínu a zinku v roce 1956 specializoval pouze na hliníkové slitiny. S tím souvisela výstavba nové nástrojárny (1961-1964) a slévárny (1965-1967), tavící a udržovací pece dodal karlovarský Realistic. Podnik je po úspěšné privatizaci, kdy jej získal tehdejší management, stále v provozu.

Oloví

- Nejstarší doložený slévárenský podnik v Oloví pochází z období před první světovou válkou, kdy město vystupovalo pod německým názvem Bleistadt. V dobových adresářích a inzertních přehledech průmyslových podniků je zde uváděna strojírna se slévárnou železa pod označením „**Maschinenfabrik, Eisengießerei, Bleistadt**“. Tento podnik byl vlastněn **Aloisem Angerem** a **Franzem Angerem** a představoval kombinovaný provoz, který spojoval strojní výrobu s vlastní slévárnou litiny.
- Výroba byla zaměřena na strojní zařízení, mimo jiné na stroje pro knihtisk a knihařství, a podnik měl dokonce obchodní zastoupení ve Vídni. Tato strojírna se slévárnou je nejkonkrétněji doloženým slévárenským provozem přímo v Oloví z předválečného období a dokládá, že město mělo již na přelomu 19. a 20. století vlastní metalurgické zázemí.
- V meziválečném období slévárenství v Oloví pokračovalo především v podobě menších provozů navázaných na strojírny a dílny, které obsluhovaly místní průmysl a hornictví. Tyto provozy však nebyly samostatně prezentovány pod vlastními názvy a v pramenech se objevují spíše nepřímo, jako součást strojírenské výroby. Po připojení Sudet k Německu v roce 1938 byly místní podniky začleněny do válečné ekonomiky a slévárenská výroba sloužila především k udržení provozu dolů, energetických zařízení a průmyslové infrastruktury.
- Zásadní zlom nastal po roce 1945 a zejména po znárodnění průmyslu v roce 1948. Slévárenské činnosti v Oloví byly začleněny do struktur hornického průmyslu a přestaly vystupovat jako samostatné podniky. V druhé polovině 20. století byla slévárenská výroba v Oloví plně závislá na potřebách hornictví a těžkého průmyslu. S postupným útlumem těžby uhlí v 80. letech a s transformací průmyslu po roce 1989 ztratily tyto podnikové slévárny své opodstatnění.

Rotava

- Existence hamru na tyčové železo je v Rotavě doložena již v roce 1616. V roce 1627 přešla Rotava spolu s celým jindřichovickým panstvím do majetku Nosticů. Po stavbě vysoké pece kolem roku 1657 (později přemístěné do Šindelové) se v hamrech začalo s výrobou plechu kováním, později se plechy pocínovávaly v nové cínovně. Třetí hamr na plech byl zprovozněn roku 1777. V první polovině 19. století vyráběly rotavské hamry z tyčoviny a kujného železa plechy. Zkujňování surového železa probíhalo ve výhních, od roku 1870 v pudlovacích pecích. Hamry začaly postupně zanikat.
- Roku 1861 byla postavena válcovna s hrubou tratí na tyčové železo, střední tratí, dvěma stolicemi na jemný plech a cínovnou. Vytápění ohřívacích pecí bylo zajišťováno plynem z hnědého uhlí. Roku 1869 byl vodní pohon strojů nahrazen výkonnějším parním pohonem. V té době byla zprovozněna nová vysoká pec, později dvě kuplovny k výrobě litiny a nová pocínovna. V letech 1878-1880 byla postavena nová válcovna jemných plechů, v roce 1886 byla zahájena výroba pozinkovaných plechů.
- Začátkem 70. let 19. století zaměstnávala železárna asi 200 pracovníků, kteří zde vyrobili za rok 600 tun plechu, 300 tun tyčoviny a 300 tun litiny. V roce 1889 se firma začala rozvíjet, prvním krokem byla stavba velké siemens-martinské pece o obsahu 6 tun, o čtyři roky později druhé pece na 8 tun. Produktivita se výrazně zvýšila – v roce 1895 železárna vyrobila 8 914 tun oceli, o pět let později již 14 633 tun. V roce 1890 byl závod propojen s železnicí vlečkou o délce 4 km. Další rozšiřování výroby proběhlo na přelomu 19. a 20. století, kdy byla postavena nová válcovna ploštin, další dvě siemens-martinské pece, byla zrekonstruována válcovna plechů a rovněž válcovna tyčových profilů. Výrobky byly dodávány na domácí trh, i exportovány do Švýcarska, Rumunska a Srbska.
- Roku 1909 byla firma přeměněna za účasti vídeňských bank na akciovou společnost **Železářny Rotava - Nejde**, do níž byla začleněna i železárna C. T. Petzold z Nejdku. Nové vedení zmodernizovalo výrobní zařízení, aby zvýšilo konkurenceschopnost podniku. Roku 1922 bylo sídlo firmy přemístěno z Vídně do Rotavy. V době hospodářské krize na přelomu 20. a 30. let byla výroba postupně zcela ukončena, pracovníci byli přemístěni do jiných závodů společnosti. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava ovládly železářské závody v Rotavě a Nejdku říšskoněmecké firmy. Staré budovy byly zlikvidovány a nově vybudovaný závod se stal válečným dodavatelem muničního materiálu. Zároveň probíhala zkušební výroba dělových hlavní odstředivým litím. V ocelárně byly obnoveny siemens-martinské pece, v provozu byla slévárna litiny, lisovna granátů a strojírenská výroba. V průběhu války v závodech pracovali váleční zajatci.
- Po válce a znárodnění byl závod začleněn do Škodových závodů, které zahájily jeho likvidaci odvozem zařízení a demontováním objektů či využíváním některých objektů pro zcela odlišnou výrobu. Roku 1959 byl založen nový závod Rotava jako součást Škodových podniků. Závod byl tvořen slévárnou oceli, elektrickou obloukovou pecí, indukční středofrekvenční pecí, hrubovnou odlitků a modelárnou. Provoz slévárny byl ukončen v roce 1963. O čtyři roky později se rozšířila výroba zařízení pro válcovny a zároveň zařízení pro stavebnictví, především pro panelárny. V roce 1975 byla zahájena výroba gumárenských lisů, ostatní produkce se snižovala.
- Začátkem 90. let se firma rozdělila na dva podniky – strojírenský provoz Rotas strojírný, s.r.o., a metalurgický podnik Slévárna Rotava, který však brzy zanikl.

Sokolov

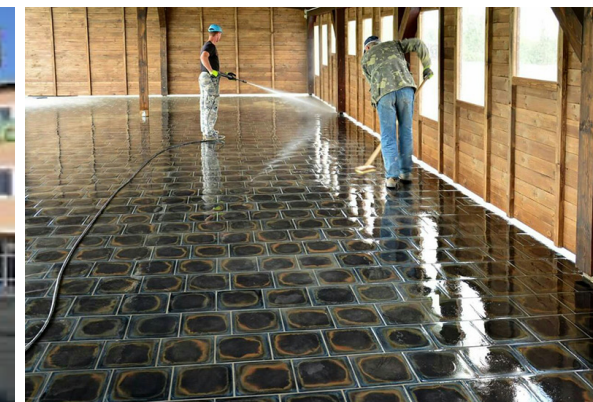
- Slévárna Karla Ernsta – **Falknovská slévárna a strojírna** patřila k nejvýznamnějším soukromým průmyslovým podnikům ve Falknově. Podnik Karla Ernsta vznikl v prostředí rychle se rozvíjejícího hornictví a energetiky. V regionu existovala silná poptávka po strojních zařízeních, náhradních dílech a kovových konstrukcích pro doly, úpravny uhlí a navazující průmyslové provozy. Falknovská slévárna a strojírna byla od počátku koncipována jako kombinovaný podnik, který spojoval vlastní slévárnu železa se strojírenskou výrobou. Tento model umožňoval nejen odlévat litinové a ocelové díly, ale zároveň je přímo obrábět a kompletovat do finálních strojních celků.
- Výroba se zaměřovala především na šedou litinu a technické odlitky určené pro důlní techniku, dopravní zařízení, čerpadla, převodové mechanismy a další součásti průmyslového vybavení. Vedle toho strojírenská část závodu vyráběla a opravovala stroje a zařízení podle individuálních potřeb odběratelů. Zlom nastal po roce 1938, kdy byl Falknov připojen k Německé říši. Po skončení druhé světové války došlo v důsledku konfiskací majetku a odsunu německého obyvatelstva k zásadní změně vlastnických poměrů. Slévárna Karla Ernsta byla zestátněna a její samostatná existence tím fakticky skončila.
- V poválečném období byly výrobní kapacity bývalé Falknovské slévárny a strojírny začleněny do nově vznikajících státních struktur průmyslu sokolovské pánve. Slévárenská výroba pokračovala jako součást dílen nebo strojírenských provozů navázaných na hornictví a energetiku.

Stará Voda (Mariánské Lázně)

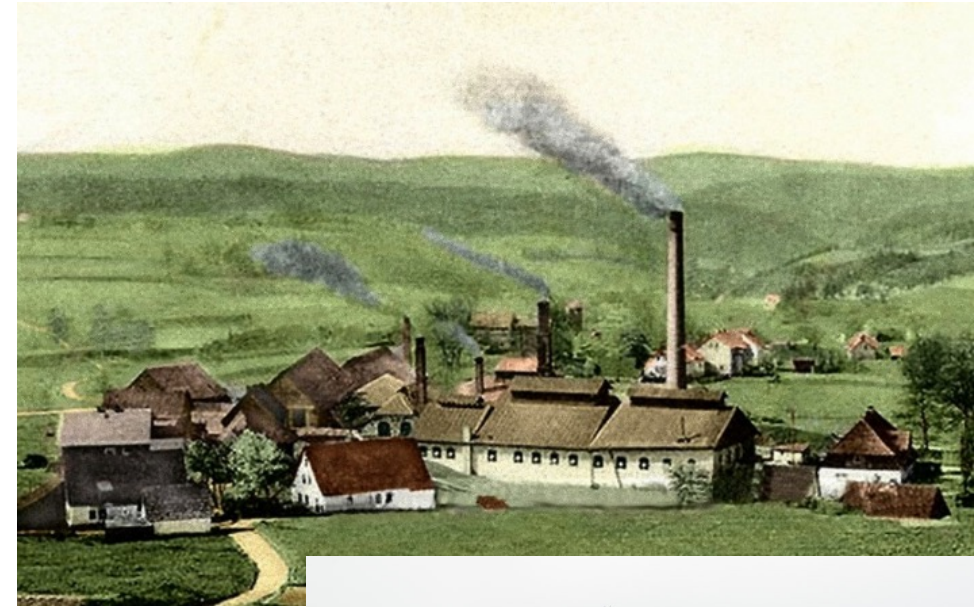

- Historie tavení čediče ve firmě **EUTIT s.r.o.** sahá do roku 1951, kdy se začalo, tehdy ještě ve starém závodě, s odléváním trub určených pro těžební průmysl (potrubní doprava uhlí). Vůbec prvním výrobkem byla čedičová roura o průměru 180 mm a délce 330 mm. První dlaždice byla odlita v roce 1953. Tehdejší výrobní kapacita byla cca 1 tisíc tun čediče ročně.
- Výrobní sortiment se začal postupně rozšiřovat přes odlitky lité do písku (oblouky, dlaždice) až po dlaždice lité do kovových kokil. Délka trub se prodloužila na 500 mm, což zůstalo standardem dodnes.
- V roce 1957 došlo ke změně zdroje základní suroviny, začal být používán čedič z lomu Slapany. Chemické a mineralogické složení základní suroviny má významný vliv na kvalitu odlitků. Čedič z nového ložiska byl z tohoto pohledu vhodnější, než původně používaná surovina.
- To umožnilo další rozvoj výroby a vybudování nového závodu s vyšší výrobní kapacitou, aby mohla být pokryta rostoucí poptávka po čedičových výrobcích. Výroba v novém závodě byla zahájena v roce 1969. V tomto závodě vyrábí firma EUTIT dodnes. Výrobní sortiment EUTITu dnes čítá téměř 20 tisíc různých druhů výrobků a roční výroba čediče dosahuje 15 až 17 tisíc tun. Novodobá historie firmy EUTIT se váže na privatizaci původně státního podniku **Keramické závody Znojmo**. Společnost byla zprivatizována v roce 1995 formou přímého prodeje.

Šindelová

- Vysoká pec byla vystavěna v roce 1818 na místě starší stavby stejného účelu. Na počátku druhé poloviny 19. století dřevouhelné vysokopeční hutnění pomalu ustupovalo efektivnějšímu koksovému. Tak se stalo i zde a provoz vysoké pece byl v roce 1873 zastaven.
- Ze železárny však po modernizaci v letech 1858 až 1859 a po jejím rozšíření v letech 1910 až 1912 nadále fungovala slévárna, válcovna tenkého plechu, pocínovna a mechanické dílny.
- V roce 1927 železárna ještě zaměstnávala 550 dělníků. V důsledku světové hospodářské krize na počátku 30. let 20. století zde došlo k zastavení provozu. Pro válečné účely byla výroba v železárně v Šindelové obnovena v roce 1939 a definitivně ukončena v roce 1945.

Chemičky

- Chemický průmysl v Karlovarském kraji nikdy nedosáhl rozsahu severočeských nebo severomoravských chemiček, přesto zde vznikla řada významných chemických provozů, většinou úzce navázaných na těžbu uhlí, energetiku, keramický průmysl a zpracování surovin. Charakteristickým rysem kraje je, že chemie zde často fungovala jako doplněk jiných průmyslových oborů, nikoli jako samostatné chemické impérium.
- Nejvýznamnějším chemickým podnikem v regionu byl bezesporu závod v **Sokolově** a zejména v jeho zázemí. V souvislosti s těžbou hnědého uhlí zde vznikly chemické provozy zaměřené na zpracování uhlí, výrobu chemických meziproduktů a paliv. Vrcholem tohoto vývoje se stal komplex ve **Vřesové**, kde byl vybudován integrovaný chemicko-energetický závod založený na zplyňování uhlí. Tento areál, dnes známý jako **Sokolovská uhelná (SUAS)**, vyráběl a vyrábí syntetický plyn, chemické suroviny a energetické produkty a představuje největší koncentraci chemické výroby v kraji.
- V samotných **Karlových Varech** se chemická výroba rozvíjela spíše v menším měřítku a byla úzce propojena s lázeňstvím a spotřebním průmyslem. Vznikaly zde provozy zaměřené na výrobu kosmetiky, farmaceutických a hygienických přípravků, minerálních solí a pomocných chemických látek. Chemie zde měla převážně lehčí, spotřební charakter, nikoli těžkou průmyslovou podobu. Některé provozy navazovaly také na tradiční výrobu porcelánu, kde se chemické látky využívaly při přípravě glazur, barev a technologických směsí.
- Významnou roli sehrál chemický průmysl rovněž na **Chebsku**. V oblasti Cheb a přilehlých obcí fungovaly menší chemické továrny a provozy zaměřené na výrobu technických chemikálií, barviv, lepidel a pomocných látek pro stavebnictví a textilní průmysl. Tyto podniky často vznikaly jako soukromé nebo rodinné firmy již před druhou světovou válkou a po roce 1948 byly znárodněny a začleněny do státních podniků.
- Zvláštní postavení měla chemie navázaná na keramický a porcelánový průmysl, který je pro Karlovarský kraj typický. V **okolí Karlových Varů, Ostrova a Chodova** fungovaly chemické provozy vyrábějící glazury, keramické barvy, tavidla a další specializované chemické směsi. Tyto „chemičky“ byly často menšího rozsahu, ale technologicky velmi důležité pro fungování porcelánek a keramických závodů.
- Po roce 1989 prošel chemický průmysl v Karlovarském kraji výraznou transformací. Řada menších provozů zanikla, zatímco velké integrované areály, zejména ve Vřesové, byly modernizovány a ekologizovány. Chemie v regionu se dnes orientuje spíše na specializovanou výrobu, energetiku a ekologické technologie, než na masovou chemickou produkci.
- Celkově lze říci, že chemičky v Karlovarském kraji tvořily pestrou, ale spíše funkčně navázanou síť provozů, které sloužily těžbě uhlí, energetice, lázeňství a keramickému průmyslu. Přestože mnohé z nich dnes již neexistují, zanechaly výraznou stopu v industriální historii regionu a utvářely jeho hospodářský charakter po celé 20. století.

Dolní Rychnov

- Obec Dolní Rychnov patří k místům, kde se průmysl začal rozvíjet velmi brzy. Na přelomu 18. a 19. století zde **Johann David Starck** založil raný chemický a minerální závod, jeden z nejstarších v oblasti Sokolovska.
- Výroba byla zaměřena na saze, barviva, naftalín a další chemické produkty, úzce propojené s těžbou hnědého uhlí. Nešlo o chemičku v pozdějším smyslu velkého továrního komplexu, ale o ranou formu chemického průmyslu, která předznamenala pozdější rozvoj regionu.
- V 19. století byly Starckovy podniky začleněny do společnosti **Dolové a průmyslové závody, a.s.**, dříve Johann David Starck. Chemická výroba zde však postupně ztrácela význam a ve 20. století zanikla. Po druhé světové válce už v Dolním Rychnově chemický závod nefungoval.

Svatava (Davidov)

- V Davidově (osada u Svatavy) vznikla kolem roku 1804 oleová huť – provoz na výrobu olea (dýmavé kyseliny sírové) a navazujících chemických produktů. Šlo o raný chemicko-hornický provoz, úzce spojený s těžbou hnědého uhlí, nikoli o chemičku v pozdějším továrním smyslu.
- Chemická výroba zde měla význam pouze v 19. století a postupně zanikla. Po vzniku Československa ani po roce 1945 už v Davidově žádná chemická výroba neexistovala. Přesto má místo význam jako jedna z nejstarších lokalit chemického průmyslu na Sokolovsku.

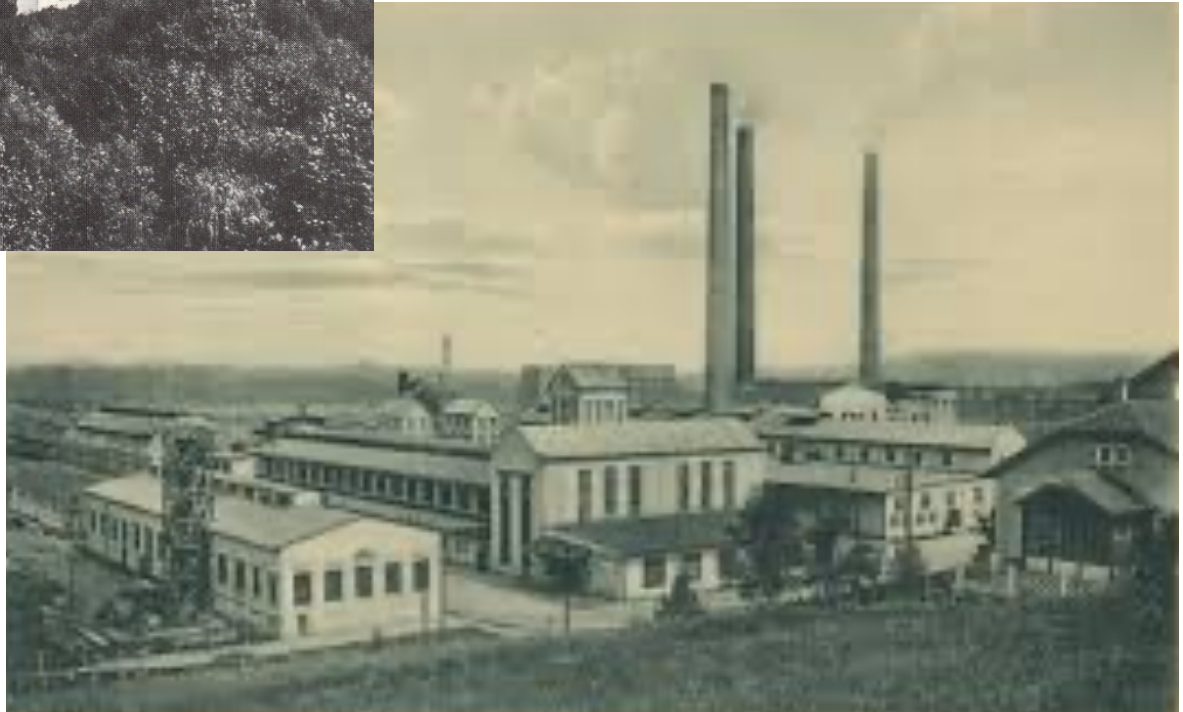
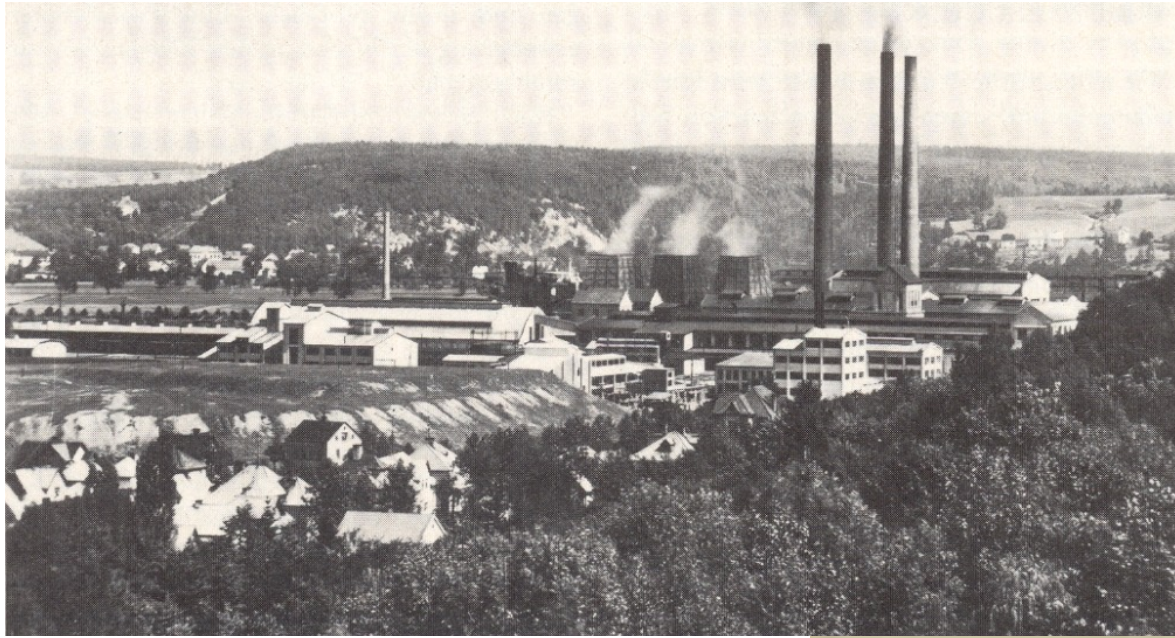
Sokolov

- Počátky chemického průmyslu v dnešním Sokolově sahají do druhé poloviny 19. století. Rozvoj chemičky byl od počátku úzce spjat s těžbou hnědého uhlí, dostupností energie a železniční dopravou. V této době vznikla Chemická továrna Falknov (**Chemische Fabrik Falkenau**) jako samostatný průmyslový podnik zaměřený především na anorganickou chemii, výrobu kyselin, solí a dalších základních chemikálií pro průmyslové využití. Již na přelomu 19. a 20. století šlo o významný závod regionálního významu a důležitého zaměstnavatele.
- Po vzniku Československa v roce 1918 chemička fungovala nadále jako samostatný podnik v rámci československé ekonomiky. Zásadní zlom nastal až po roce 1938, kdy byl Falknov po Mnichovské dohodě připojen k Německé říši. Chemický závod byl tehdy násilně vyčleněn z československých struktur a začleněn do nové válečné podnikové organizace **Chemische Werke Aussig - Falkenau, G.m.b.H.**, která spojila chemické provozy v Sokolově a Ústí nad Labem (Aussig). Společnost byla ovládána německým kapitálem, především koncernem IG Farben, a výroba byla podřízena potřebám německé válečné ekonomiky. V této době se v závodě pracovalo i s nucenou pracovní silou.
- Po skončení druhé světové války v roce 1945 byla německá společnost zrušena a sokolovská chemička byla znárodněna. V poválečném Československu fungoval závod nejprve jako **Chemické závody Sokolov**, později byl organizačně začleněn do větších státních celků československého chemického průmyslu. Výroba byla zaměřena na základní chemikálie a chemické polotovary, přičemž podnik byl úzce propojen s těžbou uhlí a energetikou sokolovské pánve. V období socialismu patřila chemička k významným průmyslovým provozům regionu, ale zároveň k hlavním zdrojům ekologické zátěže.
- Po roce 1989 došlo k zásadní restrukturalizaci. Původní historická chemička ve Sokolově byla v 90. letech postupně uzavřena, většina areálu zbourána a území prošlo rozsáhlou ekologickou sanací. Tento „starý“ chemický areál dnes již nefunguje jako chemický závod a je součástí průmyslových a energetických ploch spravovaných skupinou. **SUAS GROUP** (Sokolovská uhelná). Pojem „chemička“ se zde používá už jen v historickém smyslu.

FALKENAU a. d. Eger
Chem. Fabrik vom Aussichtsturm gesehen

- Současně v Sokolově pokračuje chemická výroba v jiném, samostatném areálu, který není přímým pokračovatelem původní falknovské chemičky z 19. století. Tento provoz vznikl na odlišném technologickém i organizačním základě a představuje spíše novou etapu chemického průmyslu v regionu, formovanou poválečným vývojem a zejména změnami po roce 1989.
- Jeho vybudování spadá do 50. let 20. století, kdy byl v Sokolově zřízen samostatný chemický provoz zaměřený na organickou a polymerní chemii. Tento areál byl koncipován jako modernější provoz, oddělený od staré falknovské chemičky 19. století, a odpovídal tehdejším potřebám rozvíjejícího se chemického průmyslu Československa. Sloužil jako základ pro výrobu chemických polotovarů a později polymerních systémů.
- V 90. letech byl tento závod provozován zahraničními vlastníky a vystupoval pod názvem **Momentive Specialty Chemicals**. Firma byla součástí mezinárodní skupiny působící v oblasti specialitní chemie a v Sokolově rozvíjela výrobu zaměřenou nikoli na objemovou základní chemii, ale na produkty s vyšší přidanou hodnotou. Těžiště výroby spočívalo v akrylátové chemii, polymerních systémech a dalších specializovaných chemických látkách, které nacházely uplatnění v celé řadě průmyslových odvětví. Tento závod byl výrazně modernější než historická chemička, využíval pokročilejší technologie a byl více orientován na kvalitu, flexibilitu výroby a export na zahraniční trhy.
- Na tuto etapu navazuje současná společnost **Synthomer**, která dnes provozuje závod Synthomer Sokolov. Synthomer je mezinárodní chemická skupina specializující se na vývoj a výrobu polymerních disperzí, latexů a pojiv, a sokolovský závod je součástí její evropské výrobní sítě. Produkce je zde zaměřena především na materiály využívané ve stavebnictví, při výrobě nátěrových hmot, lepidel, tmelů, podlahových systémů a dalších technických aplikací, kde jsou kladeny vysoké nároky na funkční vlastnosti a stabilitu výrobků.
- Synthomer tak představuje současnou podobu chemického průmyslu v Sokolově – moderní, technologicky vyspělou a orientovanou na specializované produkty. Na rozdíl od původní historické chemičky, která byla úzce navázána na těžbu uhlí a výrobu základních chemikálií, je dnešní chemická výroba v Sokolově méně objemová, environmentálně šetrnější a výrazně více integrovaná do globálních výrobních a obchodních řetězců. Přesto lze říci, že právě tento závod udržuje v Sokolově kontinuitu chemického průmyslu, byť v zcela jiné podobě, než jakou měla chemička v době svého vzniku v 19. století.

Vřesová

- V poválečné době došlo v sokolovské hnědouhelné pánvi k přechodu od hlubinné těžby hnědého uhlí k lomové těžbě a s ní vyvstala i otázka zpracování uhlí. Z důvodu potřeby svítiplynu v tehdejší Československu bylo v 50. letech 20. století rozhodnuto o výstavbě zpracovatelské části společnosti **Hnědouhelné doly a briketárny Sokolov** (HDB) ve Vřesové – přesný název **Palivový kombinát Vřesová**. V 60. letech byla stavba dokončena a postupně byl celý komplex uveden do provozu.
- Pro potřeby kombinátu byla v roce 1966 v nedaleké obci Tatrovice zbudována vodní nádrž Tatrovice, která byla od roku 1969 do roku 2013 i zdrojem pitné vody pro kombinát i obec Vřesovou. V současné době pokrývá z větší části potřebu technologické vody, druhým zdrojem je nádrž na Chodovském potoce dopájená vodou z řeky Ohře z čerpací stanice Loket.
- V roce 2005 byla v areálu Zpracování otevřena nová kyslíkárna firmy Linde Technoplyn výměnou za dosloužilou původní.
- Na jaře roku 2011 byla ve Vřesové ukončena výroba briket a odstavena briketárna. Tento provoz byl částečně nahrazen výrobou multiprachy (výsledný produkt sušicího a mlecího procesu zpracování uhelné vsázky), která v omezené míře probíhala i v době provozu **Briketárny**. Celý zpracovatelský komplex ve Vřesové je jedinečným tím, že je zde na malém území uhlí připraveno, zpracováno a po ukončení výroby svítiplynu a výstavbě paroplynové elektrárny je vyráběný energoplyn přímo na místě přeměněn na elektrickou energii a teplo.
- V 90. letech 20. stol. rozhodla tehdejší vláda o ukončení výroby svítiplynu, a proto byl zahájen projekt výstavby paroplynové elektrárny a z výroby svítiplynu se přešlo na výrobu energoplynu (výsledný produkt zplyňování uhlí), který je primárně určen k výrobě tepla a elektrické energie. V roce 1995 byl uveden do provozu první blok paroplynové elektrárny a následně i druhý blok, každý o elektrickém výkonu 200 MW. Elektrárna patří k nejmodernějším nízkoemisním zdrojům elektrické energie v Evropě (emise NO_x na úrovni 100 mg/m_N^3 , účinnost až 54,5 % při využití teploty spalin pro předehřev vody). Jako palivo se může využívat jak energoplyn, tak zemní plyn, na nějž elektrárna funguje od roku 2020.

Potravinářství

- Potravinářství v Karlovarském kraji patří k tradičním a zároveň specifickým odvětvím české ekonomiky. Je úzce propojeno s lázeňstvím, cestovním ruchem a dlouhou historií regionu, jejímž symbolem jsou především výrobky spojené s lázeňskou kulturou města Karlovy Vary. Místní potravinářská produkce nestojí na masové průmyslové výrobě, ale spíše na kvalitě, tradici a silné regionální identitě, která je známá nejen v Česku, ale i v zahraničí.
- Nejznámějším potravinářským a nápojovým produktem kraje je bezesporu karlovarská **Becherovka**, bylinný likér s více než dvoustoletou historií, který se stal jedním z nejvýraznějších českých exportních artiklů. Jeho výroba je dodnes pevně spjata s regionem a navazuje na tradici využívání léčivých bylin a místní vody. Becherovka není jen alkoholickým nápojem, ale také součástí kulturního dědictví kraje a neodmyslitelným symbolem Karlových Varů i celého regionu.
- Dalším typickým produktem jsou **Karlovarské oplatky**, které mají kořeny v lázeňské tradici 19. století. Původně byly určeny jako lehká a snadno stravitelná pochoutka pro lázeňské hosty, postupně se však staly oblíbenou sladkostí po celé republice. Jejich výroba kombinuje řemeslný přístup s moderními technologiemi a klade důraz na zachování tradiční chuti a vzhledu, které si spotřebitelé s Karlovarskem spojují.
- Významnou roli v potravinářství Karlovarského kraje hrají také **karlovarské minerální vody**. Přírodní léčivé prameny daly vzniknout stáčeným minerálním vodám, které jsou ceněny pro své jedinečné složení a zdravotní účinky. Tyto vody jsou úzce propojeny s lázeňským provozem, ale zároveň nacházejí uplatnění na domácím i zahraničním trhu jako kvalitní přírodní produkt.
- Potravinářství v Karlovarském kraji tak představuje propojení historie, přírodních zdrojů a místních tradic. Přestože region nepatří k největším potravinářským centrům České republiky, jeho výrobky mají silnou značku a jasnou identitu. Právě důraz na originalitu, kvalitu a návaznost na lázeňské prostředí dělá z karlovarského potravinářství důležitou součást regionální ekonomiky i kulturního obrazu kraje.

Karlovarská Becherovka

- Roku 1806 přijel do Karlových Varů doktor Christian Frobrig z Anglie, který při odjezdu Becherovi daroval recept. Od roku 1807 **Josef Vitus Becher** (1769-1840) začal prodávat likér pod jménem English Bitter.
- **Johann Nepomuk Becher** (1813-1895) později převzal výrobu po svém otci Josefovi. Právě on se zasloužil o její rozvoj a jeho podpis se dnes nachází na každé láhvi. Vybudoval novou likérku na Steinberkách (dnes je zde Jan Becher Muzeum). V roce 1866 Karel Laube, který byl švagr Jana Bechera, navrhl pro láhve Becherovky plochý tvar, který se od roku 1907 zachovává i v současnosti.
- Po svém otci poté vedl likérku nejstarší syn **Gustav Becher** (1840-1921). Ten nechal zaregistrovat v roce 1922 obchodní značku Becherovka. Od počátku 20. století firma také vyváží produkt do zahraničí. Becherovka se prodávala před tím pod řadou názvů – English Bitter, Karlsbader Becherbitter, Karlsbader Bitter, Johann Bitter a další.
- Jedinou ženou a posledním z rodu Becherů, kdo znal tajemství receptury, byla **Hedda Becher**, která převzala vedení firmy v roce 1941. Po roce 1945 byla německá rodina Becherů vysídlena do zahraničí a likérka přešla i s receptem do státní správy.
- V roce 2001 po dokončení privatizace společnosti se stala součástí francouzského koncernu **Pernod Ricard**. V roce 2010 byl otevřen moderní závod na výrobu Becherovky v karlovarské městské části Bohatice. V roce 2010 vyráběla ročně okolo 8 miliónů litrů ročně. Francouzský koncern Pernod Ricard v roce 2024 Becherovku prodal polské společnosti **Grupa Maspex Sp z o.o.**

BECHEROVKA

Karlovarské minerální vody

MATTONI 1873
SOURCES AND TASTES OF EUROPE

- **Mattoni 1873 a.s.**

- Roku 1522 se poprvé objevuje písemná zmínka o minerálce z Kyselky. Roku 1793 začíná být minerálka vyvážena v kameninových lahvích. Historie značky začala v roce 1864, kdy karlovarský rodák s italsko-českými kořeny **Heinrich Mattoni** (1830-1910) převzal stáčírnu minerální vody v lázeňském městě Kyselce. V roce 1866 přišla novinka, skleněné lahve, tehdy se poprvé objevil znak s červeným orlem. Mattoni rozšířil provoz postavením moderní stáčecí linky a založil také distribuční síť k dodávkám vody lázeňským hostům v Kyselce, Karlových Varech a v celých Čechách. Císař František Josef I. jmenoval v roce 1870 Mattoniho svým dvorním dodavatelem. Léčivé účinky prokázal lékař a profesor lékařské fakulty Univerzity Karlovy Josef Vilém z Löschnera. Heinrich Mattoni založil firmu Mattoni roku 1873.
- Heinrich Mattoni jako první masivně používal reklamy v tisku. V osmdesátých letech 19. století už patřila značka Mattoni k nejznámějším v Evropě. Roku 1891 spadl během Jubilejní zemské výstavy balon propagující tuto minerálku na holešovický komín, nehoda přinesla velký zájem veřejnosti. Roku 1894 Mattoni financoval stavbu železnice z Kyselky do Vojkovic. Roku 1900 získává Mattoni na Světové výstavě v Paříži ocenění Grand Prix.
- Minerálka byla roku 1945 znárodněna a přešla pod státní podnik **Západočeská zřídla**, který sídlil v Karlových Varech. Roku 1970 se z bývalých lázní Kyselka stala léčebna pro děti, ta zanikla roku 1989. Po privatizaci roku 1994 patří společnost podnikatelské rodině **Pasquale**, sídlo zůstalo v Karlových Varech. Název **Karlovarské minerální vody, a.s.**, byl později změněn na **Mattoni 1873 a.s.** Výrobky jsou označeny **Mattoni** a **Magnesia**.
- Mattoni je dodávána ve skle, plastu a plechovkách a jako přírodní (perlivá, jemně perlivá, neperlivá a sportovní) nebo ochucená (citron, pomeranč, grapefruit, malina, broskev, zelené jablko, granátové jablko, hruška, bílé hrozny, tropické ovoce, černé plody a cedrát).

- Původ Magnesie se váže k pramenu Grünské kyselky, který je známý od 17. století. O širší věhlas se zasloužil hrabě Jindřich Beaufort-Spontin, který koupil bečovské panství a zvelebil okolí pramene – poté nazývaného po šlechticově manželce Arnoštin. Název se ale nevžil. Poté získal pozemek statkář Engelbert Zuleger, který roku 1893 začal se stáčením. Potvrzení o kvalitě vody zajistil v roce 1896 profesor Wilhelm Gintl z Prahy, který objevil mimořádný obsah hořčíkových iontů a schválil vodu k pravidelnému užívání. Lahvování fungovalo až do první světové války. Léčivé účinky byly potvrzeny počátkem 20. století profesory Kischem a Rambouskem. V meziválečném období se často měnili majitelé a nájemci, z nichž nejvýznamnější – manželé Löserovi z Karlových Varů – zvelebili okolí, rozšířili stáčírnu (zavedli i elektrické odvětrávání kvůli nebezpečnému hromadění oxidu uhličitého).
- V době druhé světové války byla voda stáčena francouzskými zajatci pod názvem Sudetenquelle a dodávána Romellově armádě do Afriky a koncentračního tábora Osvětim. Stáčení po válce trvalo pouze do roku 1950, pak voda volně a bez užitku odtékala. Stáčení bylo obnoveno až roku 1990 pod názvem **Magnesia**.
- Minerální voda byla jímána novými vrty a odvážena v cisternách do stáčíren v Karlových Varech a Kyselce, kde se plnila do láhví. Po vybudování nové stáčírny na okraji Mnichova se minerální voda dopravuje potrubím do této stáčírny, kde se míchá s vodami z dalších vrtů obdobného složení a následně expeduje.

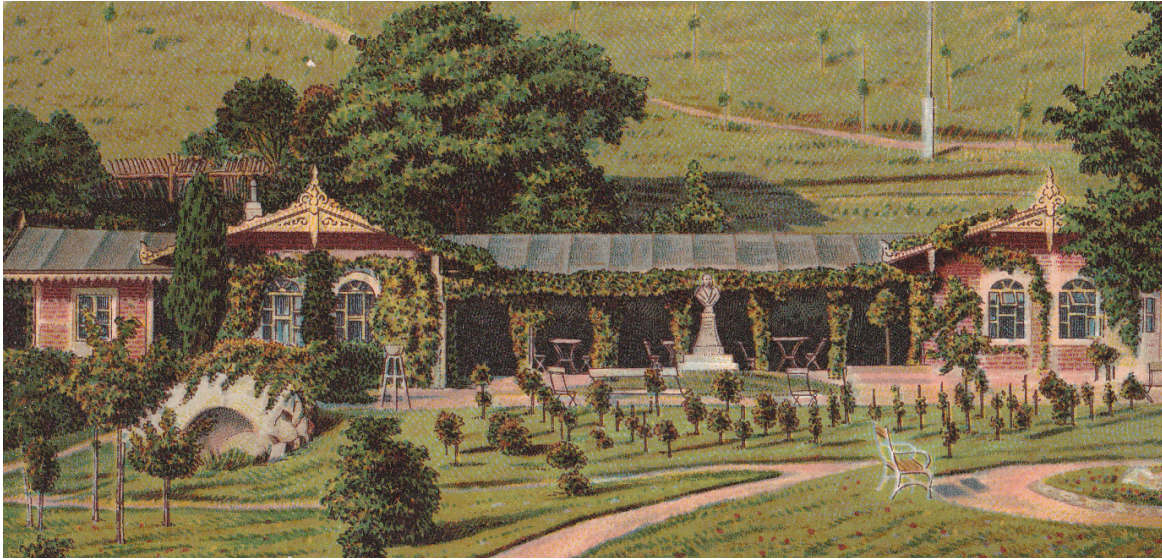

- **Korunní (Kofola a.s.)**

- Počátky obchodního úspěchu **Korunní kyselky** sahají k roku 1876, kdy byl objeven v malé vesnici Krondorf (dnes Korunní) pramen významné chuti. V horní části údolí Korunního potoka byla postavena parní pila, v níž zpracovávali pokácené stromy na prkna. Jako ředitele povolali zkušeného dřevařského odborníka Carla Golsdorfa, který pocházel z Plavna, kde se narodil v roce 1844. Nedaleko pily v místech starého mlýna byl objeven přirozený vývěr minerálního pramene, jenž nechal Carl Golsdorf podchytit a provést odbornou analýzu. Všechny chemicko-fyzikální analýzy prokázaly léčivé vlastnosti objevené kyselky. To byl impulz k založení expediční firmy, jež se roku 1878 ujala jímání a rozesílání Krondorfské kyselky.
- Dne 30. října 1876 prameniště osobně zkontrolovala a exploataci minerální vody schválila c. k. komise okresního hejtmanství a v roce 1877 byla Korunní kyselka výnosem pražského místodržitelství vyhlášena za léčivý pramen.
- Dva nejvydatnější výstupy kyselky pojmenoval Golsdorf názvy Kateřina a Štěpánka. Kateřina dostala název podle jména Golsdorfovi choti a Štěpánka podle jména korunní princezny Štěpánka Belgická. Důkladné krenotechnické zachycení pramene Štěpánka se uskutečnilo roku 1880 na počest zasnoubení korunního prince Rudolfa Habsburského. Se souhlasem urozených novomanželů pak bylo zřídlo po jejich svatbě pojmenováno po Její císařské Výsosti.
- Lahvovaná kyselka se pak začala prodávat ve velkém měřítku. Úspěch se svými chuťově neobyčejně atraktivními vodami měl nejen v rámci tehdejšího Rakouska-Uherska, ale i v dalších státech, zejména na argentinském trhu. V roce 1920 bylo prodáno 5 miliónů láhví. Korunní celosvětově proslula jako skvělá minerální voda.
- Korunní je minerální voda hydrochemického typu $\text{HCO}_3\text{-Na-Ca-Mg}$, která vyvěrá v Doupovských horách u vsi Korunní poblíž obce Stráž nad Ohří v okrese Karlovy Vary. Vzniká několik desítek metrů pod povrchem v oblasti Doupovských hor, nedaleko Karlových Varů.
- Minerálku vyrábí od roku 2022 společnost **Kofola a.s.**, předtím ji v letech 1991 až 2022 vyráběla společnost **Karlovarská Korunní s.r.o.**, která zanikla sloučením s Kofola a.s. Společnost Karlovarská Korunní patřila od roku 2020 do skupiny Kofola. Výrobní závod minerálky se nachází stále v obci Stráž nad Ohří.

Karlovarské oplatky

- Karlovarské oplatky patří k nejznámějším lázeňským specialitám a jejich výroba má dlouhou tradici sahající minimálně do roku 1788, kdy je poprvé zmiňuje lázeňský průvodce po Karlových Varech. Již dříve však místní obyvatelé připravovali tenké oplatky jako sladkou pochoutku pro lázeňské hosty, často s cukrem nebo kořením a v kombinaci s legendární lázeňskou vodou.
- Podle lázeňských legend se první lázeňské oplatky vyráběly už v 18. století v kuchyni kláštera v Teplé a rychle si získaly oblibu u lázeňských hostů. V 19. století se pak výroba komercializovala: v roce 1867 otevřela **Barbara Bayerová** v Karlových Varech jednu z prvních oplatkáren, kde začala péct křehké oplatky s náplní. Její výrobky získaly brzy mezinárodní pověst a staly se císařským dvorním dodavatelem ve Vídni, exportovaly se do celé Evropy.
- Na přelomu 19. a 20. století byla výroba oplatek v Karlových Varech rozšířena a hosté si je mohli koupit přímo od oplatkářek i v kavárnách či lázeňských promenádách. Po druhé světové válce byla tradiční výroba oplatek znárodněna a postupně začleněna do větších potravinářských podniků.
- Po roce 1989, s obnovením tržního hospodářství, se tradice výroby oplatek v Karlových Varech znovu začala obnovovat. Výrobci se sdružili a obnovili historické receptury, podle kterých se oplatky vyrábějí dodnes. Tradiční lázeňské oplatky jsou stále vyráběny podle klasických postupů jako lehká sladká pochoutka, která je spojena s karlovarskou lázeňskou tradicí.

Octárna Aš

- Firma **Heinricha Jeny** byla založena roku 1886. Po roce 1896 postavila ašská firma J. M. Köhler & Sohn v těsné blízkosti dnešního železničního nádraží Aš město tovární budovu, rozšířenou roku 1903 o přilehlé skladové prostory. Cihlovou fasádu dvoupodlažní výrobní budovy bohatě členily pilastry, archivolty a motiv zubořezu, provedené v kombinaci červených a žlutých cihel. Rozvrh a členění fasády jsou blízké o dva roky starší realizaci barevny Christiana Kirchhoffa v Saské ulici čp. 1171. Ve sklepě budovy byla umístěna umývárna sudů, bednářská dílna a sklad paliva, v přízemí sklad směsi a hotového octa s kanceláři a v prvním patře kvasírna. Prostor byl důmyslně odvětráván třemi komíny. Rokem 1940 jsou datovány plány vestavby nových kotlů, které dodala strojírna Carla Gasche z Chodova u Karlových Varů. Od roku 1948 byla továrna součástí n.p. **Severočeské lihovary a droždárny Krásné Březno**, poté přešla pod správu Technických služeb města Aše, které ji upravily. V současnosti je sídlem firmy obchodující se stavebninami.

